PŘEDBĚŽNÉ VÝSLEDKY ZÁCHRANNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ V BRNĚ V ROCE 2003

VORLÄUFIGE ERGEBNISSE ARCHÄOLOGISCHER RETTUNGSGRABUNGEN IN BRNO IM JAHR 2003

Petr Holub, Václav Kolařík, David Merta, Marek Peška, Dana Zapletalová, Antonín Zůbek
Archaia Brno, o.p.s.

Cílem tohoto příspěvku je, obdobně jako v uplynulých čtyřech letech, souhrnně informovat o předběžných výsledcích záchranných archeologických výzkumů obecně prospěšné společnosti ARCHAIA BRNO v historickém centru města Brna a v prostoru jeho historických předměstí. Perspektivy, koncepce a metodika systematického archeologického výzkumu centra Brna se nezměnila (Merta – Peška – Procházka – Sadílek 2000, 35-36, naposledy pak souhrnně viz Holub – Kolařík – Kováčik – Merta – Peška – Procházka – Zapletalová – Zůbek 2004).

Záchranné archeologické výzkumy v Brně v roce 2003

Výzkumy prováděné v roce 2003, případně zahájené ještě v roce 2002, lze rozdělit do šesti skupin: 1) plošné výzkumy; 2) výzkumy prováděné v souvislosti s výstavbou kolektorů v historickém jádru města; 3) výzkumy realizované v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí"; 4) menší terénní výzkumy a dokumentace inženýrských sítí; 5) dokumentace reliktů stojících historických staveb, ke kterým nutno přiřadit průzkum probíhající v rámci grantu Ministerstva kultury Středověký měšťanský dům v Brně; 6) zpracování a vyhodnocení již ukončených terénních částí výzkumů.

Ad 1) Plošné výzkumy

V roce 2003 uskutečnila společnost ARCHAIA BRNO tři větší plošné výzkumy. Prvním byl výzkum v areálu Vaňkovky při Trnité ulici [A010/2003], druhým byl výzkum plochy severně kostela sv. Jakuba, což byla jen první etapa akce související s rekonstrukcí Jakubského náměstí [A057/2003], a třetím výzkum na parcelách domů Pánská 6-8 a náměstí Svobody 16, který bude pokračovat ještě v roce 2004 [A101/2003]. Z roku 2002 pokračoval výzkum v souvislosti s výstavbou nového pavilonu nemocnice U Milosrdných bratří na Polní ulici [A070/2002].

Ad 2) Výzkumy prováděné v souvislosti s výstavbou kolektorů v historickém jádru města

Jedná se o nový typ výzkumů, který byl vyčleněn pro svou specifičnost vyplývající z vlastní technologie výstavby kolektorů. Ty jsou v historickém jádru budovány podpovrchovou metodou, respektive raženy důlním způsobem. Archeologický výzkum se v podstatě odvíjí ve třech rovinách. Plošně jsou exkavovány těžební šachty (v průměru o rozměrech 5 x 5 m, nejvíce 4 na náměstí Svobody), sledovány a dokumentovány pak jsou všechny související přeložky inženýrských sítí a zároveň průběžně probíhá dokumentace profilů totožných s čelbami ražeb vlastního kolektoru. V roce 2003 byla zahájena výstavba kolektoru na Kobližné ulici s odbočkami do Kozí, Poštovské a Sukovy ulice [A002/2003], kolektoru na náměstí Svobody s odbočkou do Zámečnické ulice [A003/2003] a kolektoru na Zelném trhu s odbočkami ke Kapucínskému náměstí a na Starobrněnskou ulici [A005/2003].

Ad 3) Sondy dokumentované v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí"

V rámci projektu „Sanace brněnského podzemí" (podrobněji viz Merta – Peška – Procházka – Sadílek 2000, 36) bylo v roce 2003 realizován průzkum 6 domovních bloků a 3 samostatné sondy: Zelný trh [A014/2002], blok 40 [A057/2002], blok 44b [A071/2002], blok 49 [A004/2003], sonda před náměstím Svobody 8 [A030/2003], blok 39 [A035/2003], blok 95a [A092/2003] sonda před Pekařskou 16 [A112/2003], sonda před Kapucínským náměstím 1 [A115/2003]. Zelný trh, blok 40 a blok 44b byl zahájen již v roce 2002. V roce 2004 bude pokračovat ještě terénní část výzkumu u bloku 39 a sondy před Kapucínským náměstím 1.

Ad 4) Výzkumy menšího rozsahu

Stejně jako v minulých letech prováděla Archaia řadu rozsahem menších záchranných výzkumů: Denisovy sady – Studánka [A073/2002], Petrov [A082/2002], Opuštěná – Trnitá [A088/2002] (všechny tři začaly již v roce 2002, potažmo v roce 2001), Zábrdovice – kostel Nanebevzetí Panny Marie [A016/2003], Malinovského náměstí [A018/2003], Trnitá [A021/2003], Palackého 126 [A027/2003], Jánská – Minoritská [A031/2003], Kamenná 55 [akce A032/2003], Křížová, Polní, Václavská, Vídeňská [akce A036/2003], Křížová, Václavská, Mendlovo náměstí [akce A041/2003], Trnitá [A044/2003], Jánská [A045/2003], Stará [A046/2003], Česká 6 [A047/2003], Hybešova 42 [A051/2003], Solniční 9 [A054/2003], Běhounská [A070/2003], Křížová 18 [A072/2003], Dvořákova 12 [A073/2003], Pekařská 72 [A075/2003], Česká 3 [A079/2003], Vinohrady, Vídeňská, Vojtova [akce A091/2003], Jiráskova [A081/2003], Joštova 10 [A088/2003], Trnitá [A101/2003], Jánská – Minoritská – Orlí (minoritský klášter) [A106/2003], Radnická 8 (Stará radnice) [A107/2003], Božetěchova 2 (kartuziánský klášter) [A110/2003], Běhounská [A111/2003], Moravské náměstí [A113/2003], Trnitá (areál Vaňkovky) [A114/2003], Merhautova [A116/2003], Mojmírovo náměstí [A117/2003]

Ad 5) dokumentace reliktů stojících historických staveb

Tato skupina terénních akcí souvisí především s grantem Ministerstva kultury České republiky: Středověký měšťanský

dům v Brně (identifikační kód PK01P04OPP006). Postupně jsou sledovány a dokumentovány všechny středověké prostory v centru města.

Ad 6) zpracování a vyhodnocení již ukončených terénních částí výzkumů

V roce 2003 bylo dokončeno zpracování výzkumů, které proběhly v roce 2002: blok 33, Dornych, Spálená, Úzká [akce A006/2002], blok 39a [A047/2002], blok 43 [A048/2002], blok 44a [A049/2002], Vachova [A061/2002], Mozartova [A063/2002], blok 44b [A071/2002], Bašty, Denisovy sady, Studánka [akce A073/2002]

Předběžné výsledky jednotlivých výzkumů (akce jsou řazeny podle kódu)

Běhounská, Rašínova, parc. č.:32, 549/1 [akce 156/2001]

V souvislosti s „projektem stavebně-historického vývoje a zpřístupnění domů v uličním bloku 33“ byl uskutečněn v srpnu 2001 až dubnu 2002 záchranný archeologický výzkum (Peška 2003).

Dnešní domovní blok 33, vymezený ulicemi Rašínova – Běhounská – Jakubským náměstím - náměstím Svobody, je výsledkem asanace historického jádra na přelomu 19. a 20. století. Většina historické zástavby v tomto bloku byla v rámci asanace vybourána a nahrazena novostavbami, poslední středověký měšťanský dům (Rašínova 4) se stal obětí náletu spojeneckých letadel v roce 1944 (Hlaváč 1988, 113-118) a až v letech 1998 a 1999 na jeho místě bylo vystavěno sídlo pojišťovny Kooperativa. I přes snahu částečně respektovat parcelní hranice byl domovní blok na přelomu 19. a 20. století zásadně změněn. Ulice Běhounská byla rozšířena a domovní fronta se tak posunula o několik metrů do nitra bloku, obdobná situace nastala i u parcel do náměstí Svobody a Jakubského náměstí. Proražením nové Kostelní (později Rašínovi) třídy na konci 19. století byl domovní blok rozšířen západním směrem a zahrnul tak i větší část malé zaniklé uličky Hřbitovní a část prostoru někdejšího Lichtenštejnského paláce, který stál v protější domovní frontě (viz obr. 3; Peška 2003). Původní malá ulička měla v minulosti různá jména, která však nicméně vždy přesně vyjadřovala její poslání – Todtegässchen, ulička Mrtvých, též Smrtná, Umrlčí, Hřbitovní, posléze i Kostelní – neboť spojovala dnešní náměstí Svobody se starým městským hřbitovem kolem kostela sv. Jakuba (Flodrová 1997).

Předlokační osídlení ze 12. století nebylo prozatím výzkumy v okolí kostela sv. Jakuba doloženo a pro rekonstrukci topografické situace v prostoru bloku ve 13. století nemáme bohužel k dispozici žádné písemné prameny. První spolehlivější topografické údaje pochází až z poloviny 14. století z pamětní knihy města Brna a berních rejstříků, které byly zpracovány O. Vičarem v místopisu Brna v polovici 14. století. V tomto období náležely domy s platbou 1,4 až 1,8 groše za m2 k průměrně drahým ve městě. V severním sousedství domovního bloku se rozkládal hřbitov při kostele sv. Jakuba a při jižním Dolní trh. O. Vičar zde identifikoval pro polovinu 14. století celkem 10 městišť (viz obr. na následující stránce), z toho tři byly orientovány do Dolního trhu (č. 12, 13, 14), pět do ulice Běhounské (č. 15, 16, 17, 18, 19) a dvě do hřbitovní uličky (č. 20 a 21; Vičar 1965, 242-283).

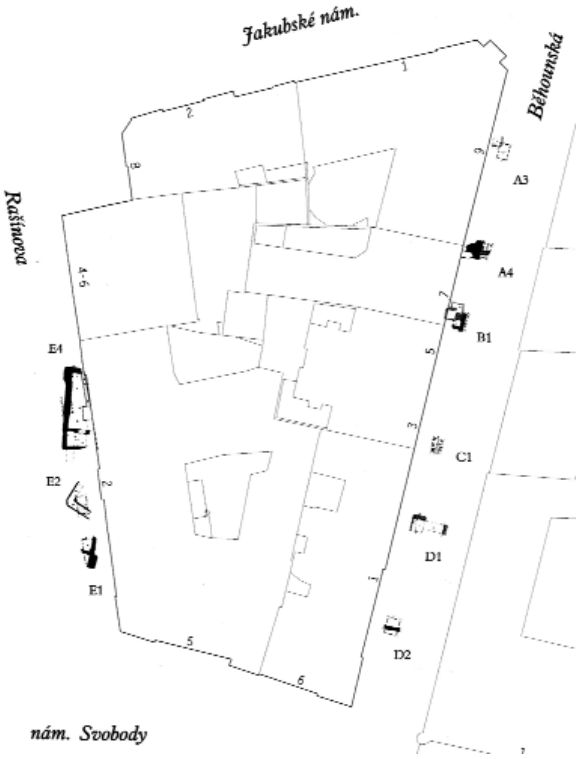

Obr. 1. Blok 33 (A156/2001). Rozmístění jednotlivých sond sanace podzemí.
Block 33 (A156/2001). Verteilung der Suchschnitte für die Sanierung der Kellerräume.

Pro další období není historická topografie jednotlivých domů zpracována. K dokreslení minulosti domovního bloku lze uvést pouze několik topografických údajů. Například rohový dům Jakubské náměstí a Hřbitovní v 17. až 19. století sloužil kantorovi od sv. Jakuba (dnes Rašínova 8). Sousední dům v Hřbitovní uličce patřil hrobníkovi a koncem 19. století zde byl vyhlášený hostinec Hradeckých (dnes Rašínova 4-6; Merta 1998). Na nároží Běhounské a Jakubského náměstí stával od 18. století jiný vyhlášený hostinec – „U černého medvěda“ a nároží Běhounské a náměstí Svobody zaujímal od 17. století výstavný barokní palác Mitrovských. Z většiny těchto staveb dnes zůstaly pouze části základových zdiv a sklepů v prostoru vozovky a chodníků rozšířených na přelomu 19. a 20. století na úkor jednotlivých parcel. Ve větší míře zůstaly archeologické situace zachovány ještě v prostoru dnešních dvorků. Pod sklepními prostorami nově postavených domů jsou v současnosti pravděpodobně dochovány už pouze části jednotlivých odpadních jímek (viz např Michna 1995, 209-216).

V souvislosti s výzkumem prováděným v rámci domovního bloku 33 je nutné zmínit se také o dnes již zaniklém vodovodu z Králova Pole budovaného městem od roku 1544, který vedl mimo jiné i ulicí Běhounskou a ústil do Merkurovy kašny na Dolním trhu (Merta – Peška 2003, 108-111). Položené sondy mimo jiné narušily sklepní prostory a základové zdi někdejšího Lichtenštejnského paláce, jehož pozůstatky jsou dnes skryté pod Rašínovou třídou (Peška 2002; k topografii paláce Pešlová 2002).

Geomorfologicky se domovní blok nachází na mírném, k severu skloněném svahu směřujícím k náměstí Svobody. Geologické podloží tvoří kvartérní sprašová návěj. Na sprašové podloží v minulosti nasedal dnes již „pohřbený“ a pouze místy zachovaný až 0,60 m silný, holocenní půdní typ tvořený černohnědou humózní hlínou tzv. černozemí. V rámci výzkumu bloku byl půdní typ dokumentován pouze v sondách A3 a A4.

Terénní výzkum se povětšinou omezil na sledování průběhu těžby jednotlivých sond a následnou dokumentaci a vzorkování zjištěných archeologických situací. Sondy D2 a E2 byly částečně zkoumány formou plošného archeologického výzkumu.

Položení jednotlivých sond sledovalo od počátku snahu o rekonstrukci průběhu někdejší uliční čáry Běhounské ulice a Hřbitovní uličky a vyhledání zasypaných sklepních prostor situovaných při této linii. Oba cíle byly uspokojivě splněny. Sondami se podařilo zachytit několik sklepních prostor a zároveň ověřit průběh obou ulic (A4, B1, E1). Cenným nálezem je soubor nálezů z 1. poloviny 18. století vyzvednutý z odpadní jímky v sondě D1, významná je zvláště skupina renesančního skla.

V sondě A3 byl vyklizen novověký cihlový sklípek. V sondě A4 byl dokumentován gotický základ (s.j. 900) domu, jenž stával v místě dnešního č. 9, a gotický sklep (s.j. 901), který náležel sousednímu č. 7 (situace v sondě A4 byla v roce 1998 částečně dokumentována R. Procházkou; týž 1998).

Obdobně jako v sondě A4 bylo i v sousední šachtě B1 odkryto zdivo zasypaného gotického sklepa (s.j. 908) s pozůstatky dvou osvětlovacích okének. Jednalo se východní stěnu sklepa, která do konce 19. století také byla součástí průčelí domu č. 7. Na základě srovnání charakteru zdí 901 a 908 lze konstatovat, že se jedná o dvě různé gotické fáze patrně jednoho domu (?). Zřejmě někdy v období baroka přestal původní sklep (s.j. 908) vyhovovat, byl zasypán a nahrazen podstatně menším cihlovým sklípkem (s.j. 913=914=917=918), který byl vložen do jeho interiéru.

Zcela jednoznačně nelze interpretovat situaci ze sondy C1, ve které byla zachycena nepřehledná situace novověkých základových zdí (s.j. 903, 904, 906) a odpadního kanálu (s.j. 905). V sousední sondě D1 bylo zachyceno obvodové cihlové zdivo odpadní jímky (s.j. 921) zaniklé počátkem 18. století (součást dvorku ?). Štolou se podařilo ověřit narušený malý sklenutý cihlový kanál situovaný přibližně uprostřed ulice Běhounské, kterým byla od 18. století přiváděna voda do Merkurovy kašny na náměstí Svobody.

Sondou D2 byla narušena sklepní prostora protnutá zdí 923, která byla orientována ve směru Z-V. V severní stěně této zdi byl dokumentován vstup vyplněný mladší cihlovou zazdívkou (s.j. 924). Patrně se jedná o vloženou – mladší (snad renesanční nebo barokní příčku staršího (pravděpodobně gotického) sklepa. Sklepení náleželo od 18. století k paláci Mitrovských.

V sondě E1 byl částečně odhalen pozůstatek gotického sklepa (s.j. 919), který náležel domu zvanému „domus lapidea“ stojícímu ve středověku na náměstí Svobody. „Domus lapidea“ byl částečně ověřen i sondou A2 při výzkumu sousedního bloku 32 (Peška 2002). Později se tento dům stal součástí Lichtenštejnského paláce. Zdiva 919 a 934 zároveň tvořily západní stranu uličky hřbitovní.

V sondě E2 byla dokumentována mělká jáma neznámé funkce ze 13. století a 8 m dlouhý úsek zřejmě gotické sklepní chodby, která zanikla v 1. polovině 17. století. Největší sklepní prostoru se podařilo zachytit sondou E4. V prostoru před domem Rašínova č. 2 byla vyklizena rozsáhlá část sklepa zasypaného na přelomu 19. a 20. století, tedy v období výstavby nové Rašínovy třídy (s.j. 928, 929, 932, 933). Jednalo o obdélný jednofázový sklep rozdělený na dvě prostory. Na základě charakteru zdiva a velikosti cihel lze jeho výstavbu zasadit někam do období baroka (17. případně 18. století), kdy byl zbudován jako součást tzv. Lichtenštejnského paláce. Zajímavá je skutečnost, že vznik tohoto sklepa pravděpodobně navazoval na zánik sousední sklepní prostory, kdysi náležící také Lichtenštejnskému paláci, objevené v roce 1997 archeologickým výzkumem v prostoru Rašínovy 4.

Dornych, Spálená, Úzká, parc. č. 1002, 1057, 1059, 1060 [akce A006/2002]

Archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Kolektory a technické sítě pro I. etapu výstavby v Jižním centru, 3. stavba kolektor Opuštěná – Metropol.“ Akce byla realizována na základě smlouvy mezi statutárním městem Brnem a společností Archaia Brno, o.p.s. Terénní část výzkumu se uskutečnila v období od 14.2. do 7.11. 2002. Vzhledem ke skutečnosti, že výsledky výzkumu byly vyhodnoceny až v průběhu roku 2003, budeme o nich hovořit nyní.

Předmětná trasa kolektoru zasáhla dnešní ulice Spálená, Dornych a Úzká. Daný prostor je součástí území rozkládajícího se jižně od středověkého jádra města Brna. Nejen v poslední době je tato oblast často diskutována především v souvislosti s územním plánem města, respektive s novou výstavbu (např. Jižní centrum, přeložení brněnského nádraží atd.). Tomuto území v současnosti dominuje vedle hlavního vlakového nádraží, obchodní dům Tesco (bývalý Prior), jižněji pak bývalá továrna Fridricha Wanniecka (tzv. Vaňkovka) a ještě dále na jihu pak Ústřední autobusové nádraží Zvonařka. Jmenovaná oblast leží v rovině (inundaci) na levobřeží řeky Svratky, z východu ho obtéká vodoteč Ponávky. Nadmořská výška prostoru se pohybuje v rozmezí 200,00 až 202,00 m n. m.

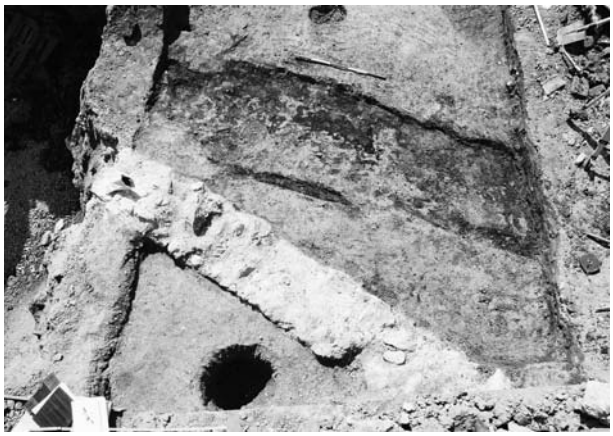

Obr. 2. Ulice Dornych (A006/2002). Relikty zástavby.
Dornych-Straße (A006/2002). Relikte der Bebauung

Obr. 3. Ulice Dornych (A006/2002). Začišťování reliktů archeologických a geologických situací ve stěně kolektoru.
Dornych-Straße (A006/2002). Behandlung der Relikte archäologischer und geologischer Situationen in der Wand des Kollektorsaushubs.

O starém osídlení dané oblasti nás informují středověké písemné prameny až od 13. či spíše 14. století, a to jen zběžně. Pro starší období je sledované území v podstatě velkou neznámou. Hádankou dosud zůstává vývoj a topografie tohoto prostoru především z pohledu určení přesného toku zdejších vodotečí a jejich případných ramen a následného vymezení ploch osídlených v jednotlivých etapách dějin. Do této otázky může vnést jasno jen bedlivě a systematicky prováděné archeologické sledování oblasti.

Několik málo archeologických výzkumů zde proběhlo již během 90. let 20. století. Jednalo se většinou o akce záchranného charakteru doprovázející výstavbu inženýrských sítí (Archeologický ústav ČSAV, Ústav archeologické památkové péče Brno; např. Geislerová – Procházka 1996). Pouze v roce 1998 proběhl plošný archeologický výzkum v prostoru bývalého hotelu Metropol (Moravské zemské muzeum), jehož

Obr. 4. Ulice Dornych (A006/2002). Celkový pohled na úsek kolektoru v křižovatce ulic Dornych a Úzká.
Dornych-Straße (A006/2002). Gesamtansicht des Kollektorabschnitts auf der Straßenkreuzung Dornych-Úzká.

výsledky nebyly doposud zveřejněny. Počet akcí poněkud vzrostl v posledních dvou letech, kdy se na pojednávanou oblast upřela systematičtější pozornost společnosti Archaia.

Sídelně atraktivní se oblast jižně historického jádra města zdála už lidem před více jak 3000 lety, v pozdní době bronzové. Tehdy se zde usadil (přibližně 1300 let před Kristem) lid tzv. kultury středodunajských popelnicových polí. Ten sídlil rovněž na východním svahu Petrova (prokázáno až po ulici Novobranskou). Předběžně lze tedy předpokládat, že tu narážíme na poměrně složitě stratifikovanou sídlištní strukturu, která si zaslouží stejnou míru pozornosti jako jiná dosud známější, a tudíž i „slavnější“ místa zkoumaná po celé Evropě. V prostoru ulice Spálené kontinuálně navazuje osídlení lidu starší doby železné (halštatské, přibližně 750-400 let před Kristem) a následně i Keltové (400 před Kristem – přelom letopočtu).

Prostor osídlili rovněž naši slovanští předkové. Zcela jednoznačně se zde usadili již nejméně v 8. století. Prokázal to výzkum z roku 2001 na Spálené ulici (akce č. A174/2001 – Zůbek 2002). Pro brněnský prostor se jedná o zcela unikátní doklady. Navíc zde bylo zjištěno v podstatě kontinuální osídlení lokality od 8. do 13. století. Poznatky získané výzkumem tak přinesly zcela nový pohled na vznik města Brna, jehož počátky se dosud hledaly pouze v oblasti Starého Brna při Mendlově náměstí, ulici Václavské a Vídeňské.

Osídlení vrcholného středověku pomáhají osvětlovat, jak už bylo výše řečeno, písemné prameny. V té době, od počátku 13. století, už vzniká a postupně se začíná rozvíjet v prostoru severně a východně Petrova středověké město Brno. Víme, že na části námi sledovaného území (přibližně v prostoru hlavního nádraží a severní části ulice Dornych) se rozkládala ve 14. století I. předměstská čtvrť, nazývaná též Před židovskou branou (stávala přibližně v ústí dnešní Masarykovy ulice) nebo Sladovnická. Roku 1348 zahrnovala asi 127 domů. Sídlili zde mimo jiné sladovníci, koželuzi, rybáři, koláčníci, nacházela se zde jatka, cihelny, lázně, mlýny, židovský hřbitov a poněkud severněji i kostelík sv. Martina s přilehlou osadou. Protékal tudy rovněž Svratecký náhon, který patrně využil některého z vedlejších či slepých ramen řeky (Procházka 2000, 89; Vičar 1966 229, 230).

O ostatních částech námi sledovaného území víme, že půda podél Svrateckého náhonu od dnešní Přízové ulice patřila ještě před vznikem města panovníkovi, který později přenechal většinu pozemků nejmenovanému brněnskému měšťanovi, který zřídil na soutoku náhonu s Ponávkou mlýn zvaný Dornych. U mlýna vznikla stejnojmenná ves, spravovaná vlastním rychtářem, která nepodléhala pravomoci městské jurisdikce. Rovněž v prostoru Trnité vznikl ve 13. století na zeměpanské půdě zásluhou brněnských měšťanů statek, u něhož postupně vyrostlo osídlení. Ve 14. století obě osady koupil moravský markrabě Jan Jindřich a roku 1375 je daroval nově založenému kartuziánskému klášteru v Králově Poli (Vičar 1966). Ani jedné z těchto osad se doposud nedotkly archeologické výzkumy.

Nebývalý, bohužel ovšem neblahý vliv měly na předměstské osídlení Brna válečné události pozdního středověku, hlavně však potom v 17. století. Během třicetileté války došlo k zničení osídlení v těchto místech nejen ze strany nepřátel, ale také obránců města, kteří tak chtěli zamezit snadnému přístupu obléhatelů k městu. Následovala výstavba rozsáhlého barokního opevnění. Předměstí se obnovovala jen pomalu

a místy pouze zčásti. Rozvoj nastal až s příchodem průmyslové revoluce v 18. a 19. století (Kuča 2000).

Archeologický výzkum probíhal v součinnosti s postupem stavby. Proto považujeme za vhodné alespoň ve stručnosti popsat technologický postup zemních prací při výstavbě kolektoru. Budování kolektoru probíhalo po určitých úsecích. Nejprve byl vytěžen předvýkop pro mechanizaci, jež zarazila štětnice. Ty vymezily hranice vlastního výkopu kolektoru, jehož stěny staticky zajistily. Hrany předvýkopu byly oproti linii štětnic předsazeny přibližně o 1 m. Hloubka dosahovala 1,60 m. Rozteč mezi štětnicemi se pohybovala od 5,70 do 8 m. Hloubka výkopu kolektoru činila 6 m od stávajícího povrchu.

Protože archeologický terén v daném prostoru „začíná" většinou přibližně 1,50-2 m pod stávajícím povrchem, nedošlo k jeho přílišnému narušení popsaným předvýkopem a stejně tak ani přeložkami inženýrských sítí, které se nacházejí ve stejné úrovni. Dané výkopy odhalovaly pouze konstrukce někdejší zástavby. Ve většině se jednalo o zdiva novověkého a novodobého charakteru.

Z hlediska technické a časové náročnosti stavby nebyl umožněn plošný archeologický výzkum v celé délce předmětné trasy kolektoru. Výzkum byl nucen se omezit na plošnou exkavaci pouze v určitých prostorově omezených sondách (v podstatě jen S3, S4, S5, S6 a S9), v ostatních místech probíhal formou dohledu nad těžbou, po které následovala dokumentace zachovalých profilů. Z hlediska bezpečnosti práce pak nebyly dokumentovány příčné řezy na stojících blocích zeminy, ale pouze vybrané profily zachované ve štětnicích.

Během zpracování využíval archeologický výzkum přírodovědné analýzy. Do dendrochronologické laboratoře na Ústavu nauky o dřevě Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity byly předány dendrochronologické vzorky a vzorky na určení druhu dřeva. Ing. M. Rybníček, který vzorky identifikoval, určil druhy dřevin, u výsledků dendrochronologie ovšem musel konstatovat, že jejich spolehlivost není zcela jistá a že je potřeba odebírat další vzorky z předmětného prostoru. K pyloanalytickému výzkumu byly V. Jankovské z Botanického ústavu AV ČR předány 3 vzorky (s.j. 3117, 3139, 3205) a dalších 5 vzorků z výzkumu v roce 2001 na Spálené ulici (akce č. A174/2001 – s.j. 1222, 1224, 1244, 1255, 1256). Vzorky hlíny odebrané pro určení makrozbytků (s.j. 1383, 2101, 2122, 2130, 2305, 2255, 3205) byly předány P. Kočárovi ze Západočeského institutu pro ochranu a dokumentaci památek. Jejich zpracování v době sepsání příspěvku nebylo ještě ukončeno. Na své určení a analýzy čekají také petrografické vzorky a vzorky malt. Z hlediska přírodovědných metod rovněž nebyl zpracován osteologický materiál a vůbec všechen další archeologický materiál (keramika, železo atd.).

Pojednávaný archeologický výzkum znamená velice významnou „sondu" do historie území rozkládajícího se jižně historického jádra města Brna. Dílčím způsobem proťal poměrně rozsáhlý prostor, celková délka sledovaného výkopu kolektoru totiž dosáhla cca 200 m, přičemž rozdíl mezi nejvzdálenějšími body činil cca 160 m.

Co se týká podmínek geologického podloží, byly pozorovány dvě rozdílné kategorie. Skladba podloží v prostoru kolem ulice Spálené byla odlišná od podloží ulice Úzké i většiny úseků kolektoru na ulici Dornych. Přechod mezi oběma „podložími" nebyl dokumentován, poněvadž se nacházel v úseku,

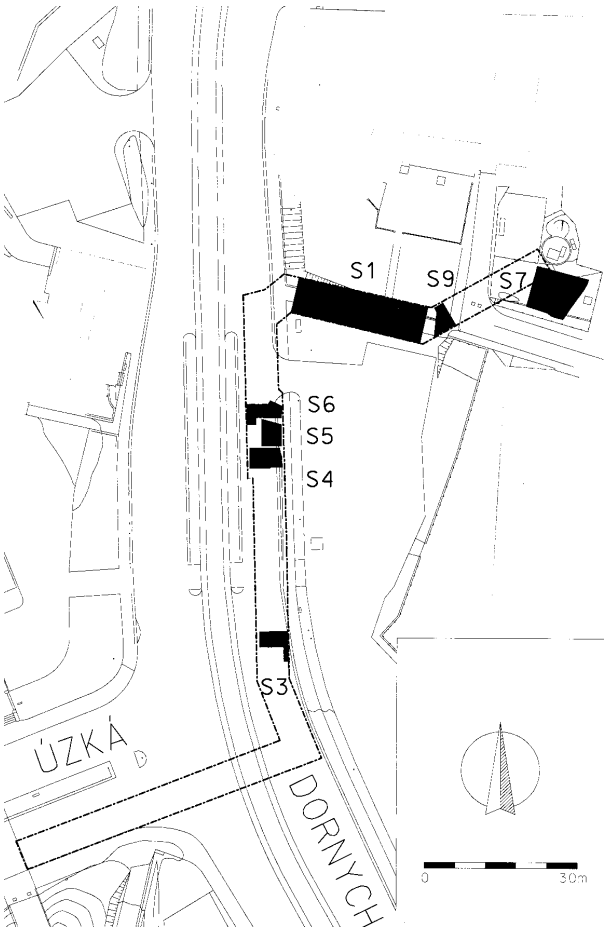

Obr. 5. Ulice Dornych (A006/2002). Rozložení jednotlivých sond v rámci trasy kolektoru.
Dornych-Straße (A006/2002). Situierung der Schürfschächte in der Trasse des Kollektors.

který stavba vytěžila bez provedení archeologického výzkumu. Podloží jižně této hranice (Dornych, Úzká) sestávalo z mohutného souvrství náplav a říčních nánosů. Je možné ho ztotožnit se svrchním souvrstvím náplav (povodňových hlín, kalů) Svratky, tak jak je zkoumal a popisuje J. Krejčí. Počátek ukládání tohoto souvrství by měl spadat do období cca 3000 před Kristem (Krejčí 1993, 175). Takové datování se zatím zdá potvrzovat i dendrochronologický vzorek odebraný při výzkumu na ulici Opuštěné v roce 2001 (akce č. A088/2002). Závěr poslední akumulace povodňových hlín by snad v daném prostoru mohl spadat do počátku vcholného středověku (Procházka 2000, 89). Podloží v prostoru ulice Spálené bylo tvořeno vrstvou sprašového charakteru. Konzistence však byla vůči „klasickým" sprašovým návějím například z oblasti historického jádra Brna poněkud odlišná. Pozvolna přerůstala v půdní typ, který snad částečně přecházel v pravěkou „kulturní" vrstvu. Geologické podloží by si příště zcela určitě zasloužilo speciální posouzení odborníka. V dané etapě spolupráce s geologickým specialistou ještě neprobíhala.

Na podloží v prostoru kolem Spálené ulice se vázalo pravěké osídlení. Jeho přesný charakter a časové rozpětí se nepodařilo určit. Nebyl totiž proveden plošný výzkum rozsáhlejšího prostoru. Sonda S1 (kromě výzkumu v roce 2001 – akce

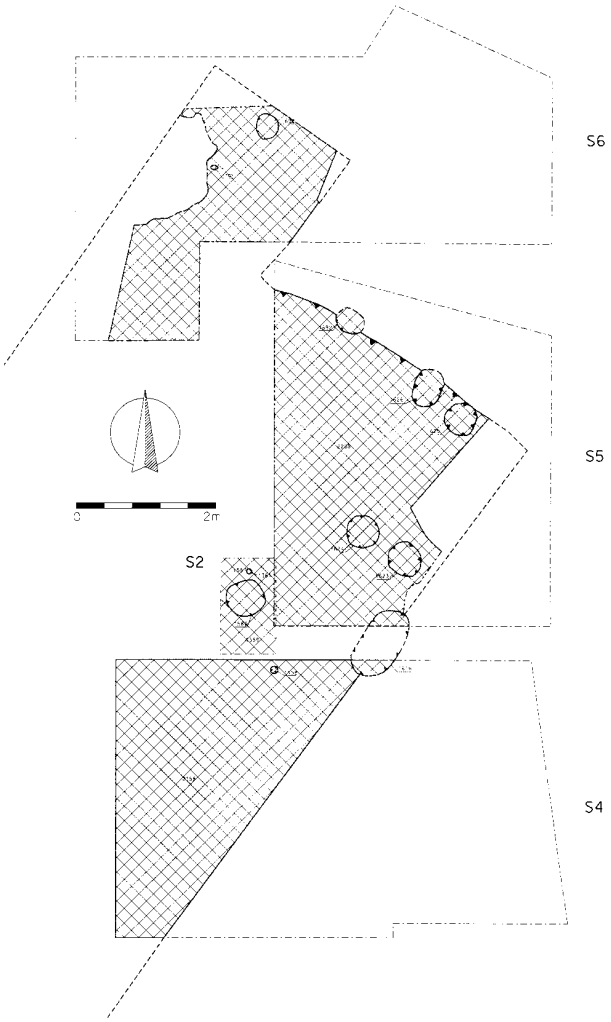

Obr. 6. Ulice Dornych (A006/2002). Destrukce dřevohliněného domu ze 13. stol. (s.s.j. 12).
Dornych-Straße (A006/2002). Destruktion eines Holzlehmhauses aus dem 13. Jahrhundert .

A174/2001 – opět spíše sondážního charakteru) a přilehlý úsek kolektoru na ulici Dornych mohly být zkoumány v podstatě jen formou dílčích profilů. Sonda S9 zase nebyla dostatečně velká, a navíc musela být ve finální fázi z havarijních důvodů zastavena. Můžeme pouze konstatovat, že se podařilo zachytit pozůstatky sídlištních aktivit („kulturní" vrstvy, sloupové a kůlové jamky a jámy neznámé funkce a v jednom případě snad i pozůstatek dláždění – s.j. 3231 v sondě S9). Doloženo bylo osídlení z období z mladší doby bronzové až mladší doby železné. Není však vyloučena ani přítomnost starších aktivit.

V podstatě na stejném území bylo zachyceno osídlení 8. až 12. století. Opět byly zkoumány sídlištní aktivity v podobě výkopových aktivit povětšinou neznámé funkce a „kulturních" vrstev. Lokalita byla v tomto období osídlena víceméně kontinuálně.

Jistým fenoménem zkoumané trasy kolektoru byly relikty palisádových plotů z tyčoviny (s.j. 1414 v úseku mezi sondou S1 a S6, s.s.j. 002 v sondě S3 a s.s.j. 016 v sondě S1). Jejich datování však není z nálezových situací zcela jednoznačné.

13. století znamená pro sledovaný prostor výrazné zintenzivnění osídlení. Jeho rozsah se již neváže pouze na prostor při ulici Spálené, ale zasahuje i hluboko na jih v linii ulice Dornych. Souvisí to se vznikem předměstí města Brna, z nichž Sladovnické zasahovalo až do těchto míst. Podařilo se objevit výrazné pozůstatky nadzemní dřevohliněné architektury, interpretované takřka bezpochyby jako zástavba zmíněného předměstí. Bylo dokumentováno nejméně šest stavebních fází (a to snad jen během 2. poloviny 13. století) vzniklých v důsledku požáru i jednotlivých přestaveb či reparací.

Osídlení 13. století přechází do mladších období, což dokládá situace v sondě S3. Sledována zde byla několikanásobná superpozice výkopových aktivit ze 14. až 18. století. Jednalo se hlavně o odpadní jámy, ve dvou případech lze hypoteticky uvažovat o jámách využívaných prvotně při zpracování kůží (s.s.j. 21 a 22). V sondách S4, S5 a S6 byly zkoumány dvě vápenné jámy ze 16. a 18. století a v sondě S1 byla zachycena jímka ze 17. století. Tedy spíše doklady zázemí vlastní zástavby či výrobní činnosti. Z vlastní architektury byla dokumentována část renesančního zděného sklepa v sondě S1 (s.s.j. 001) a snad novověkého sklepa v sondě S7 (s.s.j. 018). Této éře pravděpodobně náležela i některá zdiva dokumentovaná v rámci zděných substrukcí zbourané novodobé zástavby na ulici Spálené a na Dornychu. Je velice pravděpodobné, že pozůstatky aktivit 14.-18. století byly z velké části zničeny novodobou výstavbou. Z pozorování v sondě S1 je patrné, že k terénním úpravám území docházelo už od 16. století. Dochovaly se tedy v podstatě jen poněkud více zahloubené subjekty. Ve srovnání se situací ve středověkém jádru města Brna je jich poměrně málo. Tento stav však může být dán podmínkami a stavem výzkumu. Spíše lze tento jev vysvětlovat zvýšenou hladinou spodní vody v daném prostoru, která zamezila vytvářet výrazně zahloubené stavby. Z tohoto důvodu snad také výzkum nenarazil ani na jeden středověký suterén dřevohliněného domu, které jsou typické pro výzkumy ve středu města. Novodobá zástavba byla zakládána prvotně na dřevěné piloty a rošty, to však souviselo zároveň i s problémem nesoudržné struktury podloží na ulici Dornych.

Zvýšené hladiny spodní vody využívaly dvě výzkumem objevené studny (s.s.j. 003 a 015), třetí (pokud šlo ovšem opravdu o studnu) byla odkryta už při výzkumu v roce 2001 (s.s.j. 060 – A174/2001). Byla zasypána ještě ve středověku. Obě nově dokumentované studny nebyly jednoznačně datovány. Svrchní zásyp jedné z nich sice pocházel z 19., případně 20. století, ale charakter vyzdění obou by neodporoval jejich zařazení do středověku.

Během výzkumu nebyly zachyceny pozůstatky Svrateckého náhonu, který sledovaným prostorem protékal. Tuto skutečnost je třeba přičíst na vrub podmínek, za kterých se výzkum uskutečnil.

Pojednávaný archeologický výzkum i přes svou výrazně omezenou formu byl velice důležitým počinem na poli poznání historie daného území. Stejně jako výzkum z roku 2001 (akce č. A174/2001) potvrdil, že prostor kolem křižovatky ulic Spálené a Dornychu je jednou z nejvýznamnějších archeologických lokalit v brněnské kotlině. Přinesl množství nových, důležitých informací. Ani zdaleka to ovšem neznamená, že by výzkum přišel s konečným schématem historie předmětného území. Nastolil totiž také několik otázek a do budoucna lze

očekávat řadu dalších. Na cestě k celkovému řešení problému je výzkum v podstatě jen jedním z počátečních dílčích kroků. Je zcela nezbytné věnovat danému prostoru po archeologické stránce zvýšenou pozornost. Získané poznatky v konfrontaci s výsledky výzkumů v nejbližším okolí, které pomalu zahušťují archeologickou mapu jižního předpolí historického Brna, dohromady pomohou postupně rekonstruovat vývoj této – zdá se – velice zajímavé oblasti (Zůbek 2003a).

Zelný trh, parc. č. 397 [akce A014/2002]

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí" se od roku 2002 provádí záchranný archeologický výzkum na Zelném trhu. Celkem bylo doposud dokumentováno 9 sond rozmístěných po celé ploše náměstí. Jejich rozměry se pohybovaly v průměru kolem 1,5 x 1,5 m, hloubka od 1 do cca 5 m. Dále probíhá dokumentace situací při sanaci sklepních prostor.

O výsledcích výzkumu budeme referovat po jeho ukončení (Holub – Kolařík - Merta – Peška – Zůbek 2003).

Zábrdovice, kostel Nanebevzetí Panny Marie [akce A016/2002]

V souvislosti se statickými poruchami zdiva kostela Nanebevzetí Panny Marie v Brně-Zábrdovicích byla na jaře roku 2003 položena trojice průzkumných sond, jež byly následně archeologicky dokumentovány (Merta – Zůbek 2003). Kostel

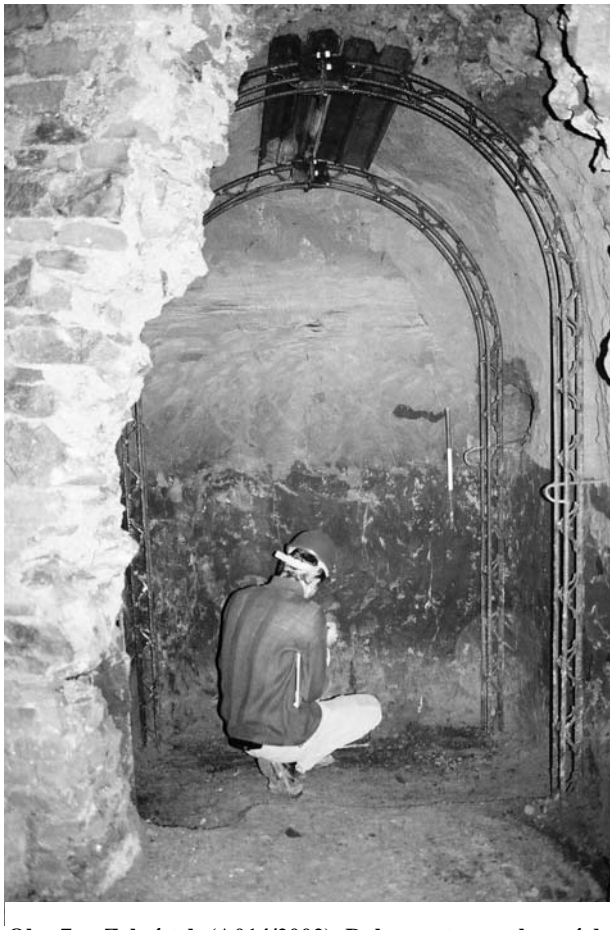

Obr. 7. Zelný trh (A014/2002). Dokumentace nalezených situací.
Zelný trh (A014/2002). Dokumentation der entdeckten Situationen.

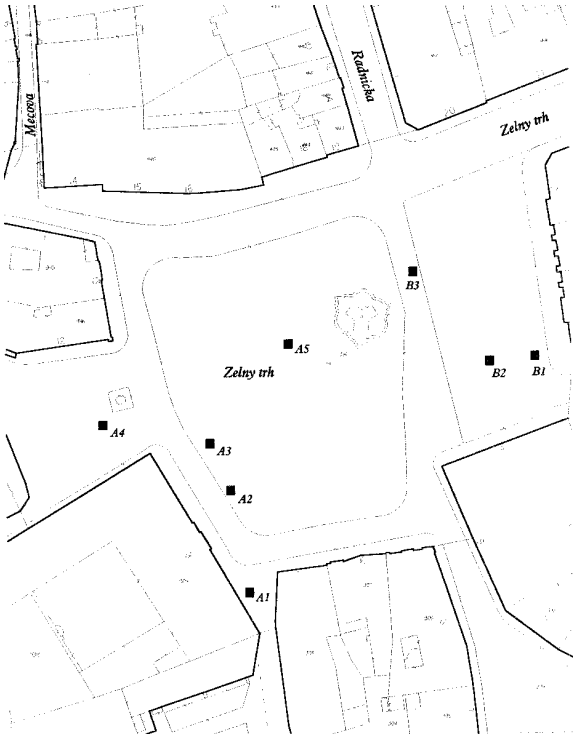

Obr. 8. Zelný trh (A014/2002). Zachycení jednotlivých sond.
Zelný trh (A014/2002). Bezeichnung der Schürfschächte.

i areál bývalého premonstrátského kláštera je položen v nivě řeky Svitavy, jejíž tok v těchto místech v minulosti výrazně meandroval. Na vedutách Brna z druhé poloviny 17. století je zobrazen i mlýnský náhon, jehož koryto dotvářelo zábrdovický ostrov. Je pravděpodobné, že se jedná o původní rameno Svitavy.

Klášter premonstrátů založil někdy před rokem 1209 Lev z Klobouk, komorník v brněnském kraji. Toho roku vzal klášter v ochranu papež, v následném roce potvrdil lokaci Přemysl Otakar I. Lev z Klobouk měl v Zábrdovicích dvůr, u něhož vystavěl kostel sv. Kunhuty, vysvěcený roku 1211 za přítomnosti krále Přemysla Otakara I. a markraběte Vladislava Jindřicha hnězdenský arcibiskup Jindřich Kietlitz. Do vybudování klášterního kostela využíval konvent vlastnický kostel jako provizorium. Klášterní bazilika Panny Marie se západním dvojvěžím byla vystavěna patrně ve třetí čtvrtině13. století, první zpráva pochází z roku 1299. Klášter byl zničen za husitských válek v roce 1423, následná oprava zahrnující částečnou přestavbu byla provedena v letech 1441 až 1450 za opata Matěje. Další újma nastala za česko-uherských válek, kdy snad měl být areál úplně pobořen, což zmiňuje zpráva z roku 1483. Opravy byly dokončeny Pietrem Gabrim až v poslední čtvrtině 16. století, kdy byla dokončena budova konventu a opatství. Klášter byl opětovně vypleněn roku 1619 za stavovského povstání, další škody utrpěl za třicetileté války. V roce 1636 shořela prelatura a hospodářské budovy s pivovarem. Za druhého obléhání Brna v roce 1645 měl v opuštěném klášteře hlavní stan generál Torstenson. Vyhořelý klášter byl nahrazen novostav-

bou budovanou v letech 1654 až 1658. Klášterní kostel byl zcela přestavěn za opata Bohumíra Olenia v letech 1661 až 1669 stavitelem Pavlem Wimpergrem. Na substrukci středověké stavby byl vystavěn monumentální dvojvěžový kostel Nanebevzetí Panny Marie postavený podle projektu Giovanniho Pietra Tencally. V letech 1753-1755 byla ke kostelu přistavěna kaple Panny Marie Čenstochovské. V 50. až 60. letech 18. století byl postaven severně starého konventu konvent nový. V tomto období byl přestavěn i konvent původní. Po zrušení kláštera roku 1784 byl do jeho prostor přemístěn vojenský špitál z Křenové, zároveň byl zrušen i hřbitov. V církevní správě zůstal pouze klášterní kostel, jehož interiér byl v 70. letech 18. století upraven pravděpodobně dle projektu F. A. Grimma (Dostál 1928; Šujan 1928; Hálová-Jahodová 1947; Dřímal 1969; Samek 1994, 242-248; Kuča 2000, 599-606).

V nejbližším okolí zkoumané lokality se doposud uskutečnily jen dva archeologické výzkumy; první v roce 2000 při budování kanalizace v objektu Vojenské nemocnice (Procházka 2001), druhý pak v témž roce při rekonstrukci kaple sv. Kunhuty (Unger 2001).

V průběhu archeologického výzkumu byly zkoumány, respektive dokumentovány 3 statické sondy. Dvě byly položeny v exteriéru kostela, S3 při severní věži, S2 při jižní věži a S1 v severní zákristii. Ve všech sondách byl zachycen horizont náplav řeky Svitavy (s.j. 111, 118, 119, 122). Nejvýše vystupoval v sondě S3, kde byl dokumentován v hloubce 1,90 m pod stávající úrovní terénu. V sondách S2 a S3 byla na povrchu náplav doložena stavební úroveň (s.j. 112, 123) s doklady opracovávání krinoidového vápence. Následovalo zvýšení terénu navážkami (s.j. 113, 124), v nich byly dokumentovány výkopové aktivity neznámého účelu a ne zcela jasného stáří (s.j. 502, 504, 505). Podařilo se určit stavební úroveň, ze které bylo vystavěno západní průčelí kostela s věžemi (s.j. 115), nacházející se 1,20 m pod dnešním povrchem terénu. Stavební úroveň byla v následujících obdobích navýšena navážkami (s.j.116, 117, 125, 126), jejich nejmladší fáze vykazují suťový charakter. Základové zdivo věží (s.j. 907, 908) je založeno na dřevěných, olšových pilotech, na kterých byl uložen trámový rošt z dubového dřeva (s.j. 400, 401). Část nadzemního zdiva věží kostela (s.j. 906, 909) je dnes překryta zmíněnými navážkami. V sondě S1 byla na samé bázi odkryta zeď založená do náplav řeky (s.j. 904). Její přesná interpretace však není z nalezeného reliktu jednoznačná. S největší pravděpodobností se jedná o pozůstatek základového zdiva náležícího nějaké stavbě areálu premonstrátského kláštera ze 13. století, hypoteticky asi kostelu. Zdivo bylo překryto neznámou středověkou stavbou, ze které snad byla zachycena část podlahy. Nad podlahou se nacházela planýrka vzniklá v důsledku požáru této stavby. Zdivo severní stěny dnešní kostelní lodi (s.j. 901, 902, 903) bylo založeno do horizontu nedatovaných terénních úprav a výkopových aktivit (s.j. 101-105, 107, 110, 501) a zároveň využilo jako základu zdi s.j. 904. Jeho nadzemní část byla postupně dorovnávána navážkami (s.j. 108, 109) až po současnou úroveň povrchu. Do zdiva byly zakomponovány stavební články ze starších stavebních fází kostela.

Drobný výzkum doplnil stavební dějiny kostela Nanebevzetí Panny Marie. Doložil předpokládané založení renesanční stavby na substrukci původního raně gotického kostela (případně kláštera) v prostoru lodi (Samek 1994, 242). Výzkum přispěl i k objasnění příčiny statické poruchy stavby. Ta je důsledkem nestejných podmínek založení renesanční novostavby kostela. Zatímco loď, založená na dostatečně stabilní substrukci staršího kostela, je v podstatě nehnutá, západní průčelí s dvojicí věží, založené v náplavách Svratky na dřevěné konstrukci, se v důsledku změny vodního režimu způsobeném regulací řeky ve 40. letech 19. století začalo mírně sklánět k západu.

Blok 39a, parc. č. 74, 75 [akce A047/2002]

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí“ v uličním bloku 39a se uskutečnil v roce 2002 záchranný archeologický výzkum. Akce byla realizována na základě smlouvy o dílo mezi společností Archaia Brno, o.p.s., a společností Technické sítě Brno, a.s. Vzhledem ke skutečnosti, že výsledky výzkumu byly vyhodnoceny až v průběhu roku 2003, budeme o nich hovořit nyní.

Blok 39 se nachází v severovýchodní části historického jádra města, v areálu bývalého herburského kláštera ve čtvrti Běhounské (quartale Cursorum). Ze západu je vymezen ulicí Beethovenovou, ze severu Jezuitskou, na východě ulicí Mozartovou a z jihu Dvořákovou. Vlastní výzkum se soustředil do prostoru ulice Mozartova, parc. č. 74 a 75.

Ulice Jezuitská byla ve 14. století nazývána platea Ampla (Široká), ve století následujícím Za kostelem P. Marie, ve století 16. pak opět Široká (Weitengasse). V roce 1744 je nazývána Jesuitengasse a Weite Gasse, roku 1794 Mariä-Himmelfahrt-Gasse, od roku 1824 až po 1963 Jesuitengasse nebo Jezuitská. Od 1963 po 1990 Chorázova a nyní opět Jezuitská. Mozartova vznikla v roce 1904, svůj název si podržela celou dobu. Ulice Dvořákova je prvně jmenována k roku 1867, tehdy jako Obstgasse, tedy Ovocná. Od roku 1903 do 1922 Wieserova a poté beze změny Antonína Dvořáka, Anton-Dvořák-Gasse a Dvořákova. Ulice Beethovenova nese své jméno od založení v roce 1904, jen se obměňovaly jazykové mutace (Flodrová 1997, 32, 61, 99, 100, 154).

Klášter augustiniánek (?), Cella Sanctae Mariae či Cella castitatis, byl založen roku 1240 řádovou sestrou Herburgou za vydatné pomoci měšťana Ulricha Nigera (Schwarze), který věnoval klášteru své dvě lokační areje: dům a staveniště na kostel v Jezuitské ulici a staveniště a dvorec v protější ulici, kde sám bydlel, spolu s dalšími majetky (Kuča 2000, 290). Darování proběhlo někdy před 17. únorem 1244. Roku 1261 dovolil Přemysl II. jeptiškám postavit za jejich klášterem u městské zdi domky (Dřímal – Peša, 1969, 39, 73). Jižně od Koňského trhu se rozkládala ulička Ramhof s dvorcem, v němž mívali své krámy soukeníci (Hálová-Jahodová 1975, 98, 99).

Za vpádu Rudolfa Habsburského na Moravu roku 1279 byl však klášter vypálen, a to natolik, že rozestavěné dílo muselo být započato znovu (Samek 1994, 199).

Nejstarší písemné prameny k topografii těchto míst se pokusil rekonstruovat Oldřich Vičar k roku 1348. V ulici Široké (Jezuitská) byla zástavba měšťanských domů pouze na severní straně. Ve východní části ulice Široké a kolem Koňského trhu se nacházela čtvrť osídlená převážně německou chudinou (domy byly zbourány při výstavbě jezuitské koleje, viz dále). Konkrétně se jmenuje 14 domků, které byly přistavěny k východní ohradě kláštera („retro chorum monialium“ 1347, „in foro Equorum retro Herburgis“, „in vico retro claustrum

Herburgis“ 1368), počínaje domkem Mikuláše Closterpeka. Dále zde je přímo jmenován Mikuláš, syn Sweův a jehlář Dětlin, jehož domkem tato skupina končila. Naproti jeho domku stál na nároží, již při městské hradbě, první dům patřící ke skupině dalších devíti domků. Ty byly orientovány průčelím k hradbě (v 16. století nesla ulička název Pod zdí). Tato druhá skupina se již přibližovala domem Cablerovým Brance na Kobližné („Tzabler, pistor claudit portulam“ 1348). Obě skupiny domů oddělovala šestice domů stojících při ulici Široké. Severní hranice areálu kláštera se pravděpodobně kryla se stavební čárou jezuitského kostela, neboť při stavbě kostela na konci 16. století nemáme zprávy o dalším zabírání ulice než uličky Růžové, která ústila do Široké. Klášterní brána stála naproti domu Romerovu (v roce 1348 dům Mecnerův), tedy ve stejném místě jako později brána kláštera jezuitského (Vičar 1965, 268, 269).

Budovy kláštera doznaly pravděpodobně někdy v poslední čtvrtině 14. století stavebního rozvoje, jak dokládají kamenické články objevené v roce 1904 před kostelem. Václav Richter „tyto kusy“ označuje jako domácí gotiku a datuje je do let 1370-1380 (Richter 1948, 404).

V pohusitské době zaznamenal klášter značnou stagnaci a v letech 1432-1520 prodal značnou část ze svého majetku. Zvláště po požáru roku 1500 klášter upadal a roku 1524 byl získán městem. Roku 1578 byl konvent definitivně opuštěn a převorka Kateřina Školastika odešla se dvěma jeptiškami do Pustiměře, kde konvent záhy zanikl (Kuča 2000, 290).

Císař Rudolf II. daroval klášter roku 1578 jezuitům. Ti obnovili chrám P. Marie, který na sv. Kateřinu 1582 biskup Stanislav vysvětil. Při kostele pak byly založeny mariánské družiny, došlo ke zvelebení školy. O školu byl takový zájem, že bylo nutno v letech 1592-1594 vystavět novou.

V letech 1598 až 1602 se uskutečnila stavba nového kostela, prostředky na něj vybral kardinál Dietrichstein mezi brněnskou šlechtou. Kostel byl vysvěcen kardinálem 22. září 1602 (Šujan 1928, 258). Plány pro kostel si nechali jesuité vypracovat roku 1598. Mělo se jednat o trojlodní baziliku s nehlubokým kněžištěm a s věží při severní stěně. Projekt však byl změněn vlivem Ladislava Berky z Dubé a z Lipé, nejvyššího komorníka markrabství. Byl postaven chrám se značně prodlouženým presbytářem, kostelní věž se přemístila do západního průčelí. Byla nadstavena v letech 1732 až 1733. Svou dnešní podobu, značně nižší než původní, má z roku 1843, kdy byla přestavěna. Postranní kaple sv. Františka byla postavena v roce 1671.

Na rozlehlém komplexu klášterního areálu se tedy pracovalo s přestávkami takřka půl století. Na stavbu jezuitského kláštera padlo 21 měšťanských domů a tři menší domky stojící východně původního ohrazení kláštera dominikánek (Hálová-Jahodová 1947, 121, 138).

Za stavovského povstání, někdy těsně před rokem 1620, byli jezuité ze svého majetku vypuzeni a kostel byl proměněn v bratrskou modlitebnu, v tomto roce ji navštívil za veliké slávy král Fridrich Falcký. Dne 8. března 1621 se vrátili jezuité z Vídně. Roku 1622 byl při klášteře zřízen seminář pro chudé chlapce ve dvou koupených domech (Šujan 1928, 269, 272).

Jan Kašpar Pröbstl vyzdobil portál jezuitského kláštera z roku 1690 (Hálová-Jahodová 1947, 166).

Roku 1773 byl klášter zrušen (Hálová-Jahodová 1947, 259). Počátkem roku 1775 v něm byla zřízena K. K. Normal Hauptschule pro učitelský dorost pro školy národní. V roce 1778 byla do Brna z Olomouce přeložena univerzita, stavovská akademie a kněžský seminář (Šujan 1928, 337). Tento stav trval však jen krátce, neboť v roce 1784 byl celý areál předán vojsku.

Po zboření bývalé koleje v roce 1904 až 1905 vzniklo prostranství o rozloze 17.442 m^2. Na něm pak vznikl blok s novými ulicemi Beethovenovou, Dvořákovou a Mozartovou. Jižně od Koňského trhu zmizela z městského půdorysu ulička Ramhof s dvorcem (Hálová-Jahodová 1975, 98,99). Na výstavbě nové čtvrti se podíleli mimo jiné architekti Karel Matzenauer, Dušan Jurkovič a František Antonín Dvořák (Hálová-Jahodová 1947, 328). V letech 1921 až 1922 realizoval Arnošt Wiesner návrh na stavbu Moravské zemské životní pojišťovny v rámci realizace bloku tzv. Bílého domu u jezuitského kostela na Mozartově ulici (Kudělka – Chatrný 2000, 13, Šlapeta 2003, 39-150).

V roce 1904 byl při bourání jezuitské koleje objeven laténský hrob. V roce 1904-1905 byla nalezena před vchodem na věž, asi 1 m pod dlažbou, cihelná klenba a torza profilovaných dříků s osmibokými patkami (Hálová-Jahodová 1975, 35, 98). Václav Richter pokládá fragmenty patek a pilířů za zbytky dvoulodní síně a kvadraturu situuje na jih od kostela (Richter 1948). Podařilo se také odkrýt kus „staré“ souvislé dlažby v prostoru při sakristii (Vičar 1965, 269). Dlažba ze šestibokých dlaždic v rozsahu několika čtverečných metrů byla odkryta i v roce 1946 při renovaci kostela v hloubce 2 m pod terénem zahrádky u sakristie a znovu zaházena (Vičar 1965, 269).

V nejbližším okolí zkoumaného prostoru se doposud uskutečnilo několik archeologických výzkumů. V průběhu sanace podzemí bloků 26 a 35 byl realizován archeologický dohled nad těžbou šachet ve vozovce ulice Dvořákovy (Merta 1999). Před domem Jezuitská 13 byl dokumentován v roce 2001 nevelký výkop pro výměníkovou stanici (Kováčik 2001). V roce 2002 a 2003, krátce po ukončení sanace bloku 39a proběhl v rámci rekonstrukce ulice Mozartova částečný plošný výzkum její severní části (Holub – Merta – Zapletalová – Zůbek 2003).

Geomorfologicky se lokalita rozkládá na mírném svahu sklánějícím se k východu do inundace Ponávky. Vlastní podloží vytvořila žlutá kvartérní sprašová návěj. Na sprašové podloží nasedá pěkně zachovaný, holocenní půdní horizont až 0,30 m silný. Tvoří ho černohnědá humózní hlína, tzv. černozem, kterou dokumentoval i vlastní výzkum.

Terénní reliéf v době lokace města se lišil od současného stavu. Jednalo se o místo výše položené, což dokazuje mimo jiné zápis z roku 1353, kde se konstatuje, že se od herburského kostela směrem k Portule nad tzv, potokem na konci Kobližné ulice muselo sestupovat. Sklon terénu mezi Jezuitskou a Kobližnou byl do současné podoby dorovnán po zboření koleje v roce 1904 až 1905 (Hálová-Jahodová 1975, 98, 99).

Celkem bylo zkoumáno, respektive dokumentováno 9 průzkumných sond. Dvě sondy byly položeny za presbytářem kostela Nanebevzetí Panny Marie (B1 a B2), čtyři v severní části ulice Mozartovy (A1, A2, A3 a B3), tři pak v prostoru jižním, při ústí do ulice Dvořákovy (C1, C2 a D1). Sonda B1 umístěná

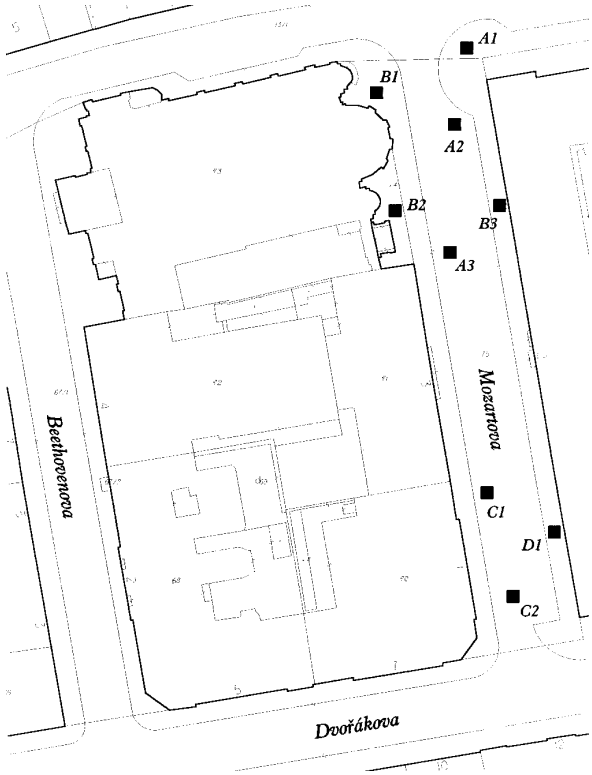

Obr. 9. Blok 39a (A047/2002). Zachycení sond sanace podzemí v ulici Mozartově.
Block 39a (A047/2002). Schürfschächte für die Sanierung der Kellerräume in der Mozartova-Straße.

severně presbytáře kostela, byla rozšířena tak, aby bylo možno odkrýt větší část objeveného sklepa.

Většina z položených sond zasáhla geologické podloží. To je v daném prostoru tvořeno souvrstvím sprašových návějí. Sonda D1 prokázala, že spraš leží na vrstvě hrubého písku. V sondě A2 se v rámci sprašového podloží, ze kterého byly získány také fosilizované zvířecí kosti, podařilo sledovat aktivitu, která by snad mohla být interpretována jako „pohřbený (fosilní) půdní horizont“. V severní části ulice dosedal na sprašové podloží „klasický“ holocenní půdní horizont. V jižní části ulice již nebyl zachován. Současný terénní reliéf prostoru je výsledkem asanační akce z počátku 20. století a od původní konfigurace terénu se poněkud liší. Na základě položených sond lze říci, že současný svah v minulosti klesal mírněji. Sonda C1 přinesla k původnímu reliéfu zajímavá zjištění, na jejichž základě je možno v jižní části Mozartovy ulice předpokládat „protisvah“, klesající přibližně ve směru J-S. Danou skutečnost by však musela ověřit rozsáhlejší sondáž. Zjištěné výsledky se navíc zdají poněkud odporovat výpovědi historických pramenů (viz výše). Tomuto problému je proto nutné do budoucna věnovat náležitou pozornost.

Postupný nárůst terénu ve 13. století mohl být sledován opět pouze v severní části ulice. V tomto prostoru byly zachyceny relikty „kulturních“ vrstev a výkopových aktivit neznámých funkcí (sonda A2, B1, B2). Do nich byl při východní straně ulice zapuštěn poměrně rozsáhlý sklep kamenného domu, vystavěného v závěru 13. století (sonda A1, A2). Ostatní sondy zachycovaly již jen relikty středověkých výkopů.

U presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie byly sondou B1 odkryty rozsáhlé sklepní prostory. Jednalo se pravděpodobně o součást rozsáhlejších sklepů souvisejících s renesanční fází přestavby kostela, respektive jezuitské koleje. V rámci sklepa byl dokumentován relikt substrukce kamenné středověké zdi, která svým charakterem odpovídá závěru 13. století. Zdivo bylo ve svém funkčním období součástí dnes neznámé nadzemní stavby náležející k areálu herburského kláštera. Z období renesance pochází také výkop (jímka?) dokumentovaný v sondě C1.

Většina sond zachytila relikty jednotlivých staveb příslušných k východní části komplexu jezuitské koleje vystavěné v období baroka, v 19. století upravené pro potřeby armády. K přesnější dataci reliktů základových zdiv orientovaných převážně Z-V nedošlo z důvodu dnes již neexistující příslušné stratifikace. Nicméně lze prohlásit, že převážnou většinu těchto zdí je možno ztotožnit se situací patrnou na dochovaných (=dostupných) historických plánech (Merta – Zůbek 2003a).

Blok 43, parc. č. 604, 610 [akce A048/2002]

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí“ v uličním bloku 43 se uskutečnil v roce 2002 záchranný archeologický výzkum. Akce byla realizována na základě smlouvy o dílo mezi společností Archaia Brno, o.p.s., a společností Technické sítě Brno, a.s. Poněvadž výsledky výzkumu byly vyhodnoceny až v průběhu roku 2003, budeme o nich hovořit nyní.

Sledovaná plocha výzkumu se nachází v domovním bloku sevřeném ulicemi Veselou, Českou a Skrytou, ve vozovce ulice Veselé parc. č. 604 a ulice Skryté parc. č. 610.

Blok 43 se nachází v severozápadním cípu historického areálu města při bývalé Veselé bráně, do které ulice Veselá i Česká ústily. Ulice Veselá byla ve 14. století nazývána platea Letorum nebo pouze Letorum, ve století 15. pak Hintere Frölicher Gasse, k roku 1749 je zmiňována jako Altfrölichergasse, v roce 1867 Frölichergasse a od roku 1918 Veselá. Ulice Skrytá dostala své jméno až v roce 1990 (Flodrová 1997, 216, 266).

Ze srovnání Vičarovy rekonstrukce zástavby k roku 1348 vyplývá, že zástavba bloku směřovala do ulice České, jeden dům snad byl orientován do Skryté. Vičar do sledovaných míst rekonstruoval k roku 1348 čtyři parcely. Nejjižnější parcela orientovaná do dnešní Skryté náležela Hirsinně (Johanisse ?), řeznici (carnificissa). Severněji ležící pak Mikuláši pekaři (pistor), na ni navazovala parcela připsaná jisté Truckengutinně. Nejsevernější, na spojnici Veselé a České, při Veselé bráně pak patřila Harmanisse, řeznici (carnificissa) (Vičar 1965, 262).

Obdobný stav zástavby potvrzuje pohled na Brno zachycený vedutou. Dobývání Brna Švédy v roce 1645 z ptačí perspektivy od H. B. Bayera a H. J. Zeisera z poloviny 17. století. Na rozdíl od Vičara je zde patrno již pět domů. Zástavba bloku se rozšířila k severu, do volného prostoru při Veselé bráně. Stejnou situaci zachycuje i plán stabilního katastru města Brna z roku 1827. Z toho tedy vyplývá, že v tomto období (od poloviny 17. století do poloviny 19. století) se charakter, respektive rozsah zástavby v podstatě nezměnil. Asanace na přelomu 19. a 20. století blok zasáhla, v ulici Veselé bylo

zbouráno 15 ze 34 domů, v České dva domy (Hálová-Jahodová 1975, 94, 95).

V nejbližším prostoru ulice Veselé proběhlo doposud několik větších či menších archeologických výzkumů. Prvním výzkumem, který se v blízkosti zkoumané plochy uskutečnil, byl výzkum výtahové šachty před domem Veselá 12 v roce 1991 (Himmelová – Kundera – Procházka – Unger 1991; Procházka 1992). V roce 1998 byl dokumentován výkop parovodu před domem Veselá 24 (Merta 1998). Výzkum bloku 31 při příležitosti „Sanace brněnského podzemí" se dotkl zkoumané plochy v roce 1999 (Merta – Peška – Procházka – Sadílek 2000, Peška 2000). V roce 1999, respektive 2001 se uskutečnily výzkumy východně ležících bloků 42 (Peška 2001) a 32 (Peška 2002). Další výzkumy související se sanací podzemí ze západu sousedících domovních bloků 44a (Merta – Zůbek 2003c) a 44b (Merta – Zůbek 2003d) proběhly v roce 2002 a 2003. Je o nich referováno níže.

Geomorfologicky se lokalita rozkládá na velice mírném svahu sklánějícím se k jihu, do prostoru dnes již neexistující terénní deprese v severní části náměstí Svobody. Vlastní podloží vytvořila žlutá kvartérní sprašová návěj. Na sprašové podloží nasedá pěkně zachovaný holocenní půdní horizont o síle až 0,30 m. Tvoří ho černohnědá humózní hlína, tzv. černozem, kterou dokumentoval i vlastní výzkum. Zkoumaný prostor dosahuje nivelity 217,60 až 219,96 m n. m.

Celkem bylo zkoumáno, respektive dokumentováno 8 průzkumných sond. Dvě sondy byly položeny ve vozovce ulice Skrytá (C2 a C3), tři ve Veselé (C1, B1 a A3), tři pak v prostoru severně domu Česká 21 (A1, A2 a A4).

Těžba terénu byla ve všech případech dohledována, některé vybrané situace byly v ploše preparovány.

Sondy doložily přítomnost sprašové návěje v této části města. Její povrch se skrývá přibližně 1,40 až 2,10 m pod úrovní současného povrchu. Mocnost přesahuje 3 m. Na sprašové návěji se pak vytvořil černozemní půdní horizont. Jeho síla se pohybuje v průměru kolem 0,30 m. Z dokumentovaných profilů je patrné, že reliéf terénu nebyl stejný jako dnes. Jasně to prokázaly sondy C2 a C3 v ulici Skryté. Na jejich základě je možné alespoň rámcově rekonstruovat vzhled terénního reliéfu této části města v lokačním období. Východní konec ulice byl položen výše než její střední a snad i západní část. Teoreticky by tento stav mohl dokládat vodoteč tzv. „městského" potoka, respektive terénní depresi předpokládanou západně ulice Skryté.

V podstatě všechny sondy zachytily pozůstatky osídlení 13. století, starší aktivity nebyly zaznamenány. Veškeré osídlení 13. století souvisí se vznikem a rozvojem města. Jako nejzajímavější sídlištní aktivitu lze hodnotit výkop objektu zachycený sondou A2, interpretovaný pravděpodobně jako suterén dřevohliněného domu. Jedná se o dosud nejseverněji položený takto interpretovaný objekt datovaný do první třetiny 13. století. Stavba musela posléze ustoupit nově budovanému městskému opevnění, jehož průběh byl dokumentován v téže sondě. Vápenka (sonda A4) byla zplanýrována ze stejného důvodu, mohla však být umístěna i v prostoru parkánu (mezihradbí). Obdobnou situaci známe z ulice Solniční, kde byla vápenická pec zachycena také v parkánu (Merta – Kováčik – Peška – Procházka – Sadílek 2001, 77-80).

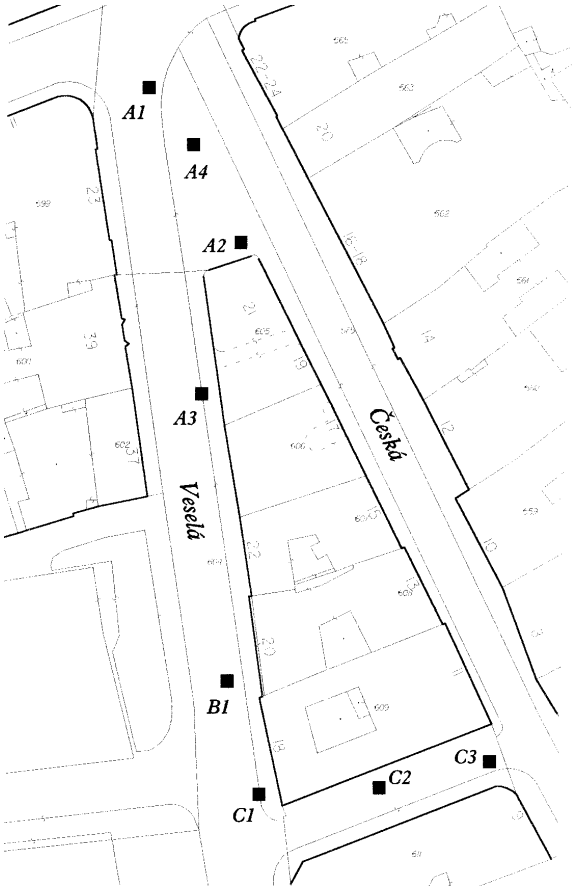

Obr. 10. Blok 43 (A048/2002). Zachycení jednotlivých sond sanace podzemí v rámci uliční zástavby.
Block 43 (A048/2002). Darstellung der Schürfschächte für die Sanierung der Kellerräume im Rahmen der Straßenbebauung.

Je zajímavé, že v podstatě v žádné ze sond nebyly zaznamenány výraznější aktivity pozdějších období středověku, renesance či baroka. Jen sondy B1 a C2 narazily na barokní zděné kanály.

Tři sondy zachytily hledané sklepní prostory. V sondě A2 byl vyčištěn a sanován pozdně gotický sklípek se studnou, v sondě C2 pak sklep barokní či snad až novověký. Sonda C3 objevila sklep vystavěný už ve středověku (kolem 1300) a upravovaný v renesanci i následujících obdobích. Nebyl však vyklizen (Merta – Zůbek 2003b).

Blok 44a, parc. č. 592, 593/2, 593/3 [akce A049/2002]

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí" v uličním bloku 44a se uskutečnil v roce 2002 záchranný archeologický výzkum. Akce byla realizována na základě smlouvy o dílo mezi společností Archaia Brno, o.p.s. a společností Technické sítě Brno, a.s.. Protože výsledky výzkumu byly vyhodnoceny až v průběhu roku 2003, budeme o nich hovořit nyní.

Sledovaná plocha výzkumu se nachází v domovním bloku sevřeném ulicemi Veselou, Solniční, Besední a z jižní strany uzavřeném komplexem hotelu International.

Současný vzhled zkoumaného prostoru je důsledkem událostí spojených s koncem II. světové války (Hlaváč 1988).

Blok 44 se nachází v severozápadním cípu historického areálu města u bývalé Veselé brány. Ze dvou stran byl sevřen hradbou přibližně v linii dnešních ulic Solniční (dříve Salzamtgasse, U solnice) a Besední (bývalá Kaserngasse, U kasárny, Kasárenská), vytyčených nově v prostoru parkánu. Od východu ho vymezuje Veselá ulice (platea Letorum, Zadní Veselá) v trase středověké komunikace směřující k bráně Veselé. Po novodobém rozrušení historické uliční sítě západně od ulice Veselé dnes na zástavbu bloku navazuje z jihu parkoviště a nezastavěná plocha za hotelem International. Původně tento prostor na jihu ohraničovala část Panenské ulice, zvaná U hedvábného pytlíku (Seidenbeutelgasse), která ústila do ulice Veselé přibližně naproti dnešní ulici Skryté. Několikrát se zalamující Panenská ulice (platea Monialium, Nonnengasse), součást středověké uliční osnovy, vedla ze severozápadního kouta Dominikánského náměstí (forum Piscium, Rybný trh) šikmo k hradbě, odkud se prudce stáčela k ulici Veselé (Flodrová 1997, 123).

Na jižní straně bloku došlo k největším změnám úrovně historického terénu. Do ulice Veselé je badateli situován tzv. „Městský potok“ (viz Hálová-Jahodová 1975, 24 n).

Podle zápisů z pamětní knihy z poloviny 14. století přilehlá část Panenské klesala k ulici Veselé. Zde se reliéf výrazně změnil již v období středověku, razantněji pak při stavbě pozdně barokních kasáren a naposledy pak při novodobých úpravách po zrušení hradeb.

Ze srovnání Vičarovy rekonstrukce zástavby k roku 1348 vyplývá, že blok byl až do středověku zastavěn jen při uliční čáře Veselé. Vičar do sledovaných míst situuje k roku 1348 celkem 5 parcel. V severozápadním rohu domovního bloku, proti ulici Panenské, byla nevelká parcela patřící Mikuláši Vulschimu, dále pak – bráno od jihu – při uliční čáře dnešní Veselé, městiště Bohuše ze Stericz (Štýřice), vedle něj Lukase z Lapanicz (Šlapanice), na vedlejším pozemku je jmenován Villinus Sine honore a konečně nejsevernější dům náležel Egidiovi, synu Mutnicerinny (Vičar 1965, 280, plán v příloze).

Obdobný stav zástavby potvrzuje ještě kavalírní pohled na Brno z poloviny 17. století. Podstatným zásahem do urbanismu bloku byla výstavba tzv. Staroměstských (dělostřeleckých, nouzových) kasáren podle projektu Františka Antonína Grimma z poloviny 18. století. Staroměstská kasárna na Veselé a Novoměstská kasárna byla postavena na protáhlém obdélném půdorysu u hradby na Panenské ulici podle projektu nadporučíka Pawlovského von Rosenfeld. Dispozice Staroměstských kasáren (zaniklé č. 33 na Veselé a č. 4 na Kasárenské odpovídá přibližně rozsahu dnešního parkoviště), vysunutých před vnitřní hradbu do prostoru parkánu, sestávala ze dvou dvorů obestavěných dvoupatrovými křídly. Větší západní dvůr, se studnou při západním křídle, byl při podélných stranách vybaven arkádovými ochozy. Zadní průčelí do Kasárenské bylo hladké bez architektonického členění, na straně Veselé ulice byl realizován Grimmův návrh průčelí o sedmi osách s rizalitem završeným trojúhelným štítem. Při stavbě byl zřejmě využit starší měšťanský dům (Pfefferhoferův) ve Veselé, jehož přestavěné a zvýšené dvorní křídlo ohraničovalo menší východní dvůr kasáren od severu.

Asanace na přelomu 19. a 20. století blok nezasáhla, historickou zástavbu však postihla stavební činnost počátku 20. století, kdy zejména v místě cechovní hospody pekařů vznikl hotel Slavia. Shodně byl upraven i barokní palác na nároží ulic Veselá (23) a Solniční (11), který v roce 1779 patřil Liechtenštejnům a od roku 1818 až do počátku 20. století byl v majetku rytířů von Manner. Jediným zbytkem starší, pravděpodobně pozdně barokní stavby v bloku je podsklepené torzo dvorního křídla domu Veselá 37. Urbanistický vývoj bloku byl ukončen událostmi spojenými se závěrem II. světové války, kdy byla zástavba bloku vážně poškozena při náletech 20. 11. 1944 a 12. 4. 1945 (více Hlaváč 1988). Historická uliční síť definitivně zanikla v poválečných letech v důsledku stržení a zplanýrování stavebních ruin v jižní části domovního bloku do dnešní podoby – námi sledovaný blok 44a. (Historická rešerše je doplněným nepublikovaným rkp. P. Borského, viz Borský 2002.)

V nejbližším prostoru ulice Veselé proběhlo doposud několik větších či menších archeologických výzkumů. Při výstavbě hotelu International proběhl velmi nedůsledný archeologický výzkum, respektive dohled. Prvním výzkumem, který se v blízkosti zkoumané plochy uskutečnil, byl výzkum výtahové šachty před domem Veselá 12 v roce 1991 (Procházka 1992). K dalším výzkumům viz příslušná pasáž výše (Blok 43). Na zkoumanou plochu zcela bezprostředně navazuje archeologický výzkum „Sanace brněnského podzemí“ v bloku 44b (viz níže).

Geomorfologicky se lokalita rozkládá na úpatí východního svahu Špilberku, jenž doznívá skalnatými výběžky v bezprostřední blízkosti. Jedná se o silně navětralý granodiorit, na něj pak nasedají štěrky a písky říční terasy. Na píscích se vytvořila žlutá kvartérní sprašová návěj (s.j. 100). Na sprašové podloží nasedá pěkně zachovaný holocenní půdní horizont až 0,30 m silný. Tvoří ho černohnědá humózní hlína tzv. černozem (s.j. 101), kterou dokumentoval i vlastní výzkum. Někde pod Uměleckoprůmyslovým muzeem vyvěrá samostatný pramen, který v roce 1929 překážel při stavbě Moravské banky na náměstí Svobody (Hálová-Jahodová 1975, 79, 80). Zkoumaný prostor dosahuje výšky 218,30 až 219,36 m n. m.

Celkem bylo zkoumáno, respektive dokumentováno 7 průzkumných sond položených v prostoru parkoviště na ulici Veselé.

Co se týká reliéfu podloží sledovaného prostoru, přinesly položené sondy spíše otázky než jednoznačné stanovisko. Sprašovou návěj a na ni dosedající černozemní půdní typ se podařilo zachytit pouze v sondě D2, a to v hloubce 3,30 m. Zajímavá situace byla dokumentována v sondách A1, A2 a D3. Přibližně v hloubce 2,80 až 3,60 m narazily na vrstvu, kterou by podle jejího charakteru bylo možno označit za podloží, snad za půdní typ. Od „klasického“ půdního typu zkoumaného po celém území středověkého jádra města (včetně sondy D2) se ovšem liší. Spodní hranice této vrstvy nebylo dosaženo, dosahovala mocnosti větší než 1,80 m. Tato rozdílnost v podloží by snad mohla být vysvětlena tím, že prostorem protékal městský potok. Jednoznačnou odpověď je však schopen přinést pouze plošný archeologický odkryv.

Přímo na podloží byly zaznamenány sídlištní aktivity 13. století, v případě sondy D2 dokonce v podobě komunikačních (podlahových) úprav blíže neurčené nadzemní stavby. V sondě D3 dosáhla mocnost těchto aktivit až 1,60 m. Jistá záhada se

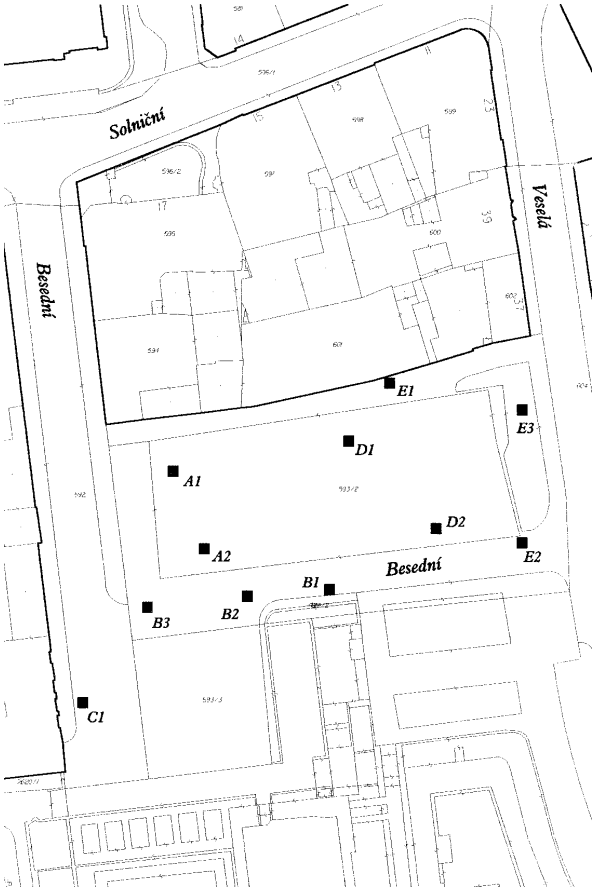

Obr. 11. Blok 44a (A049/2002). Zachycení jednotlivých sond sanace podzemí.
Block 44a (A049/2002).). Darstellung der Schürfschächte für die Sanierung der Kellerräume.

projevila v sondách A1 a A2. Na cca 0,20 m silné „kulturní" vrstvě zde bylo uloženo cca 2 m mocné souvrství bez jakýchkoli antropogenních složek. Charakterem odpovídalo přemístěnému podloží. Jeho dílčí sekvence měly mírný sklon k východu a severovýchodu. Přesná interpretace není zcela jasná, mohlo by se snad jednat o úpravu (zvodnělého?) terénu. Domněnka o terénních úpravách terénu by vysvětlovala i situaci v sondě D2, kde po oněch komunikačních úpravách následovalo cca 2 m mocné souvrství, které svým charakterem budilo dojem zásypu zahloubeného suterénu dřevohliněného domu a za jiných okolností by tak bylo také interpretováno. V daném případě se však nelze k jeho původu přesně vyjádřit. Opět lze pouze konstatovat, že jednoznačnou odpověď může přinést pouze plošný archeologický odkryv.

Pozůstatky středověké zástavby prostoru se podařilo dokumentovat v sondě D2. V prvním případě šlo o ony výše jmenované komunikační úrovně. Ve vyšších partiích pak byla zachycena podlahová úprava nadzemního dřevohliněného domu, kterou následně překryla jeho požárová destrukce. Ze zděné zástavby byl odkryt jen malý segment kamenného zdiva v sondě B2.

Na pozůstatky osídlení 13. století dosedal výraznější horizont 15. a 16. století, který představovaly vrstvy konkrétně zachycené v sondách D1 a D3. Od 16. století začíná v daném prostoru vyrůstat nová zděná zástavba. Většina sond odkryla její pozůstatky a částečně dokumentovala její postupný vývoj. Ten vyvrcholil výstavbou zmíněných Staroměstských kasáren podle projektu Františka Antonína Grimma z poloviny 18. století. Výrazný mladší horizont představovaly navážky a terénní úpravy 19. a 20. století, které zahrnovaly i zplanýrovanou destrukci popsané zástavby.

Z výše uvedených skutečností jednoznačně vyplývá nutnost plošného archeologického výzkumu, který musí předcházet zemním zásahům v daném prostoru. Jen on také bude schopen zodpovědět otázky, které pojednávaný výzkum bloku 44a vzhledem ke svým podmínkám nebyl schopen řešit a pouze je předestřel (Merta – Zůbek 2003c).

Blok 40, parc. č. 59, 13/2, 67/1, 102 [akce A57/2002]

V návaznosti na kopané sondy projektu „Sanace brněnského podzemí" byl v roce 2002 a 2003 proveden záchranný archeologický výzkum. Celkem bylo dokumentováno 13 sond rozmístěných na ulicích Beethovenova, Dvořákova, Jezuitská a Kozí a ve dvoře domu Beethovenova 3, 5.

Výzkum není zpracován, podrobnější zpráva bude následovat až po vyhodnocení.

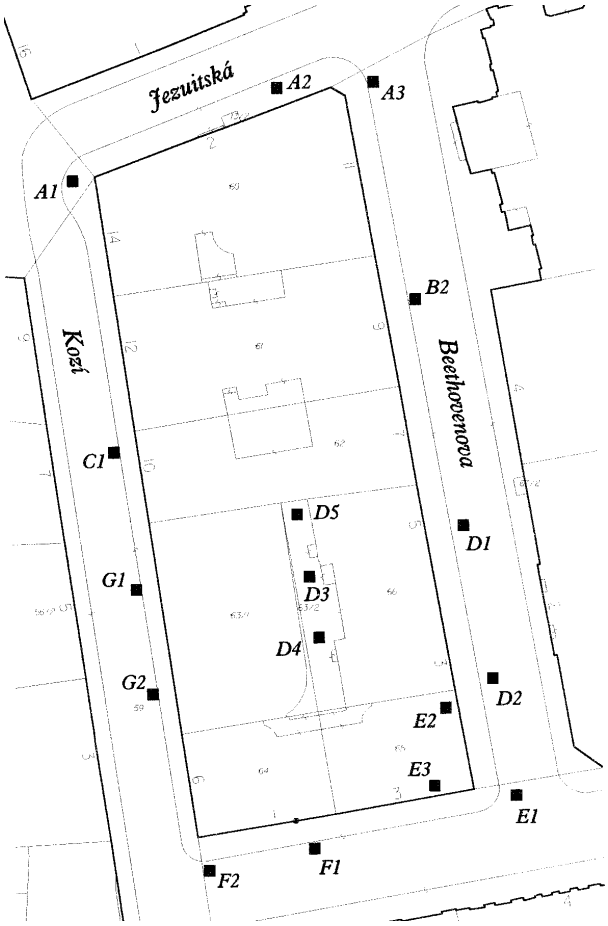

Obr. 12. Blok 40 (A057/2002). Rozmístění jednotlivých sond sanace podzemí v rámci uliční sítě.
Block 40 (A057/2002). Verteilung der Schürfschächte für die Sanierung der Kellerräume im Rahmen des Straßennetzes.

Zajímavým objevem byla přítomnost středověkého kamenného sklepa při křižovatce ulic Jezuitské a Kozí (sonda A1). Pro technické obtíže však nebyl odkryt a vyklizen. Takřka všechny sondy v ulici Beethovenově zachytily pozůstatky komplexu jezuitské koleje, která se nacházela v těchto místech. Z jejího předchůdce, kláštera augustiniánek Cella Sanctae Mariae založeného roku 1240, nebyly dokumentovány žádné relikty.

Z „klasického" archeologického terénu je potřeba vyzdvihnout nález dvou odpadních jímek ze 13. století (sonda E1). Na ulici Dvořákově pak byly odkryty rozsáhlé sklepní prostory (sonda F1; Merta – Veselá – Zůbek 2002).

Vachova, parc. č. 102, 111 [akce A061/2002]

V souvislosti s renovací kanalizační sítě a následnou rekonstrukcí povrchu na ulici Vachově v Brně proběhl v létě 2002 záchranný archeologický výzkum. Výsledky výzkumu byly vyhodnoceny až v průběhu roku 2003, budeme je tedy prezentovat nyní.

Většina stavebních prací se uskutečnila v prostoru Vachovy ulice, pouze část postihla i úsek Dvořákovy ulice navazující na ulici Vachovu.

Ulice Vachova se do své podoby koncipovala až během 20. století. Týká se to jak jejího plošného rozsahu, tak i vlastního průběhu. V daném prostoru (tzv. Ramhof) sice již od středověku existovala komunikace (od 15. století nazývaná ulicí Růžovou či též Koňskou – Rossengasse), ta se ovšem plně nekryla s dnešní ulicí (Flodrová 1997, 262; Vičar 1965, 269). Proto zde jsou kromě komunikačních úrovní dokumentovány také pozůstatky staré měšťanské zástavby a jejího hospodářského a hygienického zázemí. Potvrdily to již archeologické výzkumy provedené v souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí" v letech 1996 a 1998 (Merta 1999; Peška 1997).

Lokalita se nachází na mírném, k jihovýchodu obráceném svahu, který se sklání k bývalé vodoteči Ponávky v dnešním prostoru Malinovského náměstí. Nadmořská výška se pohybuje kolem 210 m n. m.

Archeologický výzkum probíhal v součinnosti se stavebními pracemi. Nejprve byl vyhlouben výkop kanalizace. Jeho trasa se více či méně kryla s linií staré kanalizace, jako metoda výzkumu byl tedy zvolen dohled nad těžbou a následně byly dokumentovány dílčí úseky vzniklých profilů. V minulosti nebyl výkop staré kanalizace archeologicky zkoumán.

Teprve po zasypání obnovené kanalizace byl terén na celé ulici snížen cca o 0,60 m, aby bylo možné navézt podkladový materiál, který by stabilizoval nově utvářený povrch ulice. Toto snižování proběhlo na úkor novodobých a recentních aktivit. Pro časovou tíseň nebyl začištěn a dokumentován povrch snížené úrovně. Sestával hlavně ze sprašového podloží a do něho zahloubených aktivit.

Při archeologickém výzkumu se podařilo dokumentovat skladbu geologického podloží (s.s.j. 001). Nejlépe ji předvádí profil P1. Přibližně v hloubce 4 m ho tvořila vrstva hrubého písku (s.j. 120). Na ni dosedala vrstva snad třetihorního téglu (s.j. 121). Na ní se již ukládaly sprašové návěje (s.j. 100, 122, 123). V dolní části ulice, na profilu P10, se podařilo na jejich povrchu zachytit horizont půdního typu (s.j. 101). Nikde jinde ve zkoumaném prostoru již nebyl přítomen. Lze tedy předpokládat, že původní reliéf lokality byl jiný. Zcela určitě zde existoval větší svah než dnes. Úpravu terénu můžeme spojovat se stavební činností na počátku 20. století. Tato úprava zničila v podstatě veškeré pravěké a historické povrchy. Existenci jejich reliktů můžeme předpokládat pouze v nejjižnější části Vachovy ulice. Výzkum proto zachytil jen do podloží zahloubené aktivity, z nichž nejstarší pocházejí až z období počátků

Obr. 13. Ulice Vachova (A061/2002). Zachycená dna odpadních jímek v severní části ulice.
Vachova-Straße (A061/2002). Entdeckte Böden der Abfallgruben im Nordteil der Straße.

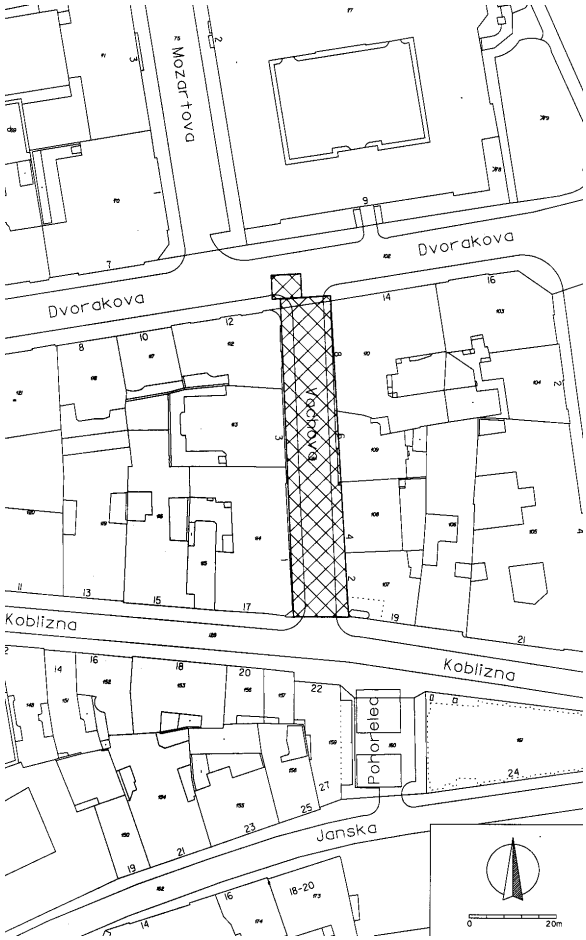

Obr. 14. Ulice Vachova (A061/2002). Zkoumaná plocha.
Vachova-Straße (A061/2002). Grabungsfläche.

existence města. Dokumentovány byly výseky tří zahloubených suterénů dřevohliněných domů (s.s.j. 002, 009, 011). Nacházeli jsme je po celé délce výkopu kanalizace na Vachově ulici. Ze zásypů vyplývá, že všechny zanikly požárem, a to ještě ve 13. století. Objeven byl také středověký sklep ražený v podloží (s.s.j. 007). Poměrně četně se vyskytovaly jímky a odpadní jámy. Koncentrovaly se hlavně v části kanalizace v nejsevernějším úseku ulice Vachovy a na ulici Dvořákově. Bylo jich zde celkem pět; jejich zásypy lze datovat do 13., 14., 15., 16. a 18. století (s.s.j 003, 012, 013, 016, 017). Dané skutečnosti by mohly být vyloženy tak, že výkop kanalizace probíhal z velké části prostorem zástavby uličky Růžové (pravděpodobně její východní strany) a prostor s jímkami by náležel už zázemí některého z domů při severním rameni uličky (snad dům C73 podle Vičar 1965, 282, plán v příloze). Výzkumem byly dokumentovány také části zaniklé zděné architektury, pravděpodobně novověkého stáří (s.s.j. 006, 008), a několik výkopů neznámé funkce, které byly datovány do 13. století (s.s.j. 004, 014, 015) nebo nebyly časově blíže určeny (s.s.j. 005, 010).
I přes konstatovanou skutečnost, že ve velké části ulice Vachovy jsou zničeny pravěké a historické terény, je nutné danému prostoru věnovat archeologickou pozornost i nadále, protože se zde v poměrně hustém rozložení zachovaly do podloží zahloubené objekty související s životem města od jeho počátků ve 13. století až do dnešních dnů (Zůbek 2003b).

Mozartova, parc. č. 75 [akce A063/2002]

Terénní část archeologického výzkumu v Mozartově ulici proběhla v měsících září 2002 až březnu 2003 Vlastní akce byla vyvolaná investičním záměrem města Brna na rekonstrukci kanalizace a vozovky.

Geomorfologicky se lokalita rozkládá na mírném svahu sklánějícím se k východu, do inundace Ponávky. Vlastní podloží vytvořila žlutá kvartérní sprašová návěj. Na sprašové podloží nasedá dobře zachovaný holocenní půdní horizont o mocnosti až 0,30 m. Tvoří ho černohnědá humózní hlína tzv. černozem, kterou dokumentoval i vlastní výzkum.

Terénní reliéf se v době lokace města částečně lišil od současného stavu. Jednalo se o místo výše položené, což dosvědčuje skutečnost, že se od herburského kostela směrem k Portule nad tzv. potokem na konci Kobližné ulice muselo sestupovat, což dokazuje zápis v brněnské pamětní knize z roku 1353. Sklon terénu mezi Jezuitskou a Kobližnou byl do současné podoby dorovnán po zboření koleje v roce 1904 až 1905.

V rámci rekonstrukce ulice byl v celé délce sledován výkop kanalizace položený z velké části v trase staré kanalizace, proto se zde archeologický výzkum omezil pouze na dokumentaci profilů. V severní části ulice byla na základě dřívějších zjištění (Merta – Zůbek 2003) otevřena souvislá plocha plošnému výzkumu. Archeologický terén 13. a 14. století se zde nachází bezprostředně pod recentními komunikačními úpravami 20. století. Směrem k jihu jsou však archeologické vrstvy sneseny během velké asanace Brna a při výstavbě současných komunikací. Stejně tak se zde již nevyskytuje ani půdní horizont (v severní části ulice mocný cca 0,3 m) a případné archeologické situace lze již sledovat pouze jako výkopy ve sprašovém podloží. Horní hranici postižitelných archeologických aktivit tvoří závěr 16.-17. století, kdy byla postupně vybudována jezuitská kolej v jejímž interiéru byly v minulosti (díky stojící zástavbě) zemní zásahy omezeny pouze na nejnutnější (např. kanál s.j. 907). Další důležitou událostí pak byla asanace historického jádra města na počátku 20. století, která v podstatě zakonzervovala situaci pod vozovkou dodnes.

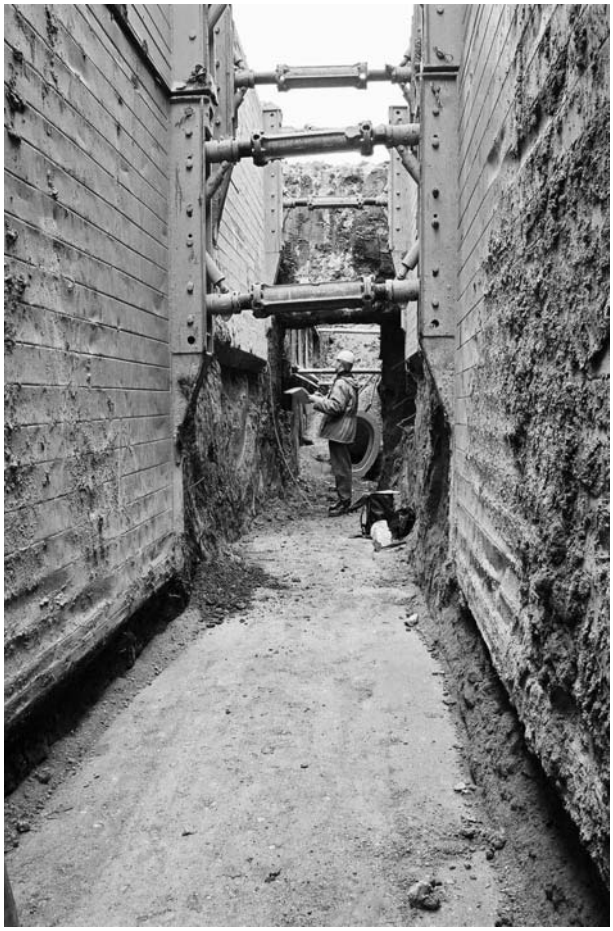

Obr. 15. Ulice Mozartova (A063/2002). Dokumentace archeologických situací ve výkopu kanalizace. Mozartova-Straße (A063/2002). Dokumentation archäologischer Befunde in dem Kanalisationsaushub.

Nejmladšími zjištěnými aktivitami na lokalitě (nepočítáme li recentní kanalizace a inženýrské sítě) jsou četná zdiva související se stavbou jezuitské koleje. Z nich se podařilo interpretovat jižní obvodovou zeď koleje, zachycenou již v rámci sanace brněnského podzemí sondou C2 (Merta – Zůbek 2003, s.j. 917), dále lze určit zdiva dvou klášterních dvorů (dvůr 4 a dvůr 6). Dvůr 4 je tvořen zachycenou konstrukcí (s.j. 914; stavitel Jan Křtitel Erna kolem 1678) na dvoře 6 pak část zdiv snad náleží stavbě Pavla Weinbergra r. 1649, část je pravděpodobně mladší.

Do 16. století lze podle keramiky nalezené v zásypu výkopu datovat kamennou studnu nalezenou ve střední části ulice (s.j. 928) a odpadní jímku s.s.j. 33 s cihlovými pilířky (s.j. 948) pro nadzemní konstrukci v rozích výkopu. Jen mírně starší (snad 2 přelomu 15. a 16. století) jsou zásypy dvou odpadních jímek s.j. 536 a 615.

Nejvýraznější horizont na lokalitě náleží přelomu 13. a 14. století, popř. počátku 14. století. Pro toto období je především

Obr. 16. Ulice Mozartova (A063/2002). Plastika koníčka nalezená v zásypu suterénu dřevohliněného domu (s.s.j. 01).
Mozartova-Straße (A063/2002). Plastik eines Pferdchens aus der Ausfüllung des Untergeschosses eines Holzlehmhauses .

zajímavý architektonický vývoj postihnutelný na zkoumané ploše. Byla odkryta byla část suterénu dřevohliněného domu (s.s.j. 01), jehož zánik lze datovat podle materiálu v destrukčních úrovních na přelom 13. a 14. století. Ze zásypu suterénu bylo získáno velké množství železných a keramických předmětů (např. obruč kola, nože, podkovy, kostěná střenka nože, kování knihy, keramická plastika koně s pozůstatkem jezdce, zlomky nádob a další). V rámci zásypů byla pozorována destrukce otopného zařízení propadlého při zániku domu z nadzemních podlaží do suterénu (s.j. 336). V jeho destrukci byly nalezeny zlomky kuchyňské keramiky, železná trojnožka na podkládání hrnců při vaření na otevřeném ohni a také fragmenty zeleně glazovaných obkládacích desek či dlaždic, které mohly sloužit např. jako snadno udržovatelná část obložení topeniště (kamen), akumulující současně teplo a splňující současně jistě i dobové estetické požadavky na kulturu bydlení (k tomu více viz. Holub – Merta – Peška – Zapletalová – Zůbek 2003, 80). Jedná se o první takovou situaci zjištěnou v rámci Brna. Ve dně suterénu se nacházelo množství výkopů, většinou neznámé funkce. Archeologickým výzkumem byly zachyceny východní a jižní stěny suterénu, podél nichž byly řady kůlových jam nesoucích vertikální dřevěnou konstrukci sklepa, případně i domu. Severojižní rozměr se pohybuje mezi 9 a 11 m. Spornější je délka ve směru východ-západ, kde západní hrana suterénu nebyla zjištěna a je možné, že sahá až pod presbytář kostela Nanebevzetí Panny Marie. V tom případě by tento rozměr musel dosahovat nejméně 11 m. Celková plocha sklepa by se tedy pohybovala v rozmezí od 99 do 121 m^2. Vznik suterénu lze datovat pomocí keramického materiálu obsaženého ve výkopech hloubených do dna suterénu do doby okolo poloviny 13. století, jeho zánik pomáhají upřesnit i dvě mince Jana Lucemburského na počátek 14. století (k tomu srov. Holub v tisku).

Relikt další takové stavby byl pravděpodobně dokumentován ve výkopu kanalizace a jejích přípojek v jižní části ulice. Zde však byla zachycena pouze spodní část tohoto objektu, protože se v této části ulice se v minulosti, oproti situaci ve středověku, výrazně změnil terén (srov. Merta – Zůbek 2003, 33).

Zděnou zástavbu reprezentovaly pozůstatky dvou kamenných suterénů středověkých domů (s.j. 919, 920, 949, 921; s.j. 933, 934, 946, 947). Jejich výstavbu můžeme datovat do období okolo roku 1300. Důležité je, že na zdivech obou sklepů lze pozorovat pravděpodobně ještě pozdně gotické úpravy (s.j. 921, s.j. 933, 934, 947), což by dokládalo existenci měšťanské zástavby v tomto prostoru po celý středověk a snad až do převzetí areálu kláštera jezuity.

Na zasypanou destrukci suterénu s.s.j. 01 navazují dorovnávky a komunikační úpravy terénu (s.s.j. 50, 51, 52, 53, 54; např. výrazné štětování metabazitem s.j. 144) s pozůstatky dokladů lidské činnosti mezi jejich jednotlivými etapami (kůlové jamky s.s.j. 04, 05 – snad pozůstatky lehkých plůtků, a s.s.j. 28, 05, 06, 29, 49). V rámci nich, ve s.j. 265 a 189, byly nalezeny i dvě výše zmíněné mince – parvy Jana Lucemburského, z období jeho vlády před rokem 1319, určené prof. J. Sejbalem (tímto zároveň děkuji prof. J. Sejbalovi za ochotu a určení mincí) jako Castelin č. 11 a Castelin č. 12 (Castelin 1953, 57). Tento nález je významný především proto, že po reformě Václava II. a zrušení dosavadních mincoven na Moravě pozorujeme nápadný vzácný výskyt drobné mince, a to i přes to, že ostatní grošová měna v moravském prostředí poměrně brzy zdomácněla (Sejbal 1966, 106). Mince pomáhají datovat destrukci dřevohliněného domu a počátek dalších aktivit v tomto prostoru.

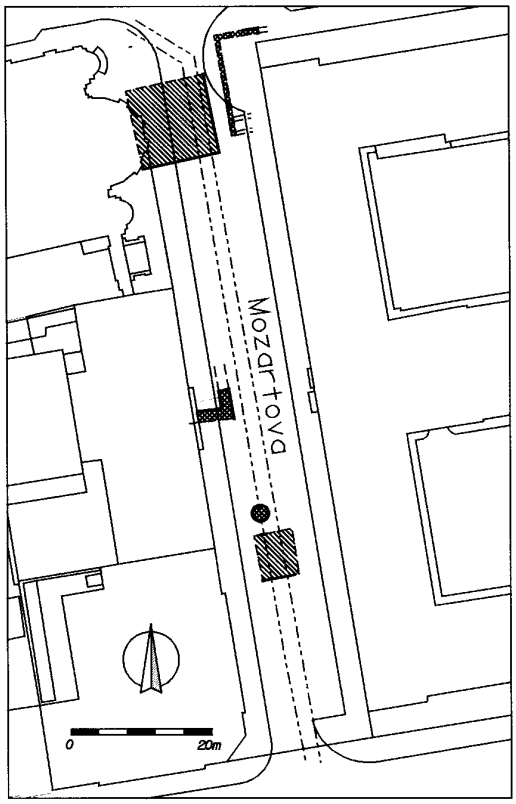

Obr. 17. Ulice Mozartova (A063/2002). Zachycené pozůstatky středověké zástavby. Suterény dřevohliněných domů šrafovaně, zděná architektura šrafovaně křížem.
Mozartova-Straße (A063/2002). Entdeckte Überreste mittelalterlicher Bebauung. Untergeschosse holzlehmiger Häuser sind schraffiert, die gemauerte Architektur ist gekreuzt schraffiert.

Nad horizontem vyrovnávek terénu, resp. v jeho horní části byl odkryt relikt výrobního zařízení – pece s cihlovými skořepinovými stěnami lepenými na hlínu a několika úrovněmi výpalu dna (s.s.j. 48, 64, 65). V současné době nemůžeme říci, jakému účelu pec sloužila. Následné aktivity nebyly v rámci souvrství zaznamenány, protože byly odstraněny při budování ulice Mozartovy počátkem 20. století.

V průběhu středověku bylo zejména v severní části ulice vyhloubeno několik odpadních jímek. Z nich můžeme na základě keramického materiálu dvě datovat do druhé poloviny 13. století (s.s.j. 3 a 31, 48, 72 a 59). Další náleží přelomu 13. a 14. století (s.s.j. 22). Do počátku 14. stol. lze dle keramického materiálu zařadit jímku s.s.j. 46. Z ostatních odpadních jam nebyl získán žádný materiál, prostřednictvím kterého by bylo možno jímky časově zařadit, s velkou pravděpodobností můžeme uvažovat o období středověku (jímky s.j. 574, 575, 576, 579, dokumentované pouze v profilu kanalizace). V jižní části ulice byla řezem zachycena pozdně středověká jímka s.j 615.

Nejstarší doloženou aktivitou na lokalitě představují pozůstatky zkulturněného půdního typu, datovatelné pomocí zlomků keramiky do 1. poloviny 13. století (Holub – Merta – Zapletalová – Zůbek 2003).

Polní 3, parc. č. 430, 431, 432/2, 421, 424, [akce A070/2002]

Výzkum na staveništi pavilonu akutní medicíny v areálu nemocnice U Milosrdných bratří, započatý již v roce 2002, pokračoval i v roce 2003. O některých jeho výsledcích již bylo stručně referováno v předchozím čísle Přehledu výzkumů.

Do počátku roku 2003 spadal především výzkum v západní části zastavované plochy, při němž byla odkryta většina středohradištních hrobů a výrobní areál z mladší doby hradištní, popř. z 1. poloviny 13. století. Zároveň zde byly při povrchu sprašové návěje nalezeny pozůstatky pozdně paleolitického osídlení. Mladohradištní sídlištní objekty včetně reliktu železářské pece byly zachyceny i severněji na ploše západně od výměníkové stanice. Jednalo se však již o naprosté zbytky, neboť zde byl terén jednak výrazně poničen inženýrskými sítěmi a stavbou výměníkové stanice, jednak byl v minulosti snížen a vysvahován pro vozovku. Z těchto důvodů již nebylo zjištěno případné pokračování středohradištního pohřebiště. V zásypu mladohradištního žlábku nejasné funkce však byla nalezena sekundárně uložená lidská lebka, což lze považovat za důkaz, že pravděpodobně zasahovalo i do těchto míst. Nepodařilo se objevit ani paleolitické nálezy, protože se zde sprašová návěj zachovala těsně nad bází. Podle určení geoložky L. Lisé je autochtonní sprašová návěj würmského stáří a překrývá ho svrchnopleistocénní fluviální akumulační sediment.

Byla prozkoumána plocha východně od výměníkové stanice, kde byla očekávána část novověkého hřbitova. Také zde byl ovšem terén v nepříliš dávné minulosti radikálně snížen, což vedlo k narušení hřbitova. Byly pouze vyzvednuty dislokované lidské kosti a jejich shluky, které až na výjimky nebyly v anatomické poloze; nepodařilo se rozlišit ani hrobové jámy.

Výzkum je v současné době ve fázi zpracování (Zapletalová 2003a).

Blok 44b, parc. č. 599, 601, 602 [akce A071/2002]

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí" v uličním bloku 44b se uskutečnil v roce 2002 a 2003 záchranný archeologický výzkum. Akce byla realizována na základě smlouvy o dílo mezi společností Archaia Brno o.p.s. a společností Technické sítě Brno, a.s.

Poněvadž výsledky výzkumu byly vyhodnoceny až v průběhu roku 2003, budeme o nich hovořit nyní.

Sledovaná plocha výzkumu se nachází v domovním bloku sevřeném ulicemi Veselou, Solniční, Besední a z jižní strany je ohraničená parkovištěm na ulici Veselá (blok 44a), na parcelách vozovka Solniční parc. č. 596, Solniční 11/Veselá č. 29, parc. č. 599, Veselá č. 37, parc. č. 602 a 601.

Blok 44 se nachází v severozápadním cípu historického areálu města u bývalé Veselé brány. Ze dvou stran byl sevřen hradbou přibližně v linii dnešních ulic Solniční (dříve Salzamtgasse, U solnice) a Besední (bývalá Kaserngasse, U kasárny, Kasárenská), vytyčených nově v prostoru parkánu. Od východu ho vymezuje Veselá ulice (platea Letorum, Zadní Veselá) v trase středověké komunikace směřující k bráně Veselé. Po novodobém rozrušení historické uliční sítě západně od ulice Veselé dnes na zástavbu bloku navazuje z jihu parkoviště a nezastavěná plocha za hotelem International. Původně tento prostor na jihu ohraničovala část Panenské ulice, zvaná U hedvábného pytlíku (Seidenbautelgasse), která ústila do Veselé přibližně naproti dnešní Skryté. Několikrát se zalamující Panenská ulice (platea Monialium, Nonnengasse), součást středověké uliční osnovy, vedla ze severozápadního kouta Dominikánského náměstí (forum Piscium, Rybný trh) šikmo k hradbě, odkud se prudce stáčela k Veselé (Flodrová 1997, 123).

Ze srovnání Vičarovy rekonstrukce zástavby k roku 1348 vyplývá, že blok byl až do středověku zastavěn jen při uliční čáře Veselé. Vičar do sledovaných míst situuje k roku 1348 čtyři parcely. Nejjižnější a zároveň nejmenší parcela náležela Martinu peřinečníkovi (tziechner). Sousední, severněji položené je jmenována písařka Reinherinna (scriptix). Na další, největší parcele je k tomuto datu zmiňován dům kounického kláštera. Nejsevernější městiště při hradbách měl osazenu pícník (pabulator) Mikuláš (Vičar 1965, 262, 280).

Obdobný stav zástavby potvrzuje ještě kavalírní pohled na Brno z poloviny 17. století. Podstatným zásahem do urbanismu bloku byla výstavba Staroměstských kasáren z poloviny 18. století. Asanace na přelomu 19. a 20. století blok nezasáhla, historickou zástavbu však postihla stavební činnost počátku 20. století, kdy zejména v místě cechovní hospody pekařů vznikl hotel Slavia. Shodně byl upraven i barokní palác na nároží Veselé 23 a Solniční 11, který v roce 1779 patřil Lichtenštejnům a od roku 1818 až do počátku 20. století byl v majetku rytířů von Manner. Jediným zbytkem starší, pravděpodobně pozdně barokní stavby v bloku je podsklepené torzo domovního křídla ve dvoře domu na Veselé 37 (historická rešerše je doplněným nepublikovaným rkp. P. Borského, viz výše blok 44a).

Geomorfologicky se lokalita rozkládá na úpatí východního svahu Špilberku, jenž doznívá skalnatými výběžky v bezprostřední blízkosti. Jedná se o silně navětralý granodiorit, na něj pak nasedají štěrky a písky říční terasy. Na píscích se vytvořila žlutá kvartérní sprašová návěj (s.j. 100). Na sprašové podloží nasedá pěkně zachovaný holocenní půdní horizont až 0,30 m silný. Tvoří ho černohnědá humózní hlína tzv. černozem (s.j.

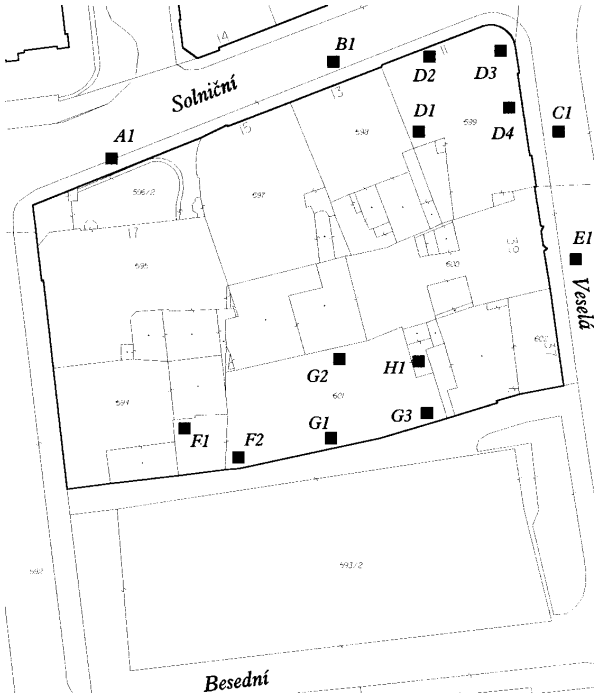

Obr. 18. Blok 44b (A071/2002). Zachycení jednotlivých sond sanace podzemí.
Block 44b (A071/2002). Darstellung der Suchschnitte für die Sanierung der Kellerräume.

101), kterou dokumentoval i vlastní výzkum. Zkoumaný prostor dosahuje nadmořské výšky 218,96 až 221,60 m.

Zkoumáno bylo celkem 14 průzkumných sond. Dvě sondy byly položeny ve vozovce ulice Veselá, dvě v Solniční. Šest sond bylo umístěno na parcele domu Veselá č. 37 a čtyři ve sklepích domu Solniční 11/Veselá 23.

K vývoji reliéfu podloží nepřinesl provedený výzkum jednoznačné stanovisko. Sprašovou návěj zachytily sondy D1, D2, D3, D4, H1. V daném prostoru lze předpokládat i přítomnost na ni dosedajícího půdního černozemního typu, který však nebyl žádnou ze sond pozitivně potvrzen. Sonda F1 narazila v hloubce 2,90 m na uloženinu, kterou by podle jejího charakteru bylo možno označit za podloží, snad za půdní typ. Od „klasického“ půdního typu zkoumaného po celém území středověkého jádra města se ovšem liší. Spodní hranice této vrstvy nebylo dosaženo. Její síla však přesahuje 1,10 m. Odpovídá vrstvám zachyceným výzkumem bloku 44a v prostoru parkoviště mezi Besední a Veselou ulicí. Podložní vrstvy v hloubce 6-7 m dokumentovala sonda A1. Rozeznán zde byl i zlom (výkop ?) neantropogenního původu. Terén zde byl dosti „zvodnělý“. Snad by situaci bylo možné dát do souvislosti s tzv. „městským potokem“, který dle mínění většiny badatelů, kteří se touto problematikou v minulosti zabývali, protékal někde daným prostorem směrem dále do města (Hálová-Jahodová 1975, 81; Procházka 2000, 14-17). Pravděpodobněji se však jednalo o stav způsobený vodním režimem bývalého městského příkopu. Sondy G2 a G3 zachytily přes 1,40 m silné středověké „kulturní“ souvrství, sonda H1 odhalila jímku ze 13. století. Ze středověké zástavby se podařilo dokumentovat segmenty kamenných domů z přelomu 13. a 14. století v sondách E1 a F2. Následoval horizont 15. a 16. století konkrétně doložený odpadní jámou v sondě G3. Od 16. století začala pak v inkriminované části města vyrůstat nová zděná zástavba. Její pozůstatky odkryly sondy D4, F1, F2, G1, G2, G3 a zčásti dokumentovaly také její postupný vývoj. Ten vyvrcholil v polovině 18. století výstavbou Staroměstských kasáren a stavebními úpravami domů v severní části bloku počátkem 20. století (hotel Slavia). Výzkum přinesl významné poznatky k otázce fortifikačního systému města. Sondy C1 a D1 zachytily segmenty středověké městské hradby. Na jejich základě pak lze zpřesnit rekonstrukci průběhu hradební zdi v daném prostoru. Sonda A1 ve vozovce před hotelem Slavia pak objevila půlkruhovou pozdněgotickou baštu, tzv. Weisser Pulwer Thurm.

Z výše uvedených skutečností zcela jednoznačně vyplývá to, co již bylo konstatováno v případě sousedního bloku 44a, tedy nutnost plošného archeologického výzkumu, který musí předcházet zemním zásahům v daném prostoru. (Merta – Zůbek 2003d).

Bašty, Denisovy sady, Studánka, parc. č. 352, 353/1, 1147 [akce A073/2002]

V souvislosti s výkopovými pracemi stavby „Rekonstrukce Denisových sadů a Studánky v Brně, vodní hospodářství a veřejné osvětlení“ proběhl v letech 2002 a 2003 na ploše předmětné stavby záchranný archeologický výzkum.

Petrský pahorek, který na jihozápadě a jihu vyrůstal skalnatými srázy z bažinaté nivy a poměrně strmě se zvedal i od východu a severu, představoval v rámci brněnské kotliny výrazný strategický prvek (ke středověké historii lokality viz dále akce A082/2002). V 17. století se svahů Petrova dotkla výstavba bastionového opevnění. V konkrétním případě Františkova se jednalo o VIII. bastion, kousek jihovýchodně pak byl zbudován VII. bastion. Roku 1810 dal místodržitel Alois Ugarte vypracovat plán pro úpravu VIII. bastionu, kde se od roku 1800 tyčil železný kříž. V letech 1814-1818 zde byl zřízen okrasný park, který vyžadoval navezení značného objemu zeminy. Byly zde vybudovány serpentinové cesty, oranžerie,

Obr. 19. Denisovy sady – Studánka (A073/2002). Parkánová bašta.
Denis-Park – Studánka-Straße (A073/2002). Burggrabenbastei.

kavárna a vyhlídková plošina. Nacházely se tu také vinohrady, roku byl 1818 postaven hudební pavilon, v jehož sousedství vznikla kolonáda a sloupový dřevěný objekt v „řeckém stylu“. Významným prvkem parku se stala brána v podobě novorenesančního vítězného oblouku (později zbořena). Ve svahu směrem ke Starému Brnu byla roku 1815 vybudována antikizující stavba Pramenu zdraví (Fons salutis). Roku 1818 byl na nejvyšším místě vztyčen obelisk – Památník míru k ukončení francouzských válek. Park byl nazván Františkov (Kuča 2000, 94; Zatloukal 1997, 14, 15). Dnes se jedná především o areál Denisových sadů.

V případě Petrova podloží tvoří diabasová skála o příkrých stěnách zmírněných pláštěm ze sutí, písků, jílů a spraše. Jižní a zčásti také západní úbočí spadá strmě do údolí Svratky, kdežto severní a východní úbočí se svažuje do údolí Ponávky. Nejvyšší bod Petrova (245 m n. m.) leží před dnešním dnešním č.o.9 severozápadně průčelí katedrály. Poněvadž předmětné výkopy svou hloubkou v podstatě nenarušovaly zásadní archeologické situace, byl jako metoda archeologického výzkumu zvolen dohled nad stavbou prováděnými výkopovými pracemi. Následně byla ve vybraných úsecích provedena dokumentace dílčích profilů.

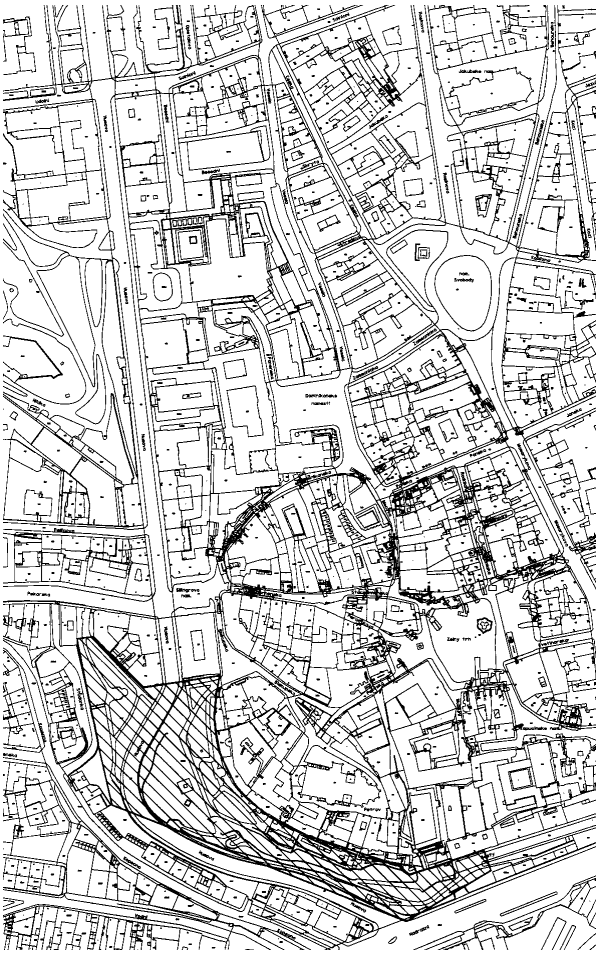

Obr. 20. Denisovy sady – Studánka (A073/2002). Zachycení zkoumaného prostoru.
Denis-Park – Studánka-Straße (A073/2002). Abbildung des erforschten Raums.

Předmětné výkopy v drtivé většině protínaly navážky související s úpravou daného prostoru na okrasný park v 19. století. Nejzajímavější situace byly odkryty výkopem kanalizace v západní části ulice Bašty. Na prvním místě je potřeba jmenovat zdivo půlkruhové pozdněgotické (?) bašty náležící parkánového opevnění města (s.j. 900). Lze ji ztotožnit s jednou z bašt, která je zobrazena například na vedutě města Brna z roku 1617 od Georga Houfnagela. Za relikt vlastní parkánové hradby pak je možno považovat zdivo 901 dokumentované na profilu P1. Zeď byla vsazena do výplně výkopu neznámé funkce (s.j. 102). Nebyl získán žádný datační materiál, nicméně charakter zdiva odpovídá ještě období středověku. Na profilu P1 potom následují navážky (s.j. 103 až 107), jimiž byl zasypán příkop (či svah) před parkánem. Jejich původ lze spatřovat v destrukci stávající parkánové hradby. Z navážek byl získán keramický materiál 16. století. Do navážek pak byly poměrně mělce zahloubeny základy zdiva s.j. 902 a 903. Jejich interpretace však není zcela jasná, je pravděpodobné, že spolu funkčně souvisejí. Velmi pravděpodobně však náležejí fortifikačnímu systému města budovanému po třicetileté válce (Zůbek 2003c).

Petrov, parc. č. 299, 311, 315, 316 [akce A082/2002]

V návaznosti na obnovu kanalizace ve dvoře domu Petrov č. 2 a celkovou rekonstrukci teras na východním svahu Petrova byl ve dnech 13. 11. 2002-2. 7. 2003 proveden záchranný archeologický výzkum. Do akce byla dodatečně zahrnuta i malá plocha severně od kostela sv. Petra a Pavla, narušená výkopem základu biskupského náhrobku.

Sledované území se nachází v jihozápadní části historického jádra města Brna a představuje jeden z ústředních bodů jeho dějin. Petrovské návrší hrálo důležitou roli v úvahách o umístění přemyslovského hradu a velkofarního kostela, církevního ústředí příslušného hradského obvodu v 11. a 12. století (Jan – Procházka – Samek 1996, 13). Starší názor, umísťující přemyslovský hrad na Petrov a kostel sv. Michala považující za velkofarní (Richter 1936), byl za posledních 20 let podroben kritice a byl vysloven názor, že hrad se nacházel na levém břehu Svratky na Starém Brně a velkofarním kostelem byl snad kostel Panny Marie v areálu pozdějšího kláštera cisterciaček (Cejnková – Měřínský – Sulitková 1984; Procházka 2000, 19-30 se starší literaturou). Nejstarší fáze kostela sv. Petra s pohřebištěm je na základě výzkumu z let 1991-1993 datována do 2. poloviny 12. století stejně jako zdejší nejstarší – pomineme-li pravěké období – nepříliš intenzivní a roztříštěné sídlištní aktivity (Unger – Procházka 1995; Procházka 2000, 32-37). Od 13. století můžeme na Petrově sledovat již kontinuální osídlení, začleněné prostřednictvím hradby do městského organismu. Nejvýznamnější stavební aktivitou na petrském návrší v této době byla výstavba nového chrámu, která započala snad již v 1. třetině 13. století. Souvislé zastavění okraje návrší se uskutečnilo v průběhu 14. a 15. století a souviselo především s usazováním kněžské komunity, sdružené kolem zdejší kapituly založené v roce 1296 (CDM 5, č. 45, s. 46-47; Jan – Procházka – Samek 1996, 27).

Historická topografie petrského návrší a jeho nejbližšího okolí nebyla dosud zpracována. Na základě městských knih rekonstruoval O. Vičar nejstarší zachytitelný stav z poloviny 14. století. Nejbližší topografie námi zkoumaného prostoru (okolí domu Petrov č. 2) je díky řídkým zápisům v městských

Obr. 21. Petrov (A082/2002). Dokumentace situací ve výkopu kanalizace.
Petrov (A082/2002). Dokumentation der Befunde in dem Kanalisationsaushub.

knihách značně obtížná, neboť kněžské domy byly osvobozeny od daňových povinností vůči městu. Lze soudit, že komunikační systém se zásadně lišil od dnešního stavu. Od východu stoupala k Petrovu areálem dnešního biskupského dvora Česká ulice, která se před strmým stoupáním napojila na sever směřující ulici Pod Horou sv. Petra. V místech napojení obou ulic, patrně v místech pozdějšího biskupského dvora, stával dvůr probošta kostela sv. Petra, písemně doloženy od roku 1306. Jak naznačuje rekonstrukce, nebyla tato část města ve středověku neprůjezdná jako dnes. Přímo v uličce Pod Horou sv. Petra jsou doloženy dva domy, a to tišnovského probošta a kramáře Ondřeje (Vičar 1965, 254-257).

Další stavební aktivita započala v polovině 15. století výstavbou dlouhého chóru kostela. Celý kostel byl do své pozdněgotické podoby uveden do konce 15. století, přičemž ještě celou 1. polovinu 16. století zabrala stavba severní věže kostela (Kuča 2000, 48; Procházka 2000, 72-78). V posledních dvaceti letech 16. století byla vystavěna patrně na místě dvora probošta brněnské kapituly renesanční rezidence brněnského probošta (1574-1579) a olomouckého biskupa (1579-1598) Stanislava Pavlovského. V rozmezí 1613-1616 byla na východním svahu vybudována okrasná zahrada. V návaznosti na biskupskou rezidenci vyrostl v letech 1614-1620 na místě 5 domů na Horním trhu podle projektu G. G. Tencally manýristický Dietrichštejnský palác budovaný pro kardinála Františka Dietrichštejna (Kuča 2000, 50, 54).

Areál Petrova byl značně poškozen za dvojího obléhání Brna Švédy (1643, 1645), proto bylo přikročeno ve 2. polovině 17. století k zásadním opravám kostela i jeho okolí. V první polovině 40. let 18. století následovala barokizace kostela podle projektu Mořice Grimma. Posledním výrazným zásahem do podoby katedrály byla její regotizace v letech 1889-1891 (A. Prokop) a 1905-1906 (A. Kristein; Samek 1994, 160-163).

Vlastní dům biskupské konzistoře (Petrov č. 2) je volně stojící budova na východním svahu Petrova. Z východní strany se jeví jako dvoupodlažní, ze západní jako přízemní. Dnes se jedná o jednokřídlý, přibližně obdélný objekt, orientovaný severojižně. Stabilní katastr zobrazuje ještě pravoúhle zalomené jižní křídlo. Jádro domu na jeho severní straně bylo postaveno zřejmě již ve 2. polovině 13. století a bylo přístupné z východní strany. V 15. století bylo vystavěno pozdněgotické 3. podlaží. Na východní straně byla k objektu v téže době přizděna ohradní zeď, patrně na starším kamenném základě. V severní stěně byly umístěny dva pozdněgotické portály z krinoidového vápence. Do dnešní podoby byl dům upraven kolem roku 1778 vystavěním jižní části budovy (Hanák 1979; Samek 1994; Procházka 2000, 78; nepubl. stavebně-historický průzkum pracovníků Archaie,o.p.s).

Kromě již zmiňovaného výzkumu v interiéru katedrály proběhlo v nejbližším okolí námi sledovaného prostoru v posledních 12 letech několik záchranných archeologických výzkumů menšího rozsahu, které především prokázaly nepřetržité využívání lokality od 13. století (Geislerová – Procházka 1994a; Geislerová – Procházka 1994b; Geislerová – Procházka 1995; Procházka 1996a; Procházka 1996b; Procházka 1996c).

Lokalita leží na východním svahu vrchu Petrov, který je tvořen z metabazitů brněnského masivu. Na jihu a západě vrchol značně převyšuje okolní terén. Na severu volněji, na východě strměji klesá svah Petrova do brněnského úvalu a na úpatí je překryt sprašovými návějemi (podrobně Krejčí 1993). Vlastním výzkumem bylo dosaženo ve výkopu pro základ biskupského náhrobku 38 cm pod dnešní dlažbou rostlé metabazitové skály. Naopak „podloží“ dosažené ve výkopu pro kanalizaci před východním průčelím domu Petrov č. 2 je možno charakterizovat jako svahové písčité hlíny s četným zastoupením úlomků metabazitů a příměsí plastické složky. Jedná se z největší pravděpodobností o zvětralý metabazit splachovaný z vrcholu kopce.

Archeologický výzkum lokality byl prováděn v součinnosti s postupujícími stavebními pracemi. V případě výkopu kanalizace spočíval v dokumentaci vybraných řezů se zachycenými archeologickými situacemi, a stejně tak i v případě rekonstrukce větrací šachty krytu CO. V případě sondy vzniklé díky rekonstrukci náhrobku u severozápadního nároží katedrály bylo postupováno plošně stratigrafickou metodou z povrchu archeologicky cenného terénu.

Prostor s výkopem pro kanalizaci se rozkládá na dvou terasách na východním úpatí Petrského návrší. Obvod severní terasy je tvořen pozdněgoticku cihelnou zdí s průjezdním portálem a menší brankou. Tato zeď, která byla také dokumentována, pokračuje jako konstrukce 905 jižním směrem. Je tvořena pravidelnou polskou (gotickou) vazbou. V horních partiích

severního úseku zdi bylo možno rozeznat několik pravidelně rozestoupených stínek cimbuří. Po celém obvodu severní terasy, která byla využita jako základ pro výše zmíněné konstrukce, se táhne pravděpodobně nejstarší zachycená zeď tvořená výhradně metabazity a nahodilými zlomky cihel (s.j. 904=900), lepená na béžovou maltu. Její vznik můžeme datovat snad do průběhu 14. století, stejně tak jako východní stěnu budovy domu Petrov 3, odhalenou rekonstrukcí vnějšího schodiště.

Jižní terasu tvoří v základu smíšená (kamenocihelná) zeď 902, která postupně přechází v nadzemní zdivo čistě cihelné. Tuto terasovitou úpravu lze datovat do období baroka a všechny v tomto prostoru kanalizační rýhou zasažené uloženiny byly nasypány až po vzniku zdi.

Řezy kanalizační rýhy zachytily v její jižní části shodně konstrukci 900 a 901, které náleží jižnímu závěru dvorku před východním průčelím domu Petrov č. 2. Tato situace byla zkoumána již předchozím výzkumem (Procházka 1996b, 2-3, tab. 3-5).

Dále k severu na terase před někdejší restaurací M-Club byla zachycena bohatá stratigrafická situace, jejíž dolní sekvence nad podložím náleží středověku. Nejstarší zde datovanou aktivitu můžeme položit do 13. století. Během 14.-15. století zde terén narostl o 0,2 m. Další aktivity již náležejí

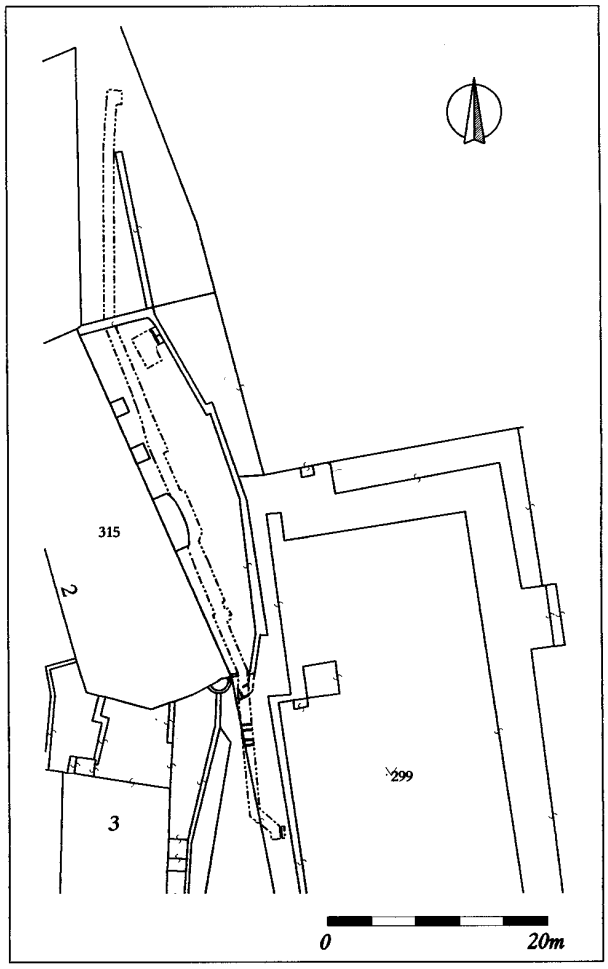

Obr. 22. Petrov (A082/2002). Zachycení trasy kanalizace. Petrov (A082/2002). Abbildung der Trasse der Kanalisation.

období novověku (17.-18. století). Dále k severu se nad podložím nachází tenká komunikační uhlíkatá úroveň, nad kterou je terén dorovnán vrstvou hlíny, pravděpodobně z přelomu 13. a 14. století. Mocná mazanicovo-cihelná destrukce zachycená v severní části terasy souvisí pravděpodobně se zánikem již dříve zkoumaného (viz výše, Procházka 1995, 2) výrobního zařízení neznámého účelu, datovatelného snad do 2. poloviny 13. století. Nad touto destrukcí lze zaznamenat snahy po vyrovnání terénu metabazitovým štětem a písčitou hlínou s vysokým podílem metabazitových kamínků, které náleží také ještě středověkému období. Další případný nárůst terénu byl odstraněn již v minulosti na současnou úroveň.

V dalších částech výkopu je důležitá především zachycená úroveň podloží (splachů z Petrova), nad kterými můžeme pozorovat vrstvu přenesené spraše, snad dorovnávku terénu.

Archeologický výzkum také zachytil situaci při rekonstrukci biskupského náhrobku u severozápadního nároží katedrály. Zde byly odkryty tři pohřby, patrně středověkého stáří. Kosti byly odebrány na antropologické určení. V jihovýchodním rohu sondy byl zachycen relikt středověkého zdiva interpretovatelný jako pozůstatek opěrného pilíře jedné ze starších fází kostela.

Záchranný archeologický výzkum na východním úpatí petrského návrší přinesl mnoho cenných poznatků a potvrdil výsledky předchozích záchranných archeologických výzkumů (srov. výše). Přínosným se ukázalo zejména sledování historických zdiv. Můžeme konstatovat, že snad již někdy v průběhu 14. století vzniká základ současné ohradní zdi parcely (s.j. 900, 904) v pozdní gotice ho využívá cihelná konstrukce s cimbuřím (s.j. 905), které má patrně pouze dekorační účel a v daném prostoru není funkční. Kromě místy velice bohatého zvrstvení archeologického terénu byla zachycena destrukce výrobního zařízení či domu (?) datovatelného do závěru 13. století. V žádné sondě však nebylo zachyceno s ním související cihelné či jiné zdivo, respektive konstrukce (srov. Procházka 1995, 2; Holub – Kolařík 2003a).

Opuštěná, Trnitá [akce A88/2002]

Akce souvisí se stavbou kolektoru „Opuštěná – Metropol“ (stejně jako výše referovaná akce A006/2002). Terénní část probíhala zejména v letech 2001 a 2002. Definitivně byla ukončena počátkem roku 2003. V současné době se výzkum nachází ve fázi zpracování. Proto o jeho výsledcích pohovoříme blíže až po jeho celkovém ukončení. Nyní ovšem alespoň stručné shrnutí.

Až na ojedinělé novodobé jámy a pozůstatky historické zástavby výzkum v podstatě nenarazil na archeologický terén. Promluvil však k otázkám vývoje a charakteru inundačního terénu a terasy řeky Svratky. Výzkum jako celek nemalou měrou doplnil mozaiku postupné rekonstrukce historické topografie jižního předpolí Brna (Holub – Procházka – Zůbek 2002).

Kobližná, Sukova, Dvořákova, Poštovská a Kozí, parc. č. 128, 101, 102, 144, 59 [akce A001/2003]

V rámci výstavby jedné z větví sekundárního kolektoru probíhá od dubna 2003 v prostoru ulic Kobližná, Sukova, Poštovská a Kozí záchranný archeologický výzkum (Peška – Zapletalová 2003b).

Výstavba kolektoru probíhá důlní ražbou podzemních štol. Prozatím byly prozkoumány dvě těžební šachty na ulici Kobližné, před obchodním domem Centrum a Kobližnou 10, obě o velikosti cca 5 x 5 m a hloubce cca 7 m. Průběžně jsou sledovány a případně dokumentovány i ražené profily (tzv. „čelby“) podzemních štol o max. velikosti 4 x 4 m. Spodní úroveň ražby se nachází cca 7 m pod úrovní vozovky. Sledovány a dokumentovány byly také četné přeložky inženýrských sítí.

V dolní části ulice Kobližné před obchodním domem Centrum byly zachyceny základy středověké městské branky. V západním nároží ulic Kobližná a Sukova byl ražbou narušen gotický sklep domu asanovaného na přelomu 19. a 20. století. Sklepní prostory a základy původní, v několika případech gotické zástavby, zbourané ve stejném období byly dokumentovány také v prostoru západní fronty ulice Sukova a východní fronty ulice Poštovská. V prostoru ulice Sukova bylo dokumentováno také několik odpadních jímek, původně umístěných v prostoru středověkých parcel při hradbě. Zajímavé je množství různých odpadních objektů a sklípků, včetně jedné studny, umístěných uprostřed vozovky Kobližné ulice. Počátky středověkého osídlení sahají do 1. poloviny 13. století.

Zásadním nálezem byl úsek hrotitého příkopu z období kultury s moravskou malovanou keramikou v prostoru ulice Dvořákova.

V rámci výzkumu je sledována i geologická situace v kvartéru a terciéru prostřednictvím Lenky Lisé z Geologického ústavu AV ČR v Praze.

Zelný trh, Kapucínské náměstí a Starobrněnská, parc. č. 397, 294, 392 [akce A002/2003]

V rámci výstavby větve sekundárního kolektoru probíhal od dubna 2003 v prostoru Zelného trhu, Kapucínského náměstí a ulice Starobrněnské záchranný archeologický výzkum, který pokračoval i v následujícím roce 2004 (Peška – Zapletalová 2003b).

Ražbami kolektoru (ke způsobu stavby a výzkumu viz výše, akce A001/2003) byla zařazena část historické zástavby severní strany Zelného trhu zbourané v 1. polovině 20. století. Nejstarší základy a sklepní prostory domů pocházejí z vrcholného středověku. Štolou byla narušena i měšťanská zástavba předcházející výstavbě Dietrichštejnského paláce (17. století), před jeho dnešním severovýchodním nárožím. V prostoru náměstí bylo štolami zachyceno i několik barokních sklepů a dvě kamenné studny. Inženýrskými sítěmi v prostoru Starobrněnské ulice při ústí Peroutkovy byl odkryt průběh původní jižní uliční fronty reprezentovaný základem jednoho z gotických domů. Ražbou kolektoru ve Starobrněnské bylo narušeno několik barokních a pozdněgotických sklepů. Nejstarší dokumentované osídlení sahá do 1. poloviny 13. století. V prostoru dnešního Zelného trhu tedy prozatím nebyly odkryty žádné situace z předlokačního období, tj. 12. století.

Stejně jako na stavbách ostatních kolektorů je sledována i geologická situace L. Lisou z Geologického ústavu AV ČR v Praze.

Běhounská, náměstí Svobody, Zámečnická, parc. č. 32, 528, 537 [akce A003/2003]

V souvislosti s výstavbou kolektoru na náměstí Svobody a na ulici Zámečnické probíhal v roce 2003 v předmětném

Obr. 23. Náměstí Svobody (A003/2003). Začišťování nálezové situace v čele ražby štoly kolektoru.
Svoboda-Platz (A 003/2003). Das Putzen der Fundsituation im Stirn des Vortriebs im Stollen des Kollektors.

Obr. 24. Náměstí Svobody (A003/2003). Dokumentace težní šachty v počateční fázi výzkumu.
Náměstí Svobody (A003/2003). Dokumentierung der Schacht des Kollektors im Anfangsstadium der Grabung.

Obr. 25. Náměstí Svobody (A003/2003). Relikt roubené studny ze 13. století.
Náměstí Svobody (A003/2003). Relikt der gezimmerten Brunnenschacht aus dem 13. Jahrhundert.

prostoru záchranný archeologický výzkum. Výzkum bude pokračovat i v roce 2004. Blíže referovat o něm tudíž budeme až po jeho ukončení a vyhodnocení získaných poznatků.

Dosud proběhl plošný odkryv čtyř těžebních šachet (cca 5 x 5 m) na náměstí Svobody, dohledovány jsou pak veškeré související přeložky inženýrských sítí a vlastní ražby, které se nacházejí v úrovni 3-7 m pod stávajícím povrchem.

Výzkum zachycoval stopy intenzivního využívání náměstí od 13. století až do dnešních dnů. Starší aktivity nebyly objeveny. Důležité poznatky především o vývoji zástavby kolem náměstí a na Zámečnické ulici přinesla dokumentace zmíněných přeložek inženýrských sítí. V ražbách pak jsou zachycovány pouze hlouběji položené aktivity jako odpadní jímky, studny a sklepy. Výzkum i zde využívá spolupráce se specialistou z oboru geologie (L. Lisá; Holub – Polánka – Sedláčková – Rokoská – Zůbek 2003).

Blok 49, parc. č. 32, 800 [akce A004/2003]

V návaznosti na projekt „Sanace brněnského podzemí" v uličním bloku 49 byly v roce 2003 položeny 4 sondy na

Obr. 26. Blok 49 (A004/2003). Cisterna.
Block 49 (A004/2003). Zisterne.

Běhounské ulici a Moravském náměstí. Akce byla realizována na základě smlouvy o dílo mezi společností Archaia Brno, o.p.s., a společností Technické sítě Brno, a.s.

Zachyceny byly pozůstatky starší (novověké) zástavby, sonda při ulici Rašínově pak část městské hradby.

V současné době se výzkum nachází ve fázi zpracování, proto o něm blíže poreferujeme až po jeho konečném vyhodnocení (Zůbek 2003d).

Trnitá (areál Vaňkovky), parc. č. 885, 886, 899, 902, 907 [akce A010/2003]

Archeologický výzkum, který proběhl v měsících červenci a srpnu 2004, byl vyvolán záměrem výstavby obchodní galerie Vaňkovka. Jeho účelem bylo pomocí vhodně zvolených sond ověřit případné historické osídlení a pokusit se zachytit i geologický vývoj říční nivy Svratky.

V daném prostoru se v minulosti uskutečnilo již několik archeologických výzkumů. V 90. letech především dohledy nad výstavbou inženýrských sítí (ArÚ ČSAV Brno, ÚAPP Brno; Geislerová – Procházka 1996). Nejblíže proběhl při severním a západním okraji areálu v posledních dvou letech výzkum vyvolaný stavbou kolektoru (Archaia Brno o.p.s.; Zůbek 2002; Zůbek 2003a), o něco severněji potom byl realizován archeologický výzkum v prostoru pod bývalým hotelem Metropol (1998 – Moravské zemské muzeum). V jižní části se uskutečnil archeologický dohled výkopu v areálu Ústředního autobusového nádraží Zvonařka (Veselá – Zůbek 2002).

První lidé osídlili oblast při soutoku tří řek (Svratka, Ponávka Svitava) v časném eneolitu. Další vlna osídlení je vysledovatelná v archeologických nálezech z pozdní doby bronzové (kultura středodunajských popelnicových polí). Plynule pak navazuje osídlení starší a mladší doby železné. V tomto prostoru se také usadili naši slovanští předkové. Jejich přítomnost je prokázána od 8. století, odkdy kontinuální osídlení lokality trvá až dodnes (Zůbek 2003, 12).

Trnitá vznikla v prostoru jižně od historického jádra města na jedné ze tří cest, které směřovaly ze středověkých brněnských předměstí směrem ke Komárovu a dále buď na Modřice, nebo na Černovice, Slatinu, Tuřany a Chrlice (Kuča 2000, 557). První písemné zmínky o tomto prostoru můžeme najít v pramenech ještě před vznikem města Brna. Byl knížecím majetkem a nějaké pozemky zde získal i benediktinský klášter v Třebíči. Ty připadly koncem 12. století benediktinskému probošství v Komárově. Zásluhou brněnských měšťanů vznikl na této zeměpanské půdě statek Trnitá, u něhož časem vyrostlo osídlení. Od počátku 14. století měla Trnitá stejné osudy jako Dornych (Dřímal – Peša 1973, 266). Náležela 1. předměstské čtvrti (Vičar 1966, 229-230) a v pramenech je zmíněna pod názvem Derrndrussel (Kuča 2000, 556).

Markrabě Jan Jindřich koupil Trnitou a Dornych za 450 hřiven od měšťana Jana Slemkitla (Kuča 2000, 556) a roku 1375 jím byla darována spolu s dalšími předměstími a nemovitostmi zakládanému kartuziánskému klášteru U Sv. Trojice (Dřímal – Peša 1969, 76). Poslední probošt Štěpán Etwan předal roku 1528 majetek proboštví na Trnité i Dornychu svatopetrské kapitule. Hranice mezi pozemky, jež patřily benediktinům a po nich kapitule sv. Petra, a pozemky kartuziánského kláštera byla na Trnité velmi neurčitá. Poddaní kartuziánů zabírali kapitulní půdu a pronikali na komárovské území, kde zakládali

Obr. 27. Ulice Trnitá, areál továrny Vaňkovka (A010/2003). Preparace situací v sondě S2.
Trnitá-Straße, Fabrikareal Vaňkovka (A010/2003). Präparation der Befunde im Sondagen S2.

pole, zahrady i louky. Platili z nich sice kapitule úroky a odváděli desátek ze zelí, cibule, řepy, mrkve a jiných pěstovaných plodin, ale i tak docházelo k stálým sporům (Dřímal – Peša 1973, 267).

Těsně před příchodem Švédů roku 1645 dal Raduit de Souches zapálit předměstí Cejl, Trnitou ulici, Nové Sady a všechny domy jež přiléhaly těsně k vnější straně hradeb (Dřímal – Peša 1969, 155). Dne 6. července 1850 byla oblast Trnité spolu s dalšími předměstími připojena novým statutem (Prozatímní řád pro královské hlavní město Brno) k městu Brnu. Náležela brněnskému třetímu okresu (Dřímal – Peša 1973, 15). Tato oblast se nikdy nedala označit za velký sídelní celek, vždyť ještě v polovině 19. století neměla ani 30 domů (Kuča 2000, 557).

Koncem 18. století začíná z předměstí (Trnitá, Cejl, Švábka, Malá a Velká Nová ulice) vytlačovat průmysl zemědělskou výrobu. Roku 1864 vznikla mezi ulicemi Na Zvonařce a Trnitou strojírna Bedřicha Wanniecka, která záhy získala důležité místo v brněnském strojírenství. Její pověst založilo využití vynálezu správce židlochovického cukrovaru Francouze Julia Roberta, který objevil nový způsob získávání cukerní šťávy z řepy difuzí. Wannieck podle tohoto vynálezu zahájil první na

Obr. 28. Ulice Trnitá, areál továrny Vaňkovka (A010/2003). Letecký pohled na lokalitu.
Trnitá-Straße, Fabrikareal Vaňkovka (A010/2003). Luftaufnahme der Fundstelle.

světě výrobu difuzérů a cukrovarnického zařízení pro nový způsob výroby cukru, který se osvědčil při zpracování jak cukrovky, tak i cukrové třtiny. Vaňkovka vyráběla též parní stroje a kotle, váhy, odstředivky, filtrační přístroje a keramické stroje. V roce 1890 se stali podílníky bratři Sulzerové ze Švýcarska a firma se změnila na komanditní společnost. Koncem 19. století Sulzerové ztratili zájem na účasti a také majitel firmy E. Wannieck se vzdal řízení podniku. Uvažovalo se proto o přeměně strojírny na akciovou společnost, ale tu se uplatnil zájem První brněnské a Vaňkovka s ní fúzovala (Dřímal – Peša 1973, 34-35).

Pro význam předměstí bylo také důležité vybudování Rosického nádraží na dolním konci ulice. To bylo v letech 1868-1870 tratí na vysokém náspu propojeno s brněnským hlavním nádražím. Tak byla oblast Trnité odříznuta od ulice Dornych, což spolu s hlavním nádražím a jižním směrem navazující tratí přineslo úpadek celého území (Kuča 2000, 560).

Celý areál bývalé továrny Vaňkovka se nachází v soutokové části niv Svratky, Svitavy a Ponávky.

Obr. 29. Ulice Trnitá, areál továrny Vaňkovka (A010/2003). Celkový plán areálu s rozmístěním jednotlivých sond.
Trnitá-Straße, Fabrikareal Vaňkovka (A010/2003). Gesamtplan des Areals mit der Situierung der Schürfschächte.

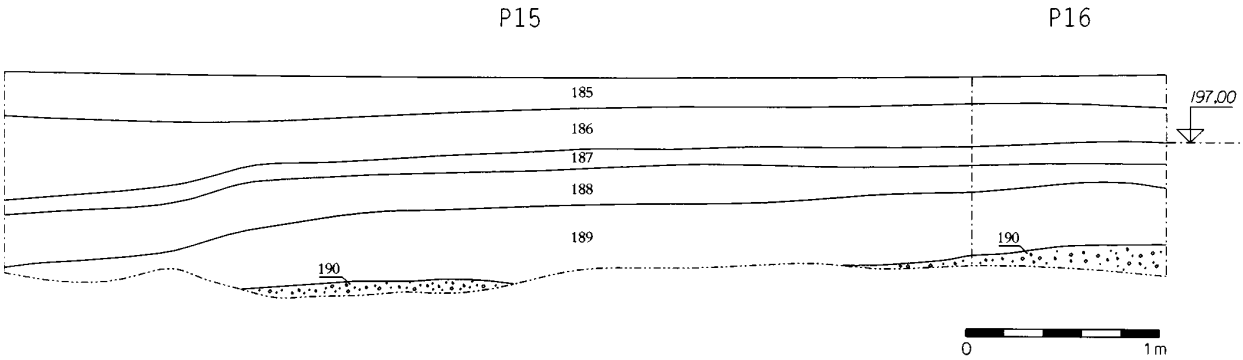

Obr. 30. Ulice Trnitá, areál továrny Vaňkovka (A010/2003). Řez geologickými situacemi na lokalitě (sonda S3).
Trnitá-Straße, Areal der ehemaligen Fabrik Vaňkovka (A010/2003). Schnitt durch geologische Schichtenabfolge auf der Fundstelle (Sondage S3).

Říční náplavy se zde skládají ze dvou základních souvrství, spodního a svrchního, která se liší jednak litologickým rázem svých sedimentů, jednak způsobem, jakým sedimenty byly uloženy. Spodní souvrství je složeno ze štěrků a písků, které byly uloženy řekami přímo v jejich řečištích, jež během ukládání těchto hrubozrnných usazenin měnila bočně svou polohu nebo se větvila v pobočná ramena. Svrchní souvrství je složeno z jemnozrnných usazenin rázu jemných písků, hlín, jílovitých hlín a jílů, které řeka ukládala nad štěrky a písky, když za občasných povodní její vody vystupovaly z břehů a široce se rozlévaly po okolí řečiště (Krejčí 1993, 175). Toto základní pozorování potvrdily i sondy do podložních sedimentů realizované při archeologickém výzkumu. Na bázi v hloubce cca 3,2 m (sonda 3) se nachází šedohnědý slabě zvodnělý středně zrnitý štěrk s jemně písčitou matrix. Valouny jednoznačně „svratecké provenience“ jsou do velikosti kolem 8 cm (s.j. 190).

V nadloží se nachází žlutohnědý rezavě skvrnitý jemně až středně zrnitý písek, silně slídnatý. Spíše ojediněle byly v této vrstvě zjištěny málo výrazné polohy světle hnědého středně až hrubě zrnitého písku. Tuto vrstvu pronikají relikty starých kořenových systémů dnes vyplněné nadložním šedočerným hlinitým pískem z nadloží. Přechod této nadložní vrstvy je vymezen spíše barevně, litologický přechod je víceméně plynulý, vyznačující se postupným přibýváním jílovité složky. Tato skutečnost je patrně způsobena jak půdotvornými procesy, tak i primárně sedimentací, kdy se změnou sedimentačního prostředí nivy došlo ke zvýšením podílu jílové složky.

Při povrchu souvrství jemných písků se nacházely kumulace říčních valounů, mezi nimiž v zastoupení absolutně převažovala bítešská ortorula, dále granit a diorit brněnského masivu, zástupce svrateckého kristalinika (migmatit) a mnohé další. Valouny lze přiřadit říčním náplavám Svratky (Hanžl – Vit – Gilíková 2003).

Archeologický výzkum byl realizován šesti zjišťovacími sondami, rozmístěnými systematicky po přístupné části areálu budoucího staveniště.

Výzkum se zaměřil i na sledování podložních písčitých náplav. Sondy do podloží byly vyhloubeny v rámci sond S2, S3 a S5.

Ve čtyřech sondách (S1, S2, S3 a S4) bylo zjištěno a vypreparováno celkem pět zahloubených objektů a mohutná (kolem

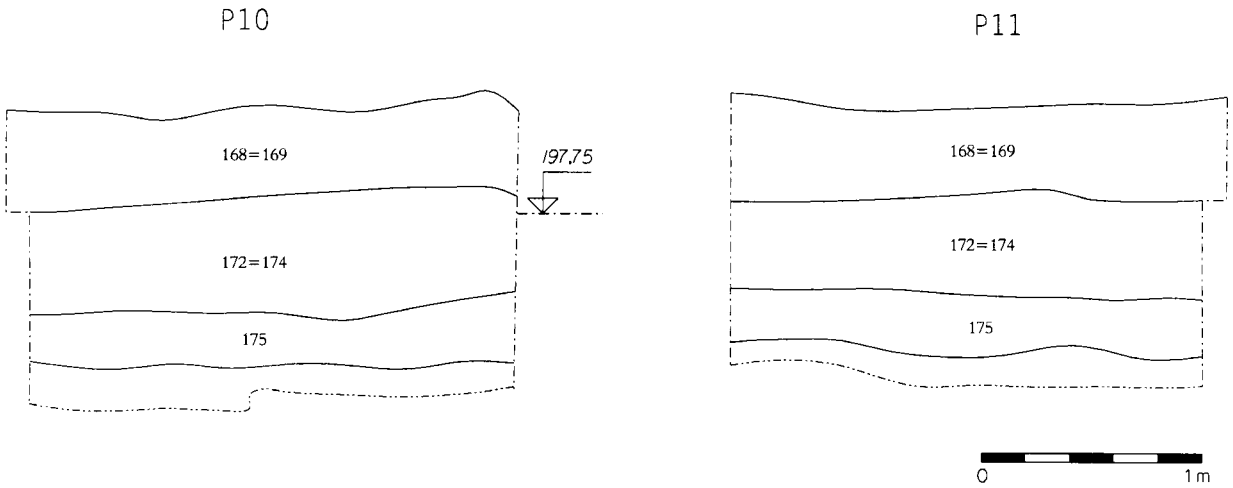

Obr. 31. Ulice Trnitá, areál továrny Vaňkovka (A010/2003). Řez půdním horizontem (175), kulturní vrstvou (MMK-172=174) a novověkými zahradními úpravami (168=169).
Trnitá-Straße, Fabrikareal Vaňkovka (A010/2003). Schnitt durch den Bodenhorizont (175), die Kulturschicht (MBK-172=174) und neuzeitliche Gartenherrichtungen (168=169).

0,5 m) kulturní vrstva náležející kultuře lidu s moravskou malovanou keramikou, resp. její pozdní, již eneolitické fázi. Jedná se o objekty 505 (S1), 508 (S2c), 506 (S3), 552 a 553 (S5b). Vrstva naléhá přímo na písčité podloží a nelze ji odlišit od případného pohřbeného půdního typu.

Na lokalitě následuje dlouhý časový hiát. Další osídlení člověkem zaznamenáváme na základě archeologických nálezů až na přelomu 13. a 14. století. To bylo zjištěno pouze v nejjižněji položené sondě S6, můžeme tak předpokládat, že se koncentruje někde v okolí severozápadně a západně od dnešního Ústředního autobusového nádraží Zvonařka. Intenzita středověkého osídlení je zde poměrně silná, ve dvou plošně malých dílčích sondách bylo identifikováno celkem 6 objektů (4 sloupové jámy, žlábek a snad i malý příkop).

Pozdně středověké a novověké osídlení zasáhlo již celý areál. Z 15. století máme doloženy pozůstatky snad odpadních jam z prostoru sond S3 a S5. Plošně je pak lokalita překryta tzv. „zahradním horizontem“ 16.-18. století. Nad ním se již nacházejí pouze navážky 19. a 20. století, související již většinou s provozem továrny (Holub – Sedláčková 2004, 9-13).

Archeologickým výzkumem byly tedy zachyceny nejstarší známé pozůstatky osídlení člověkem v této části Brna (kultura s moravskou malovanou keramikou), u jižního okraje areálu se pak koncentruje středověké osídlení. Další stavební vývoj oblasti tzv. jižního centra je v každém případě nutné nadále sledovat, neboť území bylo v minulosti pro svou výhodnou polohu pravděpodobně hustě osídleno a jeho archeologický výzkum může přinést mnohé cenné poznatky.

Malinovského náměstí, parc. č. 94 [akce A018/2003]

V souvislosti s hloubením výkopu za účelem opravy inženýrských sítí v prostoru Malinovského náměstí (25.3. 2003) byly dokumentovány archeologické situace.

V období středověku nebylo předmětné území zahrnuto do vlastního jádra města Brna, nacházelo se vně městských hradeb. Do organismu města však bylo začleněno prostřednictvím předměstí, které na něm vyrostlo. Od 14. století sem zasahovala zástavba druhé předměstské čtvrti (Secundum quartale extra civitatem), nazývané též Před Měnínskou branou (Extra Menesensem) nebo Koželužskou (Quartale Cerdonum). Nálezela sem i ulice Jirchářská (Platea Irchariorum), po níž vedla od Branky na konci ulice Koblížné cesta do Zábrdovic. Měli u ní své domky hlavně jircháři, ale také postřihač Lebman a nedaleko se nacházely také Mostlovy lázně. V této čtvrti žili jinak převážně řemeslníci zabývající se zpracováním kůže (jircháři, koželuhové apod.), odtud i jeden z názvů předměstí (Vičar 1966, 231, 232). Záchranným výzkumem v trase kolektoru bylo zjištěno poměrně intenzivní osídlení počínaje 13. stoletím (Procházka 2000, 90, 91).

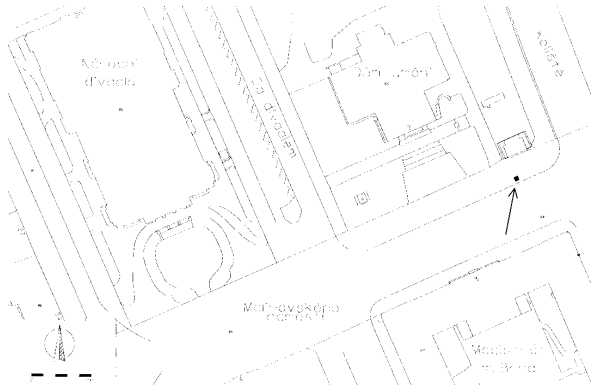

Obr. 32. Malinovského náměstí (A018/2003). Vyznačení dokumentovaného výkopu.
Malinovského náměstí (A018/2003). Bezeichnung des dokumentierten Aushubs.

15. století znamenalo pro brněnská předměstí útlum vývoje. V důsledku husitských a pak česko-uherských válek totiž došlo k jejich výraznému poškození a redukci zástavby. V průběhu 16. století sice docházelo postupně k novému rozvoji, ten ovšem nedosáhl předhusitské úrovně (Kuča 2000, 55-58). Do poloviny 17. století se pak na předměstské osídlení nepříznivě projevilo zesilování městského opevnění. Naprostou katastrofu představovalo dvojí švédské obléhání v letech 1643 a 1645 a následná přeměna Brna na barokní pevnost. Již před prvním švédským obléháním roku 1643 dalo samo město vypálit a strhnout budovy, které by ztěžovaly přehled obránců a umožňovaly Švédům snazší a krytý přístup. Ještě citelnější byly přípravy na druhé švédské obléhání roku 1645. Vlastní obléhání a vojenské akce pak toto katastrofální postižení předměstí dovršilo. Byla pak obnovována jen zástavba ve větší vzdálenosti od obvodu budovaného barokního opevnění. Námi sledovaná druhá předměstská čtvrť zanikla. Část její plochy zabral vnější bastionový pás (Kuča 2000, 79).

Ten zde vydržel až do roku 1809, kdy byl zrušen po obsazení Brna napoleonskými vojsky. Destrukce začaly 28.9.1809. V daném prostoru vznikly sady a začal se rozvíjet parkový pás. V roce 1816 byl zrenovován a dále rozvíjen z popudů hraběte Mitrovského. Další úpravy byly provedeny v letech 1835-1843 (Emödiová 1983, 7, 8; Kuča 2000, 93, 95). Roku 1864 se začalo s výstavbou okružní třídy, k níž rozhodující podnět přineslo dlouho očekávané rozhodnutí císaře Františka Josefa I. ze dne 25.12. 1852, jímž Brno přestalo být vojenským uzavřeným městem.

Geomorfologicky se lokalita nachází na mírném svahu sklánějícím se k vodoteči Ponávky. Nadmořská výška prostoru se pohybuje kolem 208 m. Stávající pokryv na lokalitě představuje povrch komunikace.

Předmětný výkop měl rozměry přibližně 1,4 x 1,4 m a hloubku 1,3 m. Archeologické situace zde byly z podstatné části zničeny již předchozími zásahy do terénu při pokládání inženýrských sítí, proto byl jako metoda archeologického výzkumu zvolen dohled nad výkopovými pracemi. Následně byla provedena rekognoskace profilů, z nichž jeden, kde byly zaznamenány archeologické situace, byl dokumentován.

Uvedený profil zachytil uloženiny, které lze interpretovat jako navážkové souvrství. Podle získaného archeologického materiálu pochází alespoň jeho spodní část nejméně ze 16. století (s.j. 100-102). Pouze z nejsvrchnější části byl odebrán materiál snad z 19. století (s.j. 104). Souvrství tedy dokládá terénní úpravy prostoru v období 16. a 19. století (Zůbek 2003e).

Trnitá, parc. č. 94 [akce A021/2003]

V souvislosti s výstavbou kanalizace na ulici Trnité proběhl ve dnech 17.2.-10.3. 2003 záchranný archeologický výzkum.

Obr. 33. Ulice Trnitá (A021/2003). Celkový pohled na výkop kanalizace od severu.
Trnitá-Straße (A021/2003). Gesamtansicht des Kanalisationsaushubs vom Norden.

V současné době se výzkum nachází ve fázi zpracování. Proto o jeho výsledcích pohovoříme blíže až po jeho celkovém ukončení. Nyní ovšem alespoň stručný exkurz.

Nedaleko od ulice Úzké byly dokumentovány snad odpadní vrstvy ze 13. století. Ty by mohly souviset se statkem Trnitá, který tehdy někde v tomto prostoru vznikl zásluhou brněnských měšťanů. Na počátku 14. století ho odkoupil markrabě Jan Jindřich a roku 1375 byl darován nově založenému kartuziánskému klášteru v Králově Poli. Roku 1645 pak byla Trnitá vypálena v rámci příprav na druhé švédské obléhání města, byla však znovu obnovena. Přesná poloha popsaného osídlení nebyla doposud archeologicky určena (Zůbek 2003f).

Palackého 126 [akce A027/2003]

V průběhu prací na rekonstrukci kulturního domu Semilasso na Palackého třídě č. 126 byl 2. 5. 2003 proveden archeologický dohled. Byl vyvolám prováděním výkopu podél průčelí budovy.

Královo Pole, původní zeměpanská obec, bylo postupně rozdrobeno mezi církevní instituce a brněnské měšťany. Měli tady své hospodářské dvory a polnosti. Duchovní správa byla zajišťována starobrněnskými johanity. Postavili zde oratoř (pozdější kostelík sv. Víta) vysvěcenou roku 1279. Kolem poloviny 14. století koupil rozsáhlé majetky brněnských měšťanů markrabě Jan Jindřich. Část jich roku 1356 věnoval nově založenému augustiniánskému klášteru. Druhou část majetků použil na vybudování své vedlejší rezidence, v níž od roku 1363 často pobýval. Tento díl spolu s vedlejším sídlem (tvrzí) věnoval krátce před svou smrtí roku 1375 kartuziánskému klášteru Nejsvětější Trojice (Cella Trinitatis), který zde toho roku založil. Tak se do držení kláštera dostala největší část Králova Pole. Ves s klášterem byla značně poškozena za husitských válek roku 1428 a česko-uherských válek roku 1468. Kartuziánský klášter, zrušený roku 1782, připadl náboženskému fondu a stát si jeho majetek ponechal do roku 1825, kdy ho koupil panský inspektor Josef Schindler. Později vše získal kníže Jindřich Schönburg-Hartenstein, jehož rodině patřil tento majetek do roku 1945 (Kuča 2000, 404-422).

Od roku 1752 se začala stavět císařská silnice z Brna do Svitav, která nahradila starší komunikaci procházející východně odtud intravilánem vsi. Vedla v přímce kolem západního okraje Králova Pole. V 80. letech 18. století při ní vznikla osada Ugartov, pojmenovaná na počest Aloise hraběte Ugarta, moravského místodržitele. Patřil k ní i zájezdní hostinec, který ležel jižně v sousedství dnešní restaurace Semilasso. Na konci 19. století již stará budova nedostačovala, a proto majitel velkostatku kníže Alois von Schönburg-Hartenstein dal roku 1903 postavit novou restauraci s patrovým sálem a letní zahradou (Brno. Staré pohlednice, 13).

Lokalita je situována na pleistocenních spraších s vyvinutým půdním typem. Terén, svažující se mírně k východu do nivy říčky Ponávky, má v těchto místech nadmořskou výšku přibližně 234 m. n. m. Samotná stavba se nachází na křižovatce ulice Kosmovy a Palackého třídy.

Na dokumentovaných profilech P1-P4 nebyly zachyceny žádné pravěké nebo středověké archeologické situace. Pouze kameny a mazanice v půdním typu mohou upozorňovat na pravěké osídlení nebo na výplň nerozpoznaných pravěkých objektů. Nad podložím byly pozorovány už jen aktivity souvi-

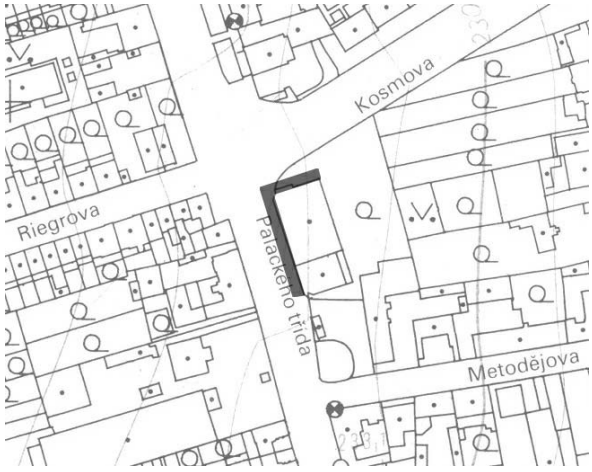

Obr. 34. Ulice Palackého (A027/2003). Zachycení dokumentovaného výkopu podél západní stěny restaurace Semilasso.
Palackého-Straße (A027/2003). Dokumentierter Aushub entlang der Westmauer der Gaststätte Semilasso.

sející s výstavbou restaurace Semilasso, jemuž předcházely terénní úpravy (Holub 2003). V současné době je výzkum ve fázi zpracování.

Jánská, Minoritská, parc. č. 128, 162, 293 [akce A031/2003]

V souvislosti s přípojkami vysokého napětí do kolektoru na ulici Jánské a Minoritské proběhl v roce 2003 záchranný archeologický výzkum.

V současné době se výzkum nachází ve fázi zpracování. Proto o jeho výsledcích pojednáváme blíže až po jeho celkovém ukončení. Nyní ovšem alespoň stručné shrnutí.

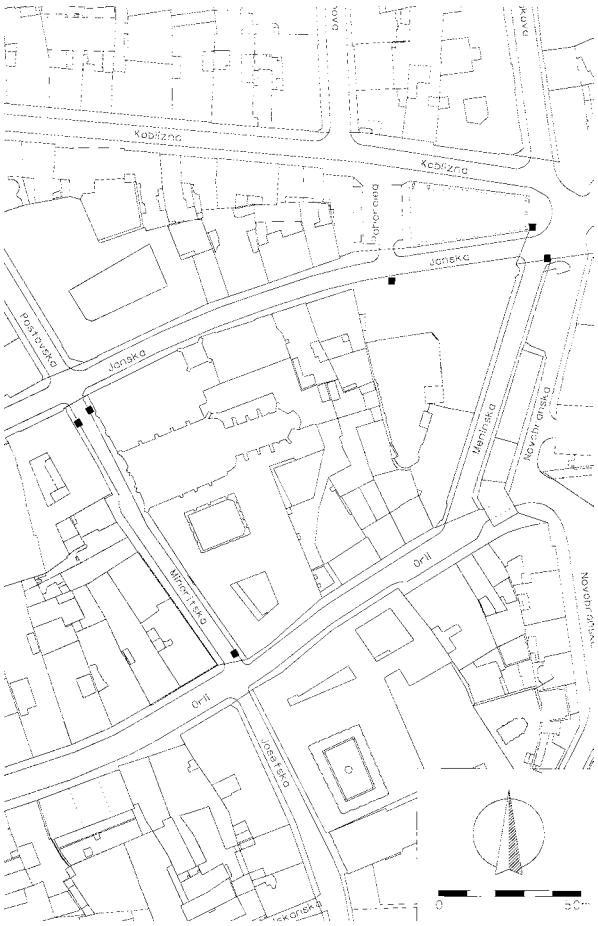

Obr. 35. Ulice Minoritská a Jánská (A031/2003). Umístění dokumentovaných výkopů.
Minoritská- und Jánská-Straße (A031/2003). Situierung der dokumentierten Aushübe.

Celkem bylo dokumentováno 6 sond. Sondy na ulici Minoritské zachytily historické komunikační povrchy, na ulici Jánské pak byly dokumentovány relikty starší zástavby (Zůbek 2003g).

Kamenná 55, parc. č. 932/1, 932/2 [akce A032/2003]

Výzkum byl vyvolán stavbou rodinného domu a jeho terénní část proběhla 24. 5. 2003.

Lokalita se nachází jižně od zahrady barokního konventu alžbětinek na prudkém severním svahu Červeného kopce v nadmořské výšce cca 208,5-213,2 m n. m. V minulosti toto území patřilo k historickému katastru Starého Brna. Podle historických vedut a map lze předpokládat, že sem nezasahovala středověká ani raně novověká zástavba Kamenné ulice. Nejbližší okolí lokality nebylo s výjimkou alžbětinského kláštera zastavěno až do počátku 20. století (Kuča 2000, 520-522). Jen hypoteticky zde můžeme počítat se zemědělským využitím.

Již před započetím zemních prací bylo díky kopané geologické sondě zjevné, že na lokalitě zcela chybí zkulturněný půdní typ, tzv. kulturní vrstva. Geologické podloží lokality tvoří pravděpodobně sprašová hlína obsahující nahodile kameny a bloky slepence a pískovce Old Red. V nadloží se místy nacházely vložky písčitého štěrku (malá frakce slepence a pískovce Old Red), překryté světle hnědou štěrkovitou hlínou o mocnosti cca 0,2 m. Ornice dosahovala v horní části zkoumané plochy mocnosti cca 0,4-0,5 m a ve spodní části cca 0,7 m.

Záchranný archeologický výzkum probíhal formou odborného dohledu nad skrývkou ornice v jižní části parcely, na ploše cca 18 x 11 m. V severní části parcely byl ponechán in situ prostor demolované garáže, kde stavba neměla zasahovat pod úroveň podlahy. Protože bylo již při skrývce zjevné, že jedinou antropogenní aktivitou zasahující do geologického podloží jsou recentní jámy pro stromy, bylo upuštěno od celkového začišťování zkoumané plochy a podrobnější dokumentace (Zapletalová 2003b).

Blok 39, parc. č. 13/1, 67/1, 102 [akce A035/2003]

V návaznosti na projekt „Sanace brněnského podzemí" v uličním bloku 39 se uskutečnil v roce 2003 a 2004 záchranný archeologický výzkum. Akce byla realizována na základě smlouvy o dílo mezi společností Archaia Brno, o.p.s., a společností Technické sítě Brno, a.s.

V současné době se výzkum nachází ve fázi zpracování. Proto o jeho výsledcích pohovoříme blíže až po jeho celkovém ukončení. Nyní ovšem alespoň stručné shrnutí.

Celkem bylo položeno 10 sond na ulicích Beethovenově, Dvořákově a Jezuitské. Ve většině šlo o šachty o rozměrech cca 1,50 x 1,50 m. Pouze sondy A4, A5 byly rozšířeny (na cca 8 a 11 m a 8 x 14 m) a proběhl zde plošný archeologický odkryv.

Většina sond odkrývala relikty klášterního komplexu asanovaného počátkem 20. století. Sondy v severní části Beethovenovy ulice a na ulici Jezuitské pak navíc zachycovaly středověké aktivity, které předcházely nejstaršímu klášteru, založenému ve 13. století. Jmenujme alespoň suterén dřevohliněného domu, který následně porušil nadzemní dům v sondě A4. Sonda D1 nakonec objevila hledanou studnu. Sonda A1 se pak dostala do dosud neznámého sklepa novověkého stáří (Holub – Kolařík – Polánka – Rokoská – Sedláčková – Zůbek 2003a).

Náměstí Svobody, parc. č. 537 [akce A030/2003]

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí" byla v květnu 2003 dokumentována šachta, která měla zpřístupnit sklepní prostory pod domem náměstí Svobody 8.

Kromě podloží zachytil výzkum aktivity související s vývojem povrchu náměstí od 13. až do 20. století. V současné době se výzkum nachází ve fázi zpracování. Proto o jeho výsledcích budeme informovat podrobněji až po jeho celkovém ukončení. (Zůbek 2003h).

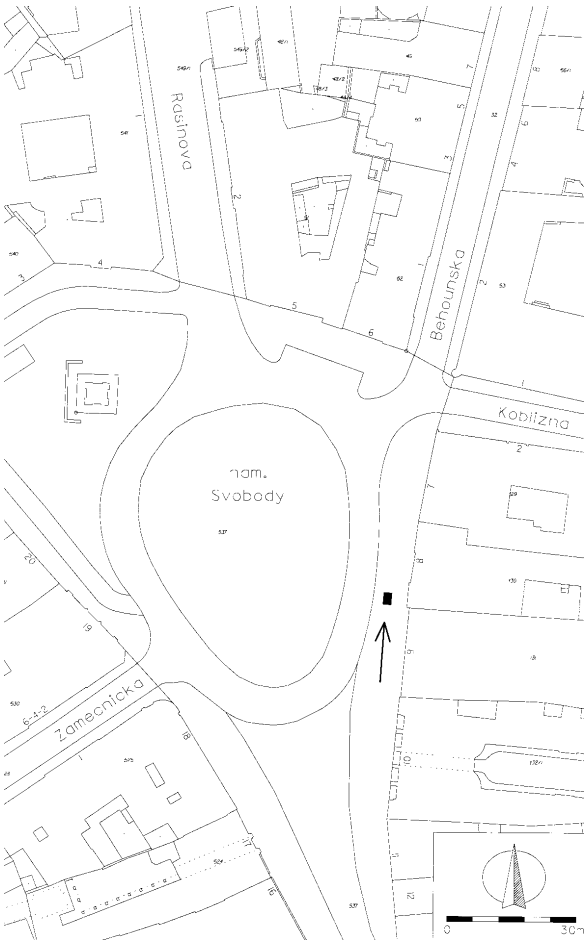

Obr. 36. Náměstí Svobody (A030/2003). Zachycení zkoumaného výkopu v rámci uliční zástavby. Svoboda-Platz (A030/2003). Erforschter Aushub in der Straßenbebauung

Křížová, Polní, Václavská, Vídeňská [akce A036/2003]

V červnu 2003 byly ve zmíněných ulicích zdokumentovány havárie a přeložky vody, které časově předcházely rekonstrukci křižovatky Křížová/ Václavská (akce A041/2003).

Pravobřeží Svratky leží na sprašové návěji v nadloží kvartérních fluviálních sedimentů, levobřežní část Starého Brna má shodné geologické poměry s výzkumem A041/2003 (viz níže).

Sondami ve Václavské ulici byly doloženy kulturní vrstvy obsahující raně středověkou keramiku (s. j. 107, 201-208). Protože však byly výkopy vedeny cíleně na starší inženýrské sítě, podařilo se v jejich rámci zdokumentovat pouze útržky archeologického terénu. Přesto byly takto získány důležité poznatky o charakteru osídlení, které pak podstatně rozšířil a osvětlil následný výzkum A041/2003. Oba výzkumy však ještě nejsou zpracovány do nálezové zprávy, takže budou vyhodnoceny a publikovány dodatečně.

Havárie na ulici Vídeňské a Polní vesměs zasáhly starší zásypy inženýrských sítí. Pouze v sondě před Vídeňskou 16 byl zachycen v úrovni 203,89 m n. m. útržek dláždění. Na tomto dláždění ležela vrstva s novověkou keramikou. Vzhledem k hloubce 1,5 m pod současným povrchem vozovky není vyloučeno, že se jedná o zbytek novověké podzemní prostory. V sondě na jižním nároží Vídeňské a Polní ulice byl zachycen zbytek holocénního půdního typu a mělkého zahloubeného objektu, podle nečetné keramiky snad pozdně středověkého (Zapletalová 2003c).

Křížová, Václavská, Mendlovo náměstí [akce A041/2003]

Výzkum byl vyvolán rekonstrukcí tramvajového svršku ve zmíněném prostoru a souběžně probíhající výměnou inženýrských sítí (voda, kanalizace, VN). Rekonstrukce zasáhla celou ulici Křížovou, severní část Václavské ulice a v malé míře i jihovýchodní část Mendlova náměstí. Zemní práce na křižovatce ulic Křížové a Václavské narušily archeologický terén, přestože inženýrské sítě měly vést ve starých trasách. Poté co byla zasažena středověká zdiva podařilo se dosáhnout alespoň toho, aby investor strpěl archeologický výzkum. S ohledem na důležitost odkrytých situací se podařilo prosadit v jednom případě i zjišťovací sondáž přesahující úroveň zemních prací stavby.

Výměna kolejového svršku nezasáhla pod úroveň starých podsypů. Po jejich odstranění se však ukázalo, že je v prostoru křižovatky relativně dobře zachován archeologický terén. Archeologický výzkum vyžadovaly tedy především trasy inženýrských sítí a sběrné odvodňovací šachty. Vzhledem k rychlému postupu stavby se tyto zásahy podařilo zdokumentovat především řezy, zdiva byla dokumentována i půdorysně. Situaci se z větší části podařilo digitálně geodeticky zaměřit. Tím se přeložky VN na křižovatce ulic Křížové a Václavské podařilo prozkoumat v předstihu před stavbou a položit zjišťovací sondu s cílem ověřit vztah středověkého zdiva k případnému staršímu osídlení. Výzkum přinesl velmi zajímavé a důležité informace navzdory malému rozsahu zkoumané plochy, ne zrovna ideálním podmínkám a časovému tlaku.

Výzkum není dosud vyhodnocen do nálezové zprávy, bude však v blízké budoucnosti publikován.

Okolí křižovatky je známé jako důležitá archeologická lokalita. V bezprostřední blízkosti se nachází raně středověký opevněný areál nazvaný vedoucí výzkumu „Modrý lev“ (Cejnková – Loskotová 1993). Bývá dáván do souvislosti se sídlem brněnských údělných knížat, doloženým písemnými prameny ke konci 11. století. Přímo na křižovatku byl pak na základě historických vedut umísťován kostel sv. Prokopa, uváděný poprvé roku 1243. Měl být archeologicky zachycen už v letech 1977-1978, tehdy se ale nepodařilo jednoznačně vyřešit stáří zdiv ani kulturních vrstev (Čižmářová 1978; Geisler 1979). Zasvěcení kostela sv. Prokopu lze připustit po roce 1204, kdy byl Prokop svatořečen, druhé patrocinium sv. Oldřicha je poprvé doloženo až roku 1348. V písemných pramenech je kostel střídavě označován jako kaple a kostel, z čehož se v minulosti usuzovalo na změny farní organizace na Starém Brně. Dějiny kostela byly hypoteticky hledány již před 13. stoletím a po výzkumu blízké raně středověké opevněné lokality Modrý lev se předpokládala jeho souvislost s ní. Uvažovalo se i o starším zasvěcení sv. Benediktu, to se však týká pravděpodobně benediktinského proboštství v Komárově. Kostel sv. Prokopa měl v průběhu 13. století farní funkci pro většinu Starého Brna s výjimkou domů v blízkosti kostela P. Marie, není však známo, zdali ji získal již při svém vzniku nebo až po určité době. Zároveň není přesně známo, kdy byla farní práva přenesena na kostel sv. Václava. Z listiny z roku 1314, kterou olo-

moucký biskup Petr tuto změnu potvrdil, vyplývá, že se tak stalo za jeho předchůdců, tedy někdy před rokem 1303 (Hurt 1972, 224). Po roce 1323 jsou již dějiny kostela spojeny s klášterem starobrněnských cisterciaček až do roku 1785, kdy ustoupil rozšíření hospodářského dvora augustiniánského kláštera (Cejnková – Loskotová 1993; Kuča 2000, 518-523, 529; Procházka 2000, 19-30; Vičar 1975).

S kostelem v novověku ze severní strany sousedil klášterní hospodářský dvůr. Při jižním nároží Křížové a Křídlovické ulice stál do 30. let 20. století klášterní panský hostinec Modrý lev. Tento dům zakoupil roku 1612 klášter Králové od brněnského měšťana Jana Grillera z Altendorfu a přenesl na něj výčepní právo ze sousední krčmy, v pramenech zvané Pierhaus či Bierhaus. Z původní krčmy se stal dům panského provazníka. Tato stará krčma má snad původ už ve 13. století, patřila zřejmě ke zboží sv. Prokopa, roku 1243 ji držel brněnský notář a byla vyňata z mílového práva. Spolu s kaplí sv. Prokopa se roku 1322 dostala do majetku Elišky Rejčky, která obojí darovala starobrněnskému klášteru cisterciaček (Kuča 2000, 518-523, 529; Slovák 1899).

Jižní strana Mendlova náměstí v dnešní podobně vznikla v 60. letech 20. století. Předtím existovala historická zástavba po obou stranách Křížové ulice, která se zde stáčela k východu. Jižní fronta této zástavby je patrná už na Beyerově – Zeiserově vedutě, při severní straně mezi touto komunikací a náhonem je zjevný ještě rozsáhlejší zděný objekt v místě starobrněnské radnice, dnes již špatně rozlišitelný. Jako čtyřkřídlou stavbu jej však překreslil L. Pinkawa. Není tedy vyloučena její existence již před třicetiletou válkou. Rychtářský úřad a radní jsou pro Staré Brno doloženi už ve 40. letech 14. století (Kuča 2000, 523).

Geologické podloží lokality tvoří zelenošedý, resp. světle šedý či světle zelený, místy mírně písčitý zvodnělý jíl, pod nímž byly ve Václavské ulici zachyceny ještě oranžové jíly. Odvodňovací šachty v Křížové ulici dosáhly nižších úrovní a zachytily různobarevné vrstvy jílů, resp. písčitých jílů, v horní části mírně zkulturněných (uhlíky, mazanice). Ve třech sondách byly pod těmito jíly zachyceny i vrstvy písků (cca 1m), v jednom případě v jejich podloží byl ještě zvodnělý tmavě šedý jíl a valounový štěrkopísek. S vysokou pravděpodobností se bude jednat o fluviální sedimenty, jejich stáří však zůstává nevyjasněno. Bohužel se nepodařilo včas dosáhnout spolupráce geologa, takže není vyloučeno, že geologické poměry nevysvětlujeme zcela přesně. V budoucnu bude kromě geneze nutno vyřešit především stáří těchto sedimentů.

Bezesporu nejdůležitější přínos výzkumu představují zachycená základová, ojediněle i nadzemní zdiva kostela sv. Prokopa (s. j. 908 a 928) a ohrazení jeho hřbitova (s. j. 904, 907 916, snad i 901). Tato zdiva mají jednotný charakter, jsou stavěná lomovou technikou se snahou o vyrovnaný líc. Při jejich stavbě byl použit slepenec a pískovec Old Red, ojediněle i fragmenty maloformátových cihel (4,5 x 11 x ? cm), spojován byl nápadně růžovou velmi hrubou písčitou maltou.

Ohrazení hřbitova bylo zachyceno celkem ve čtyřech rýhách pro inženýrské sítě a díky tomu máme areál hřbitova vymezen ze tří stran (západu, východu a jihu). Oproti Vičarově rekonstrukci (Vičar 1975, 77) je posunut více k jihozápadu, tedy směrem do křižovatky, a můžeme tudíž usuzovat, že zůstala zachována i mnohem větší část základů kostela. Ve dvou případech (u s. j. 907 a 916, tj. u jižní a východní zdi) se podařilo prokázat stratigrafickou následnost těchto zdiv po mladohradištních kulturních vrstvách či výkopech a vrstvách z 1. poloviny 13. století. Ve zdi s. j. 907 byl sekundárně zazděn okraj zásobnice datovatelné do 13. století.

Ze zdiv vlastní sakrální stavby byla zachycena jen malá část, což znamená, že téměř nebyla stavbou narušena. V místech křižovatky je také poměrně dobře zachován archeologický terén, takže event. dochování půdorysu je vysoké. Zároveň je však díky poloze na významné komunikaci malá pravděpodobnost, že se jej v dohledné době podaří odkrýt.

Zmíněná zdiva představují nejstarší dosud zjištěnou sakrální stavbu na lokalitě. Starší zdiva nebyla na lokalitě zachycena a není zde doloženo ani pohřbívání v mladší době hradištní. Kulturní vrstvy a výkopy z mladší doby hradištní (2. polovina 10.-12. století) a z 1. poloviny 13. století svědčí však spíše pro sídlištní využití prostoru. Mladohradištní pohřebiště či hřbitov je však doloženo z výzkumu rotundy v areálu starobrněnského kláštera. Kostel sv. Prokopa bude tedy vysoce pravděpodobně až ze 13. století a nesouvisí s mladohradištním osídlením, či dokonce opevněným areálem. Tento závěr by mohl v budoucnu zvrátit jedině nález starší sakrální stavby, není ale příliš pravděpodobný.

Sakrálnímu areálu na lokalitě předcházely kulturní vrstvy a sídlištní objekty z 10.-12. století (s. j. 143, 144, 210, 211, 212, 217) a z 1. poloviny 13. století (s. j. 198= 208, 122 a 130).

Dosud se nepodařilo doložit aktivity, které by byly jednoznačně středohradištní či starší. Z lokality je však známa středohradištní a snad i starší keramika, druhotně uložená v mladších vrstvách či bez nálezových okolností. Není vyloučeno, že zde byly tyto sídelní aktivity zničeny mladším osídlením nebo že jsou naše poznatky zkresleny malým rozsahem zkoumané plochy (některé vrstvy a výplně objektů neposkytly nálezy). Každopádně je znám středohradištní hrob se sekyrou a nožem z areálu starobrněnského kláštera. Tento pohřební areál, kontinuálně pokračující v mladší době hradištní a vrcholném středověku, ovšem musel patřit k blízkému sídlišti v levobřežní části Starého Brna, o jehož osídlení rozhodně zatím zdaleka nevíme vše.

Přeložkou vysokého napětí v místech klášterního hospodářského dvora byla zachycena zdiva domovního bloku, jehož zástavba zasahovala hluboko do dnešní komunikace. Jeho severní část je starší, jižní křídlo však bylo přistavěno až po proražení Václavské ulice ve 2. čtvrtině 19. století, každopádné na indikační skice stabilního katastru ještě není; zřejmě bylo zachyceno rozhraní těchto dvou fází, zdiva jsou si však velmi podobná. Jednalo se o smíšené, převážně kamenné zdivo z bloků slepence Old Red. Zeď s. j. 900, přizděná na spáru k západnějšímu zdivu a patřící tedy zřejmě k mladší fázi zdiv, obsahovala částečně i masivní, až 60 cm veliké, přibližně kvádrovité bloky. S vysokou pravděpodobností to bylo ono zdivo z výzkumu z let 1977-1978, z jehož charakteru bylo usouzeno na pozdně románské stáří kostela sv. Prokopa (Konečný 1995/1996, 16; poloha výzkumu upřesněna podle ústní informace PhDr. D. Cejnkové). Východní fronta Křížové ulice zanikla zčásti za 2. světové války a zbytek pak v 60. letech 20. století. Přeložka vysokého napětí na Mendlově náměstí zasáhla v omezené míře základy starobrněnské radnice. Jedná se o smíšené zdivo s vysokým podílem

cihel, spojované bílou vápennou maltou. Byl zachycen především základ jižního průčelí a západně od něj pak zasypaná podzemní prostora. Prozatím nelze uvažovat o větším stáří budovy než ke třicetileté válce.

Na nároží Křížové a Křídlovické proťala přeložka VN klenbu sklepa hostince U modrého lva. Středověká zdiva zde nebyla zachycena.

Narušené mohutné lomové zdivo s ojediněle užitými fragmenty cihel bylo zachyceno ještě ve vozovce při křižovatce ulic Křížová, Poříčí a Ypsilantiho. Uměnovědnou metodou bylo toto zdivo určeno jako pozdně románské (L. Konečný). Archeologickou metodou a základní historickou rešerší bylo posléze zjištěno, že se jedná o zástavbu vyznačenou na mapě Brna z roku 1815, na indikační skice stabilního katastru a na pozdějších plánech, která ustoupila stavbě učitelského ústavu roku 1878, s nímž se uliční čára posunula výrazně k západu. Protože v tomto prostoru nezaznamenávají starší ikonografické prameny počínaje Beyerovou – Zeiserovou vedutou a konče Anneisovou mapou Brna (1784) žádnou zástavbu a podle mapy „Altbrünner Herrschaft Gebiet 1740-1750“ se zde nacházely pastviny, zdivo lze datovat nejdříve ke konci 18. či na počátek 19. století (Kolařík – Peška – Zapletalová 2003).

Trnitá [akce A044/2003]

V návaznosti na výstavbu budovy Katastrálního úřadu Brno-venkov při ulici Trnité se uskutečnil v roce 2003 záchranný archeologický výzkum.

Vedle odkrytých reliktů staré asanované zástavby bylo dokumentováno souvrství, jehož horní část můžeme interpretovat jako zahradní horizonty. Datační materiál je řadí do období novověku. Spodní část souvrství se nepodařilo datovat stejně jako dvě jámy neznámé funkce. Lze však předpokládat jejich spíše pravěké stáří. Sekvence dosedala na podloží představované náplavami a říční terasou řeky Svratky. Předběžně můžeme konstatovat, že výsledky výzkumu budou korespondovat s představou, která se o daném prostoru začíná vytvářet na základě čím dál četnějších výzkumů (zde se o nich referovalo např. A088/2002, A010/2003, A021/2003, A101/2003).

V současné době se výzkum nachází ve fázi zpracování. Proto o jeho výsledcích pohovoříme blíže až po jeho celkovém ukončení. (Polánka – Sedláčková – Zůbek 2003).

Jánská, parc. č. 128 [akce A045/2003]

V souvislosti s výkopem pro inženýrské sítě na ulici Jánské východně od obchodního domu Centrum proběhl archeologický dohled.

Obr. 37. Ulice Trnitá (A044/2003). Dokumentace archeologických situací.
Trnitá-Straße (A044/2003). Dokumentation archäologischer Befunde.

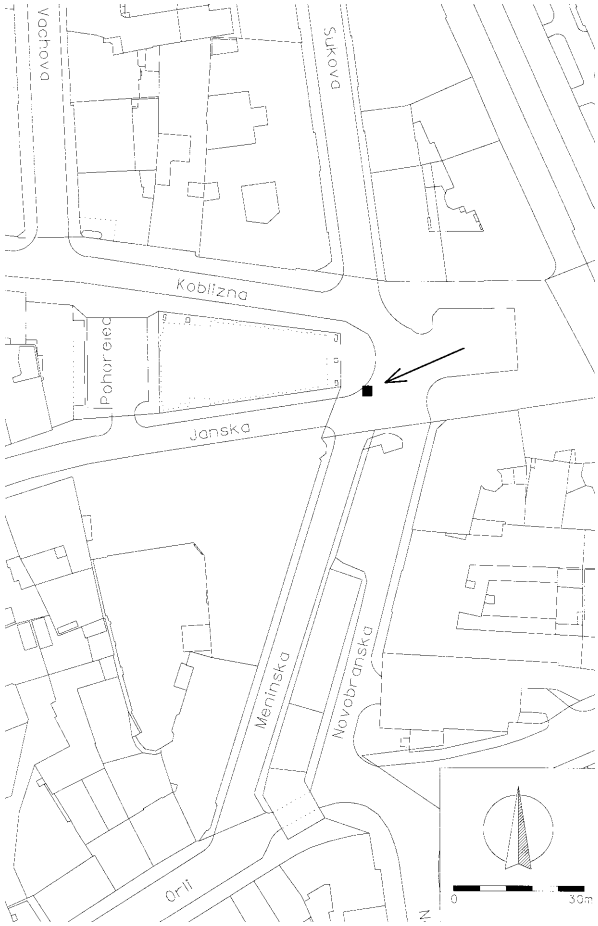

Obr. 38. Ulice Jánská (A045/2003). Zachycení dokumentovaného výkopu IS.
Jánská-Straße (A045/2003). Dokumentierter Aushub für Versorgungsnetze.

Na jednom z profilů se podařilo dokumentovat segment historického terénu, jinak byla situace silně porušena recentními výkopy.

V současné době se výzkum nachází ve fázi zpracování. Proto o jeho výsledcích pojednáváme blíže až po jeho celkovém ukončení (Zapletalová – Zůbek 2003).

Stará, parc. č. 464 [akce A046/2003]

V souvislosti s opravou dvou vodovodních přípojek na ulici Staré v Brně proběhl ve dnech 9.7. a 17.7. 2003 archeologický výzkum.

Lokalita je situována východně středověkého jádra města Brna. Ve 13. století zde vyrostlo osídlení nazývané Ponava. Pod tímto jménem se uvádí roku 1306. Šlo o ves, která nepodléhala pravomoci městské jurisdikce. V letech 1348 a 1360 se poprvé uvádí pod jménem Cejl (Linea). Jméno pochází z německého Zeile „řada“ – osada, jejíž domy jsou postaveny v řadě podél ulice. Jméno i urbanistický charakter svědčí pro jednotný kolonizační (parcelační) počin, který snad vznikl jako pokračování původní Ponavy, kterou lze předpokládat v bezprostřední územní vazbě na potok Ponávku (Kuča 2000, 317, 321; Jordánková 2002).

Daný prostor byl osídlen rovněž během pravěkého období. Zcela jednoznačně to prokázal archeologický výzkum z roku 2001 provedený společností Archaia na nedalekých parcelách 742 a 745 při křižovatce ulice Staré a Bratislavské (Holub – Zůbek 2002). Zaznamenal intenzivní osídlení mladší doby bronzové (cca 13. až 8. století před Kristem). Pravěké, zejména halštatské osídlení, bylo zjištěno západněji blíže někdejšího toku Ponávky (Vitula 1993).

Geomorfologicky se zkoumaná plocha nachází v podstatě na úpatí mírného svahu, který pozvolna klesá severojižním směrem. Nadmořská výška prostoru se pohybuje přibližně kolem 204 m n. m.

Poněvadž oba výkopy byly vyhloubeny povětšinou v rámci recentních aktivit, byl jako metoda výzkumu zvolen dohled nad jejich hloubením a následně byla provedena rekognoskace vzniklých profilů a dokumentace jejich vybraných částí. Severněji položený výkop byl označen jako sonda 1, druhý jako sonda 2. V sondě 1 byly dokumentovány profily P1 a P2, v sondě 2 profily P3 a P4.

Obě sondy narazily na geologické podloží, které představovala sprašová návěj (s.j. 100). Na ni nasedal 0,40 až 0,60 m silný půdní typ (s.j. 101). Ten byl zčásti „zkulturněn“ a snad se alespoň částečně mohlo jednat o pravěkou „kulturní“ vrstvu. Nebyl z ní však získán žádný archeologický materiál umožňující její datování. Snad by však mohla souviset s osídlením mladší doby bronzové, které zachytil výše jmenovaný výzkum z roku 2001 na parcelách 742 a 745. V obou sondách byly na jmenovaném půdním typu zachyceny relikty uloženin, které lze interpretovat také jako „kulturní“ vrstvy (s.j. 102, 200, 202). Ty byly v sondě 2 porušeny neznámými výkopy (vyplněny s.j. 203, 204). Žádné z jmenovaných aktivit ovšem neposkytly datační materiál. Svých charakterem se však hlásí do pravěku či středověku.

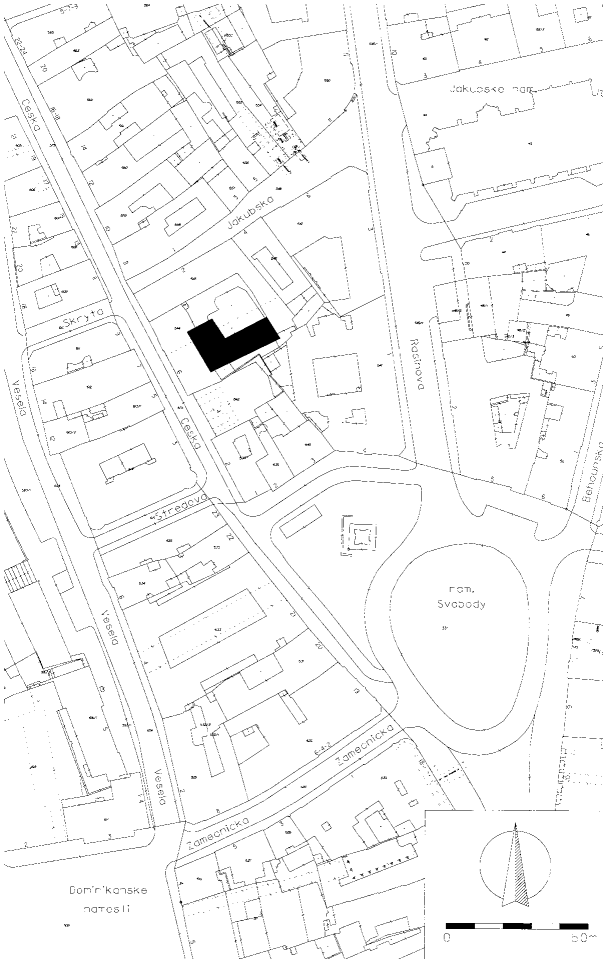

Obr. 39. Ulice Česká 6 (A47/2003). Zachycení zkoumaného prostoru.
Česká-Straße 6 (A47/2003). Darstellung des erforschten Raums.

Do budoucna je proto nutné danou oblast sledovat a prvotně ji brát jako prostor, kde jsou přítomny archeologické situace (Zůbek 2003i).

Česká 6, parc. č. 543 [akce A047/2003]

V souvislosti s rekonstrukcí části sklepních prostor v domě Česká 6 se v roce 2003 uskutečnila akce, která dokumentovala snižování podlahy sklepa a zásahy do zdiva.

Při zásazích do zdiva se podařilo identifikovat relikt nároží kamenného vrcholně středověkého domu. Při začištění snížené podlahové úrovně pak byly objeveny tři jímky.

V současné době se výzkum nachází ve fázi zpracování. O výsledcích budeme referovat blíže až po celkovém ukončení akce (Holub – Merta – Zůbek 2003).

Hybešova 42, parc. č. 1741, 1742 [akce A051/2003]

Archeologický výzkum byl vyvolán stavbou parkovacího objektu Hybešova č. 42, parc. č. 1741 a 1742. Akce byla realizována na základě smlouvy mezi CWI cz Brno, s.r.o., a společností Archaia Brno, o.p.s. v období od 30.7. do 23.9. 2003.

Předmětná plocha staveniště se rozkládá v levobřežní inundaci jižně tekoucí řeky Svratky. Nadmořská výška prosto-

ru se pohybuje kolem 201,00 až 203,00 m n. m. Nedaleko odtud severním směrem od 13. století protékal svratecký náhon. Kolem něho se zde prostíraly bažiny, ze kterých vytékal dnes již neexistující Novosadský potok. Prostor tedy nebyl sídelně atraktivní. Po celý středověk ani novověk zde tudíž nevzniklo osídlení. Cestu urbanizaci dosavadního bažinatého území otevřelo až v letech 1774 až 1776 vybudování nové trasy silnice od Novosadů do Starého Brna (dnešní Hybešova ulice). Respektování hranice katastru Novosadů, které nespadaly pod působnost magistrátu města Brna, způsobilo nepřirozené zalomení cesty a její ukončení v tehdejší úzké Křídlovické ulici (přímá spojka Václavskou ulicí vznikla až později). Proběhla meliorace zamokřeného terénu a na území mezi Svrateckým náhonem a Novosadským potokem bylo roku 1782 založeno nové magistrátní předměstí Straßengasse – Silniční ulice, pro které bylo vytyčeno samostatné katastrální území. Na mapě brněnských předměstí z roku 1784 je již nová zástavba předměstí zakreslena, ale dosud bez popisných čísel. Silniční ulice tvořila pouze nejvýchodnější úsek Hybešovy ulice. Zahrnovala nynější domy Hybešova 8-32, 7-13, 21-39. Další zástavba se stabilizovala do roku 1825. Tehdy byla už zastavěna i konkrétní plocha pojednávaného staveniště. V roce 1898 byla ulice přejmenována na Wawrastrasse (Wawrowa ulice),

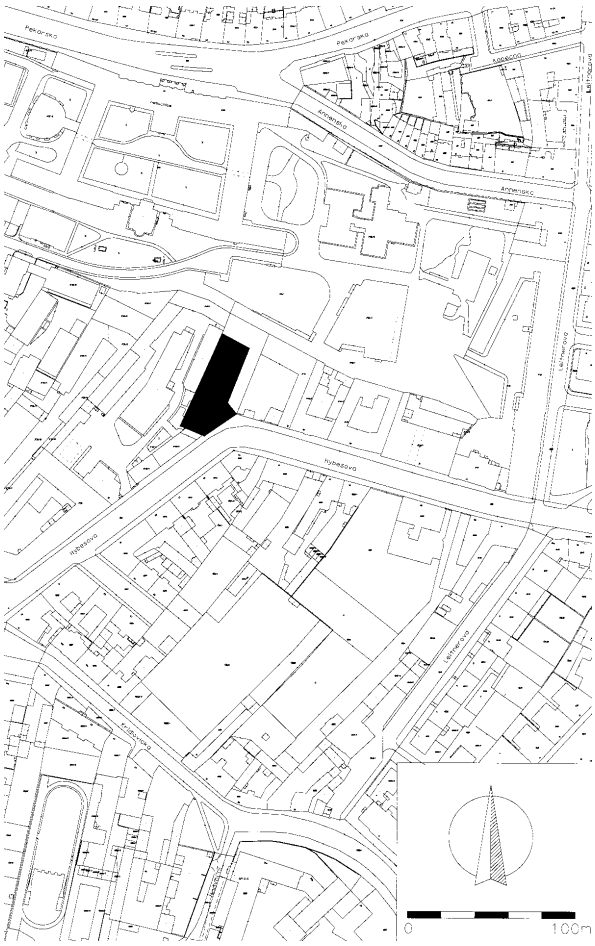

Obr. 40. Ulice Hybešova (A051/2003). Zachycení zkoumané plochy.
Hybešova-Straße (A051/2003). Darstellung der Grabungsfläche.

v roce 1919 zpátky na Silniční, roku 1928 se zve ulicí Josefa Hybeše. Dnešní název jí definitivně připadl v roce 1946 (Flodrová 1997, 90; Kuča 2000, 507, 508, 534).

Vlastnímu snižování terénu v prostoru stavby předcházely výkopy zjišťovacích sond, které měly ověřit poměry případného archeologického terénu. Až do hloubky 2,20 m narazily jen na navážky 20. století a náplavové vrstvy. Stejnou situaci potvrzovaly i sledované vrty pro základové piloty chystané stavby. Jako metoda výzkumu byl proto zvolen dohled nad těžbou terénu, kterou prováděla stavba. Při zachycení archeologického terénu by se těžba zastavila a proběhl by náležitý archeologický výzkum. Těžba se však dotkla jen jmenovaných navážek a části náplavového souvrství. Celá plocha staveniště byla snížena o cca 0,50 m, pouze severovýchodní část byla dále prohloubena ještě o cca 2 m na niveletu 201,60 m n. m. Bylo zdokumentováno 13 dílčích profilů, povětšinou při severozápadní a jihovýchodní hranici staveniště, kde byly hloubeny výkopy pro statické zajištění základů okolních budov. Statické výkopy byly přibližně ještě 0,40 m hlubší než úroveň 201,60 m n. m.

Archeologický výzkum zjistil, že na předmětné ploše byl terén do hloubky přibližně 1,50 až 1,80 m (cca 202 m n. m.) tvořen navážkami, které alespoň zčásti souvisejí také s postupnou výstavbou a destrukcí zdejší zástavby (s.j. 100-107, 110, 113, 117, 120). Datovat je lze z velké části do 20., případně snad i 19. století. Zachycovány byly také relikty zástavby (např. s.j. 900) a zděného kanálu, který ústil do stávajících budov. Ověřit se také podařilo zakládání zdejší zástavby na dřevěné piloty a rošty. Bezprostředně pod navážkami se nacházelo souvrství náplavových vrstev (s.j. 111, 114, 115). Zkoumáno bylo přibližně do úrovně nivelety 201,20 m n. m. Podle posudku spolupracující geoložky (Mgr. L. Lisá) jde o sedimenty nivy řeky Svratky. U vrchních dvou (s.j. 111, 114) by šlo už o „historické“ náplavy, poněvadž v s.j. 111 byly nalezeny dva keramické zlomky ze 13. století.

Archeologický výzkum ve svém rozsahu potvrdil to, že předmětné území nebylo asi sídelně příliš atraktivní. Nebyly objeveny žádné sídlištní aktivity ani pravěké, ani středověké či novověké. Urbanisticky se tedy prostor zaplnil opravdu až v 19. století. Nepodařilo se zachytit také žádné stopy případných aktivit souvisejících s nějakým výrobním procesem, kterému zmokřelý terén nemusel vadit (Zůbek 2003j).

Solniční 9, parc. č. 565 [akce A054/2003]

V souvislosti s hloubením výkopu základu výtahové šachty při rekonstrukci sklepa domu Solniční 9 v Brně se v květnu uskutečnil archeologický dohled.

Ulice Solniční vznikla až ve druhé polovině 19. století (Salzamtgasse) a do dnešní podoby se koncipovala až v prvních desetiletích 20. století (1918 U solnice, 1939 Salzamtgasse, 1945 U solnice, 1946 Solniční; Flodrová 1997, 222). Nárožní dům Česká 22-24, Solniční 5-7-9 byl zbudován ve 20. letech 20. století podle projektu Vladimíra Fišera. Objekt vznikl na místě starší jedno až dvoupatrové zástavby. Veškeré sklepy pocházejí z období výstavby domu. V období středověku, poté co se vytvořilo opevnění města Brna, se daný prostor nacházel vně městské hradby v prostoru parkánu. Od druhé poloviny 17. století, kdy bylo budováno nové opevnění, ztratila středověká hradba na významu. V souvislosti se státním

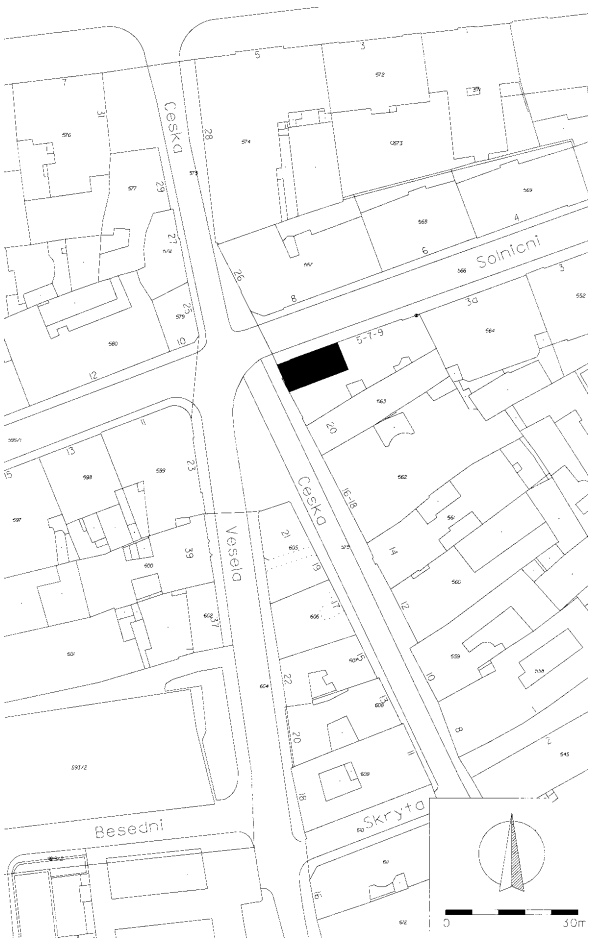

Obr. 41. Ulice Solniční (A054/2003). Zachycení plochy výzkumu.
Solniční-Straße (A054/2003). Darstellung der Grabungsfläche.

monopolem k ní byl přistavěn sklad soli a tak vzniklo budoucí pojmenování ulice Solniční (Svoboda – Černoušková 2001).

Archeologický výzkum byl prováděn v součinnosti s postupem stavby. Při sledovaném snižování sklepa se ve většině narazilo na sprašové podloží a „recentní" aktivity související pravděpodobně s výstavbou domu. Pouze ve východní části sklepa se podařilo zachytit výplně (s.j. 100, 101) jámy neznámé funkce. Její interpretace by se pohybovala ve velice hypotetické rovině. Můžeme jen uvažovat, že se původně asi jednalo o poměrně rozsáhlý výkop, jehož hloubka od povrchu půdního typu přesahovala 2,20 m. Výplně neposkytly žádný datační materiál (Zůbek 2003k).

Jakubské náměstí, parc. č. 44 [akce A057/2003]

V souvislosti s obnovou inženýrských sítí a rekonstrukcí povrchu Jakubského náměstí se v roce 2003 uskutečnila první etapa záchranného archeologického výzkumu.

Výzkum bude pokračovat i v roce 2004, proto o jeho výsledcích pohovoříme blíže až po jeho celkovém ukončení. Následuje alespoň stručný souhrn.

V první etapě se uskutečnil plošný archeologický odkryv na ploše náměstí severně kostela sv. Jakuba. Předcházel zničení archeologických situací výkopy nových inženýrských sítí.

Nejstarší dokumentované aktivity pocházely z první poloviny 13. století. Jedním z nich byl mělký příkop, o kterém zatím soudíme, že vymezoval areál nejstaršího kostela. Zajímavý objev představovala vápenická pec, kterou snad lze vztahovat k budování kostela ve 13. století. Zkoumána byla severní část hřbitova, odkrýt se podařilo také část základového zdiva severní stěny kostela z období okolo roku 1300, k němuž byla patrně v 15. století postavena kaple. Odkryty byly částečně i základy původní „Pilgramovy" sakristie a základ stejně starého schodiště při severní straně vítězného oblouku. Byly také dokumentovány relikty vrcholně středověké měšťanské zástavby a jejího zázemí (především odpadní jímky z rozmezí 15. až. 18. století; Holub – Kolařík – Polánka – Rokoská – Sedláčková – Zůbek 2003b).

Běhounská, parc. č. 32 [akce A070/2003]

V souvislosti s hloubením výkopů při „havárii vody" na ulici Běhounské v Brně proběhl v patřičné části ulice během února 2003 archeologický dohled.

Sledovaný výkop se nacházel přibližně ve středním úseku ulice Běhounská, který je vymezen domovními bloky 33 a 34 (parc. č. 32). Z hlediska topografie středověkého Brna spadal

Obr. 42. Ulice Běhounská (A070/2003). Dokumentace nalezených situací.
Běhounská-Straße (A070/2003). Dokumentation der entdeckten Situationen.

daný prostor do třetí tzv. Běhounské městské čtvrti (Quartale Cursorum). Ulice zde probíhala už tehdy. Směřovala z náměstí (Forum Inferius), kolem hřbitova při kostele sv. Jakuba k Běhounské městské bráně (Porta Cursorum; Vičar 1965, 266 + přílohy). Nazývala se platea Renensis nebo Cursorum (Běhounská; Flodrová 1997, 33).

Veškeré středověké a také novověké aktivity (např. odpadní vrstvy či úpravy komunikace) byly v prostoru sledovaného výkopu zničeny inženýrskými sítěmi a recentními zásahy. Odstraněn byl rovněž půdní horizont, jehož nalezený povrch by umožnil odhadovat úroveň zdejšího terénu při založení města. Zachyceno bylo jen vlastní geologické podloží, tvořené zde sprašovými návějemi (s.j. 101). V jižní části výkopu byla pod nimi v hloubce 3,70 m (niveleta 211,08 m n. m.) zaregistrována uloženina, kterou lze interpretovat jako „fosilní“ půdní typ (s.j. 100). Její povrch nebyl souvislý. Situace se jevila jako by byl porušen výkopy (?) !

Z mladšího období byly dokumentovány dva kanály z cihel (s.j. 900 a 901). Jejich stratigrafický vztah nebyl odhalen, zdá se však, že kanál s.j. 901 je mladší než 900. V případě s.j. 900 by mohlo jít o součást městského vodovodu vedoucího z Kartouz.

V roce 1544 uzavřelo město Brno s kartouzským konventem smlouvu, kterou získalo rybník zvaný Gaisperk, položený blíže kláštera, i s prameny. Město tak získalo poprvé dobrou pitnou vodu. Voda byla původně jímána v pěti studnách, svedena dřevěným potrubím do sběrné studny a odtud vedena dvojím dřevěným potrubím do města. Kolem Kartouz Dlouhou ulicí (Staňkova) až do Lužánek, dále pak podzemním kanálem z cihel na Novou ulici (Lidická) a touto až k městu. Odtud městským příkopem do Běhounské ulice až na Velké náměstí (nám. Svobody), kde vtékala do Merkurovy kašny. Přebytečná voda odpadala do hlavní stoky v Kobližné ulici. Soukromé odběry vody byly omezovány a při nedostatku byla povolení zrušena. Pro veřejnou potřebu byly napájeny kašny, a to již jmenovaná Merkurova kašna, kašna na náměstí Lažanského (Moravské nám.) a kašna zvaná Karolinka, která stávala od roku 1857 v České ulici. Postupnou dostavbou ulic, kudy vodovod procházel, se však horšila jakost vody. Význam vodovodu z Kartouz trval až do roku 1913, kdy město uvedlo do provozu I. březovský vodovod. Po I. světové válce, když bylo zjištěno, že voda z Kartouz je hygienicky závadná, byl vodovod zrušen (Gottwald a kol. 1972; Merta – Peška – Zůbek 2004, 70-77; Zůbek 2003l).

Obr. 43. Ulice Běhounská (A070/2003). Zachycení dokumentovaného výkopu IS.
Běhounská-Straße (A070/2003). Darstellung des dokumentierten Aushubs für Versorgungsnetze.

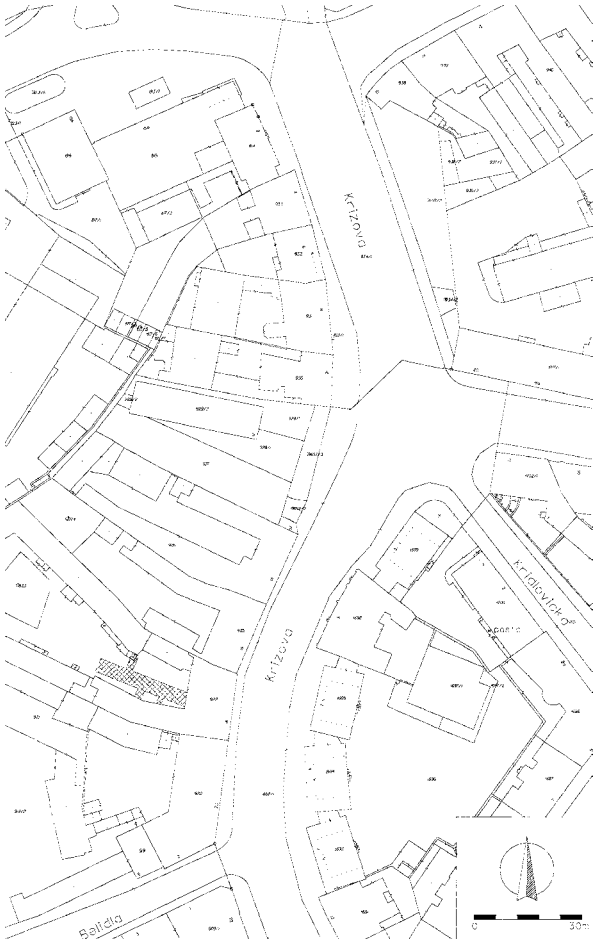

Obr. 44. Křížová 18 (A072/2003). Lokalizace zkoumaného prostoru.
Křížová-Straße 18 (A072/2003). Lokalisation des erforschten Raums.

Křížová 18, parc. č. 922 [akce A072/2003]

V souvislosti s výstavbou nové kanalizace v západní části dvora domu Křížová 18 (parc. č. 922) proběhl v lednu 2003 záchranný archeologický výzkum.

Předmětná plocha výzkumu je součástí prostoru, který má pro historii města Brna a vůbec pro osídlení brněnské kotliny nebývalý význam. Území bylo kontinuálně osídleno od 9. století až do současnosti. Zdá se, že bylo vždy jedním z dominantních sídelních útvarů oblasti. Na významu poněkud ztratilo až se založením a rozvojem vlastního města Brna ve 13. století. Nestalo se však jeho předměstím jako jiné osady v předměstské zóně, udrželo si správní samostatnost a zůstalo trhovou osadou, která se rozvinula v celek v podstatě městského charakteru (Staré Brno).

Lokalita se nachází v nížině na levobřeží jižně tekoucí řeky Svratky. Nadmořská výška prostoru se pohybuje kolem 202,00 m n. m.

Akce byla nahlášena až v době, kdy byly vlastní výkopy kanalizace již vytěženy. Svou spodní úrovní zasahovaly až do podloží, takže případný archeologický terén byl zničen (průměrná hloubka výkopů se pohybovala kolem 2 m od stávajícího povrchu). Po ohledání prostoru se však zdálo pravděpodobné, že ten byl z velké části zničen už dříve terénními úpravami a výkopy inženýrských sítí. Archeologický výzkum se za dané situace omezil na sledování a dokumentaci vzniklých profilů.

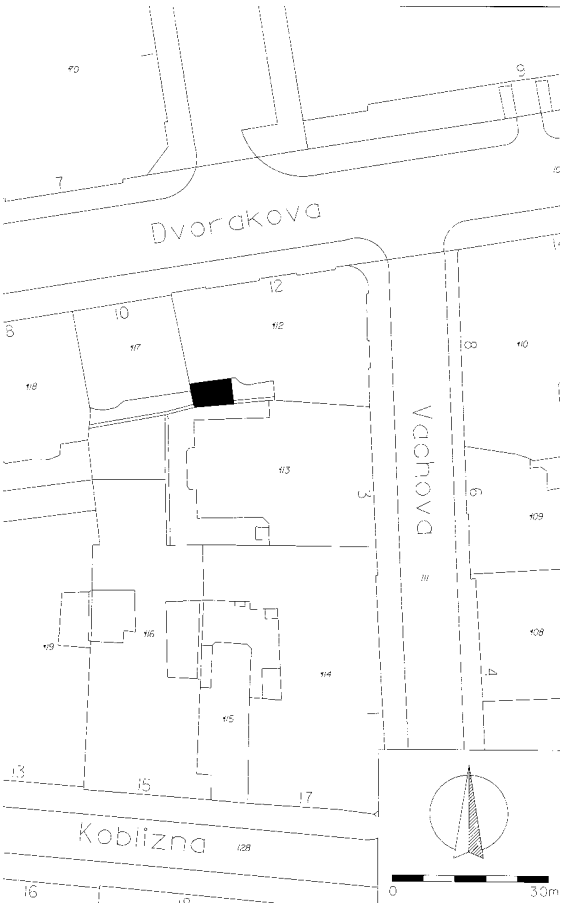

Obr. 45. Ulice Dvořákova (A073/2003). Zachycení zkoumaného výkopu.
Dvořákova-Straße (A073/2003). Abbildung des erforschten Aushubs.

Výzkumem se podařilo dokumentovat pozůstatky osídlení prostoru v době 11. a 12. století. Šlo o výkopové aktivity (výplň s.j. 102 a snad i s.j. 101) zahloubené do podloží (s.j. 100)

Obr. 46. Ulice Pekařská 72 (A075/2003). Vstup do sklepa, vlevo nahoře řez kostnicí.
Pekařská-Straße 72 (A075/2003). Kellereingang, links oben Schnitt durch das Beinhaus.

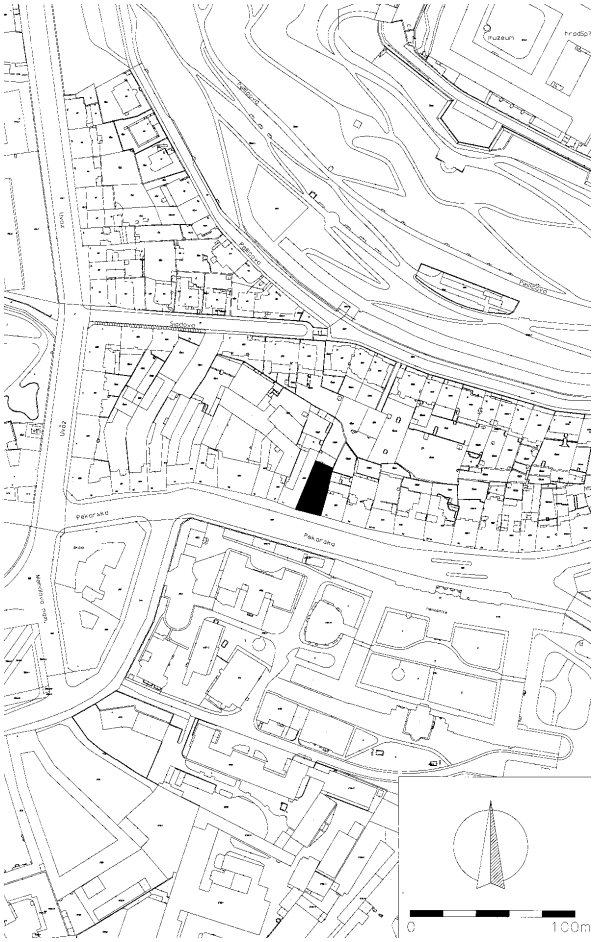

Obr. 47. Ulice Pekařská 72 (A075/2003). Zachycení zkoumané plochy.
Pekařská-Straße 72 (A075/2003). Abbildung der Grabungsfläche.

a odpadní vrstvu (s.j. 103). Byla také registrována navážka či zahradní horizont novověkého stáří (s.j. 104; Zůbek 2004a).

Dvořákova 12, parc. č. 112 [akce A073/2003]

V souvislosti s výstavbou sociálního zařízení pro nově budovaný klub v domě Dvořákova 12 proběhl na části přilehlého dvorku v srpnu 2003 archeologický dohled.

Pravěký a středověký povrch terénu byl odtěžen již v minulosti. Podařilo se prosto zachytit jen výkopové aktivity reprezentované například středověkou jímkou (Polánka – Zůbek 2003).

Pekařská 72, parc. č. 999, 1000 [akce A075/2003]

V souvislosti s výstavbou garáží na parcele domu Pekařská 72 proběhl v září 2003 záchranný archeologický výzkum.

Archeologický terén byl na zkoumané ploše v podstatě zničen výstavbou domu v 19. století, jehož relikty včetně sklepa výzkum registroval. Archeologické situace byly dokumentovány pouze na profilu při severní hraně staveniště. Nejzajímavějším objevem byl asi objekt zděné kostnice, jež by přináležela k hřbitovu patřícímu ke kostelu a špitálu, který zde byl založen ve 13. století.

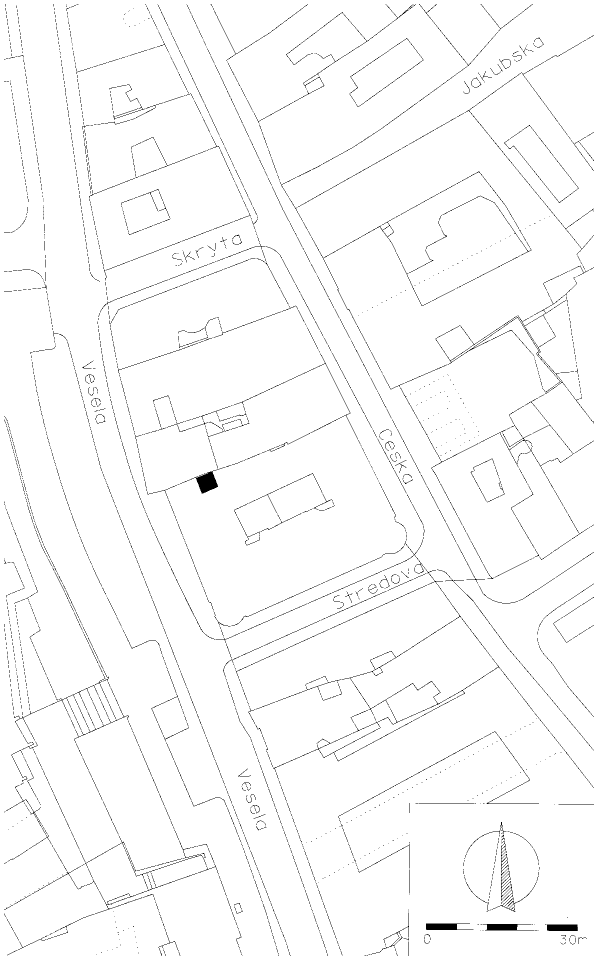

Obr. 48. Ulice Česká 3 (A079/2003). Zachycení zkoumaného výkopu.
Česká-Straße 3 (A079/2003). Abbildung des erforschten Aushubs.

V současné době se výzkum nachází ve fázi zpracování. O jeho výsledcích budeme referovat podrobněji až po celkovém ukončení (Sedláčková – Zapletalová – Zůbek 2003).

Česká 3, parc. č. 614 [akce A079/2003]

V souvislosti s výkopovými pracemi ve sklepních prostorách domu Česká 3 proběhl v září 2003 archeologický dohled.

Velice zajímavá zde byla situace, hlavně co se týká podmínek podloží. V něm byly pozorovány aktivity, které by se daly interpretovat jako výkopy. Jejich interpretace však nebyla jasná. Nepodařilo se totiž realizovat spolupráci specialisty s oboru geologie. Z „klasických“ archeologických situací výkopy zachytily pouze odpadní jímku (Sedláčková – Zůbek 2003).

Jiráskova 38, parc. č. [akce A081/2003]

V souvislosti s celkovou rekonstrukcí domu Jiráskova č. 38 se uskutečnil v listopadu 2003 archeologický dohled nad výkopovými pracemi.

Ulice Jiráskova je v podstatě paralelní se starou komunikací vedoucí od středověku v trase dnešní Veveří, je orientována ve směru sever jih. V její blízkosti se v novověku rozkládalo několik cihelen a k nim náležící rozsáhlé hliníky, žádné starší sídelní aktivity nejsou prozatím známy. Ulice Jiráskova byla projektována na sklonku 70. let 19. století, kdy také postupně započala její výstavba. Jedinečnost doposud stojící zástavby z tohoto období dokládá zapsání průčelí uličního tahu jako nemovitá kulturní památka č. 7797 (Nemovité kulturní památky Jižní Moravy). Vlastní nájemní dům Jiráskova č. 38 si postavil stavitel František Pawlu, který zároveň postavil i domy č. 40 a 42 (Kuča 2000, 588). Ulice zpočátku nesla název Tivoli-Gasse, v období I. světové války od roku 1915 byla přejmenována na Mackensenstrasse, v období první republiky Tivoli. Za protektorátu opět Tivoli-Gasse a od roku 1946 pak Jiráskova (Flodrová 1997, 101). V nejbližším prostoru zkoumané lokality se doposud neuskutečnil žádný archeologický výzkum.

Geomorfologicky se lokalita rozkládá na mírném svahu. Geologické podloží tvoří sprašová návěj, na ni nasedá černozemní půdní typ. Zkoumaný prostor se nachází ve výšce 242,0 m n. m.

V průběhu výzkumu byl zkoumán, respektive dokumentován severní profil výkopu kanalizace v průjezdu domu. Výkop odkryl sprašové podloží (s.j. 100), na které nasedalo souvrství recentní planýrky (s.j. 101, 102, 103, 104, 105 a 105) související s výstavbou domu v roce 1888. Do planýrky byl zapuštěn mladší výkop vyplněný (s.j. 107) částečně fragmenty štukové výzdoby průjezdu, odstraněné někdy po polovině 20. století (zřejmě po přestavbách domu v období po jeho vyvlastnění).

Dohled nepřinesl žádné poznatky dokládající sídlištní aktivity starší závěru 19. století. Nicméně se jedná o první archeologický výzkum v tomto prostoru. Jeho rozsah byl s ohledem na rozlehlost dosud archeologicky nesledovaného okolí velmi malý. Je tedy zřejmé, že pouze dlouhodobější systematické sledování stavebních aktivit v okolí lokality může přinést pozitivní výsledky.

Joštova 10, parc. č. 777 [akce A88/2003]

V souvislosti s rekonstrukcí domu Joštova 10 (budova Lékařské fakulty MU) byl v měsíci listopadu 2004 uskutečněn záchranný archeologický výzkum v prostoru dvora. Výzkum se omezil na zjišťovací sondy a následný dohled nad těžbou.

V polovině 14. století se v prostoru dnešního domu Joštova 10 a jeho okolí nacházela ulička Hřebenářská (platea Pectinatorum, Camergazz), která byla vlastně pokračováním ulice Švábské ve směru k Veselé bráně (Porta letorum; viz Vičar 1966, 233). Tehdy měla ulička 19 usedlých a spolu s ulicí Švábskou náležela do IV. předměstské čtvrti (Quartum quartale extra civitatem). V 15. století se ulička nazývala Psí (Hundsgasse. též Hunczgasse). Na vedutě Beyera a Zeisera z let 1645/1646 v předpokládaném místě uličky nejsou patrné žádné domy. Což může naznačovat, že po husitských válkách zde zástavba již nebyla obnovena, potvrzuje to i veduta Brna od M. Meriana z 2. poloviny 17. století.

Za švédského obléhání Brna v roce 1645 vedl těmito místy dokonce jeden ze švédských zákopů. V 18. století je zde zmiňována ulička před Hacklovou branou zvaná Haklůvka (Hackelgasse), ale na plánu stabilního katastru z roku 1825 jsou zde vyobrazeny pouze zahrady náležící k čtvrti Švábce. Ulička byla zastavěna až ve druhé polovině 19. století po zrušení hradebního pásu města tzv. „Fischerovými“ domy, které jsou dnes zachyceny pouze na starších pohlednicích. Od roku 1867 nesly dvě vzniklé ulice svírající nový blok domů název Raduitova (Raduitgasse) a Joštova (Jodokstrasse). Počátkem 20. století byly „Fischerovy“ domy zbořeny a v letech 1906 až 1910 byla na jejich místě na základě projektu Ferdinanda Hracha vystavěna nová budova německé techniky (dnes Lékařské fakulty Masarykovy univerzity). Budova doplnila komplex tehdy již stojící německé techniky na Komenského náměstí v sousedství evangelického kostela. Nová stavba byla součástí urbanistické kompozice tzv. okružní třídy (Kuča 102-103, 112; Zatloukal 1997). Ulice Raduitova byla v letech 1942 až 1945 přejmenována na Kaplanovu a od roku 1946 nese název Marešova (Flodrová 1997, 142).

Byly dokumentovány dvě sondy položené v západní části dvorku. V sondě 1 (řez P1) bylo zachyceno souvrství recentních dorovnávek a planýrek terénu (s.j. 101 až 108), situace v sondě 2 byla obdobná a do úrovně – 2 m byly dokumentovány pouze recentní úpravy terénu (s.j. 109 až 117). Jediná starší archeologická situace byla zachycena až řezem, začištěným v průběhu bagrování (P3). V úrovni cca 3,2 m pod současným povrchem dvorku byly odkryty pozůstatky pece (s.j. 122) datované na základě keramických nálezů někdy do 17. století. Pec byla vyhloubena do sprašových dorovnávek terénu (s.j. 101) a s její existencí patrně souvisí části odkryté zděné konstrukce (s.j. 123 a 124). Protože situace nemohla být dozkoumána, nelze nález dále přesvědčivě interpretovat, jednalo se však patrně o potravinářské zařízení. Celkově byla základová spára nové stavby založena v úrovni – 4,2 m pod současným povrchem a pod tuto úroveň dále pokračovaly i starší archeologické situace.

I přes malé množství archeologických nálezů a zachovaných situací je výzkum dvorku domu Joštova 10 velmi důležitý. Zcela zásadní význam má zjištění o terénních úpravách a mocnosti dorovnávek sahajících více než 4 m pod současnou dlažbu. K dorovnání terénu došlo zřejmě po zrušení městského opevnění po roce 1867, dokladem úprav terénu je i založení sousedního evangelického kostela také do několikametrových navážek (Hálová-Jahodová 1975, 51; uvádí až 8 m).

Vinohrady, Vídeňská, Vojtova [akce A091/2003]

V říjnu 2003 proběhl záchranný archeologický výzkum v souvislosti s výkopy pro světelnou signalizaci. Investorem stavby bylo Statutární město Brno, zastoupené Brněnskými komunikacemi a. s. Sledovány byly veškeré kopané rýhy (pod vozovkou byly kabely vedeny vrtanými prostupy).

Křižovatka zmíněných ulic leží v blízkosti zaniklého středověkého farního kostela sv. Václava a přilehlého hřbitova, z nároží Vojtovy a Grmelovy ulice jsou ze starší akce známy raně středověké sídlištní nálezy (Procházka 2000, 26-27). Očekávalo se tedy, že zemní zásahy naruší archeologické situace. V okolí křižovatky Vídeňská – Vinohrady – Vojtova však musel být již v minulosti radikálně snížen terén a nedochoval se zde holocénní půdní typ ani kulturní vrstvy. Kromě recentních inženýrských sítí nebyly zaznamenány ani žádné výkopy zasahující do podloží, které tvoří kvartérní sprašová návěj. Současná nadmořská výška v okolí křižovatky se pohybuje okolo 215 m.

Dokumentována byla novověká základová zdiva s. j. 900 a 901, vymezující jižní a východní uliční čáru severního nároží ulic Vinohrady a Vídeňská. Podle fotografie z konce 19. století (Samek – Hrubý 1982, tab. 187) jde o zděný základ plotu okolo někdejší obecné školy.

Nebylo zachyceno žádné zdivo ani případný kosterní nález, které by mohly souviset se hřbitovem a kostelem sv. Václava. Stojíme v tuto chvíli před otázkou, kolik se z nich zachovalo. Dobové fotografie z počátku 20. století (Hálová-Jahodová 1975, tab 4, tab. 26) totiž nasvědčují tomu, že původní terén v prostoru starobrněnského hřbitova a při východní straně Vídeňské ulice ležel o několik metrů výše než silnice, což však mohlo být způsobeno i intenzivním planýrováním. Tuto otázku by dnes vyřešil jen další archeologický výzkum, není však vyloučeno, že by už žádné zásadní poznatky nepřinesl (Zapletalová 2003d).

Blok 95a [akce A092/2003]

V rámci sanace podzemí domovního bloku 95 bylo v listopadu a prosinci roku 2003 archeologicky sledováno a dokumentováno 7 šachtic. Dvě z nich (C1 a C2) v Leitnerově ulici však nebyly realizovány kvůli funkčním inženýrským sítím. Šachtice byly umístěny s ohledem na polohu historického domovního bloku s cílem ověřit případnou existenci podzemních prostor. V Anenské ulici to byly sondy A1, A2, B1 a B2 a v ulici Jircháře C3. Užitá metoda výzkumu odpovídá postupům obvyklým při dokumentaci ostatních akcí v rámci sanace podzemí. Výzkum dosud není laboratorně zpracován a vyhodnocen do nálezové zprávy, do budoucna se však počítá s jeho podrobnější publikací včetně výsledků odborných analýz, které provedli L. Lisá (geologie), V. Jankovská (palynologie), V. Čulíková (archeobotanika) a M. Rybníček (dendrochronologie).

Zkoumaný prostor leží na jižním svahu spadajícím od ulice Pekařské k zaniklému svrateckému náhonu v nadmořské výšce cca 203-206 m n. m. (východní část Anenské ulice), resp. 200 m n. m. (Jircháře). Geologické podloží představuje

v Anenské ulici půdní horizont, nebylo však dosaženo jeho báze. Jiná situace bude patrně v ulici Jircháře, kde se podařilo doložit ještě v novověku zvodnělé prostředí, díky relativně vysoké hladině spodní vody však neznáme předcházející vývoj.

V blízkosti se patrně nacházela od 2. poloviny 13. století osada farně příslušná ke kostelu Všech Svatých (Dřímal – Peša 1973, 264, 265). Ještě na vedutě H. B. Beyera a H. J. Zeisera však není zobrazena mezi Provaznickým vrškem a Svrateckým náhonem žádná zástavba (a zřejmě ani na Houfnagelově vedutě z roku 1617, kde je však okolí kostela Všech svatých zachyceno jen částečně). Stejnou situaci zobrazují méně přesné rytiny z Merianovy topografie a knihy „Relatione del'assedio di Bruna e della fortezza di Spilberg". V 15. století je doložen název Lacus ranarum, resp. silně bažinatá městská louka (informace převzata z Kuča 2000, 372-373 a Hálová-Jahodová 1975, 45).

Počátek osídlení a zástavby tohoto území lze zaznamenat v 18. století, ve větší míře se však začalo rozvíjet po roce 1782, kdy se území Lacker Wieße konstituovalo v samostatnou obec pod jurisdikcí magistrátu. Tehdy zahrnovalo dnešní ulice Jircháře, Leitnerovu od Anenské po Hybešovu a větší část Vodní ulice. Obec příslušela od roku 1784 ke starobrněnské farnosti, roku 1850 byla připojena k Brnu. V letech 1940/1942 byla část Jirchářů východně od dnešní Leitnerovy ulice správně přičleněna k Brnu-městu. Teprve roku 1919 se objevuje název Jircháře, resp. V jirchářích, přičemž se jedná o název ryze novověký, který nijak nesouvisí se středověkou Platea Irchariorum, rozkládající se před Měnínskou branou (Vičar 1966, 231). V letech 1966/1969 byly Jircháře začleněny pod Staré Brno.

Charakter a rozsah zástavby v předmětném prostoru lze sledovat od 18. století na historických plánech a mapách Brna. Současný domovní blok 95 je v podstatě jižní částí historického domovního bloku zhruba mezi dnešními ulicemi Kopečnou, Anenskou, Leitnerovou a Jircháři. Koncem 19. století byla proražena východní část ulice Anenské a domovní blok se rozdělil na dvě části, historická zástavba se zde však nezachovala.

Šachtice v Anenské ulici prokázaly novověké navážky o mocnosti cca 2-3,5 m, porušené inženýrskými sítěmi. Částečně tyto aktivity dokládají narušení původního terénu, zároveň zde však lze počítat se zvednutím terénu navážkami alespoň o 2 m na současnou úroveň. Novověká zdiva dokládající zástavbu historického domovního bloku před proražením východní části Anenské ulice byla zachycena pouze v sondách A1, B1 a B2, což se shoduje s historickými mapami, na nichž není vnitroblok zastavěn. V šachticích B1 a B2 v západní části Anenské ulice se pod navážkami zachovala vrcholně středověká kulturní vrstva (zachovaný povrch cca 201,50 m n. m.) v nadloží půdního typu (200,80 m n. m), který byl zachycen i v šachtici A2 (202,15 m n. m.). Kulturní vrstva obsahovala nahodile drobné uhlíky a zlomky vypálené hlíny, naprosto ojediněle i zlomky nepříliš typické keramiky. Půdní typ vykazoval chudé pylové spektrum, převážně obilniny a plevele, a také zbytky půdního edafonu, červů a hub. Výsledky analýzy svědčí nejspíše pro zemědělské využití terénu. Podobnou situaci pak ve větší míře proťala v únoru roku 2004 rekonstrukce kanalizace ve východní části Anenské ulice, kterou dokumentovali pracovníci ÚAPP Brno. Každopádně zde nebylo doloženo žádné raně středověké osídlení, rovněž scházejí doklady komunikačního využívání prostoru (srov. Konečný 1995/1996, 8, 12, 17; Richter 1936).

V šachticích A1, B1 a B2 v Anenské ulici byla zachycena novověká zdiva související se zástavbou historického bloku. Nebyla prokázána přítomnost podzemních prostor, ale ani starší zástavby. Nebyly zachyceny ani prokazatelné sídlištní objekty z období středověku či raného novověku. Případné osídlení starší 18. století zde dosud není spolehlivě poznáno.

V prostoru ulice Jircháře zástavbě předcházel zvodnělý terén, který skutečně zasluhoval název „Lackerwiese" (Loužová louka) či „Lacus ranarum" (Žabí louže). Dokládá to především zvodnělá vrstva 112, resp. její spodní úroveň 113 celkové zkoumané mocnosti cca 0,5 m, u níž se podařilo určit pyly a rostlinné makrozbytky, popř. vajíčka a zbytky těl hmyzu, korýšů, měkýšů, ryb a drobných obratlovců. Ty svým složením nasvědčují přítomnosti menší vodní nádrže s relativně velmi čistou vodou, v jejíž blízkosti byly stráně s bylinnou a dřevinnou vegetací a zbytky aluviálních porostů poblíž řeky. Přímo na místě pak probíhala antropická aktivita, projevující se ruderalizací. Byly doloženy i pyly a makrozbytky obilnin a plevele, vinné révy aj., které se sem však zřejmě dostaly s živočišným odpadem, popř. manipulací se zrnem, slámou či plevami. Z horní části s. j. 112 pocházejí ještě zlomky novověké keramiky, případné větší stáří spodní úrovně však nelze zcela vyloučit.

V těchto místech nelze očekávat zahloubené prostory a zřejmě ani výraznější starší středověké sídlištní aktivity. Zástavba vzniklá v těchto místech byla založena pomocí dřevěného roštu, dendrochronologicky datovaného do počátku 19. století (strom poražen v období 1802-1812), a zřejmě jí předcházelo i určité zvyšování terénu navážkou (s. j. 105/107). Úroveň spodní vody se zde dodnes nachází, po zatrubnění Svrateckého náhonu, zhruba v hloubce 2,5 m od povrchu (tj. 199,7 m n. m.). Vysoká hladina spodní vody zde ostatně působila škody ještě v 70. letech 20. století (Hálová-Jahodová 1975, 45-46).

V případě větších zemních zásahů by v budoucnu bylo velmi podnětné zkoumat geologické a archeobotanické podmínky lokality, což by přineslo cenné informace pro řešení historické topografie tohoto prostoru (Zapletalová 2003e).

Pánská 6-8, náměstí Svobody 16, parc. č. 520, 523 [akce A100/2003]

Archeologický výzkum byl vyvolán záměrem výstavby Obchodní galerie Rozkvět. Výsledkem bude propojení ulice Pánské a náměstí Svobody. Z toho důvodu bylo nutno zahloubit dvůr a sklepní prostory v objektu Pánská 6-8 o cca 3-4 m oproti současnému povrchu.

Jedná se o prostor, který patří z historického hlediska k nejzajímavějším v Brně, protože leží při spojnici Dolního náměstí, Horního náměstí a Rybného trhu. Význam místa doplňuje i sousedství Staré radnice. Historicky náleží tato oblast II. brněnské čtvrti Quartale Letorum (Veselé čtvrti). V roce 1348 byla zde jen čtyři drobná městiště označená „in Lugek", nedlouho později zahrnoval Lugek již sedm městišť. Jejich poloha je určena zápisy o sousedství a sledem rejstříků. Pořadí končí v dnešní ulici Pánské dvěma velkými městišti patricijů s vysokým oceněním (Vičar 1965, 265). Přímo v místech,

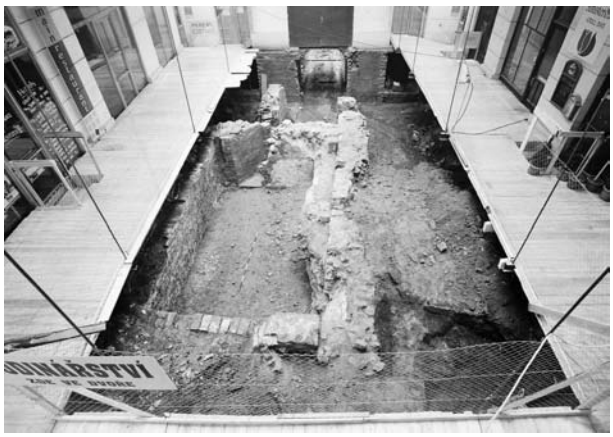

Obr. 49. Ulice Pánská (A100/2003). Celkový pohled na nálezovou situaci v ploše dvora.
Panská-Straße (A100/2003). Gesamtansicht der Fundsituation im Hof.

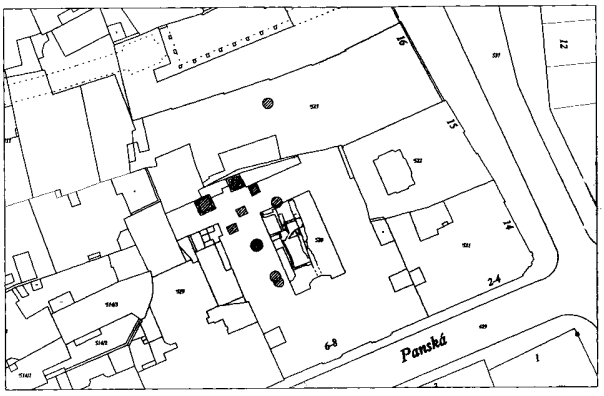

Obr. 51. Ulice Pánská (A100/2003). Celkový plán zkoumaného prostoru se zachycenými odpadními jímkami (šrafovaně) a historickými konstrukcemi.
Panská-Straße (A100/2003). Gesamtplan des erforschten Raums mit entdeckten Abfallgruben (schraffiert) und historischen Konstruktionen.

která zabírá dnešní dům, je Vičarem k roku 1348 zmiňován na jedné parcele (116) Elblinus Ferreus (Vičar 1965, 281), k roku 1365 pak Johannes z Vyškova (Wyschawer; Vičar 1966, 255), na vedlejší pak Ditlinus Mauricii (Vičar 1965, 281) a Smil z Líšnice (Smylo de Leschnicz; Vičar 1966, 255).

Plocha výzkumu se nachází na mírném svahu sklánějícím se východním směrem k toku Ponávky. Pod cca 0,5 m mocným půdním horizontem se nachází mohutná sprašová návěj. Na samé bázi stavební jámy lze pozorovat terciérní tégly s četnými mrazovými a fluviálními jevy (geologické situace na lokalitě jsou konzultovány s L. Lisou).

Archeologický průzkum proběhl na ploše dvora Pánská 6-8 (plocha 01), dvorku mezi budovou Pánská 8 a náměstím Svobody 16 (plocha 02) a ve sklepích domu Pánská 6-8 i náměstí Svobody 16 (plochy 03-06).Vlastní dvůr domu Pánská 6, 8 (pl. 01) dosahuje přibližně 190 m^2. Byly zde odkryty základy původně středověkého domu, který byl zřejmě rekonstruován v 70. letech 17. století, v důsledku čehož zanikl. Ze zásypu jednotlivých prostor pochází odpovídající nálezový materiál. Jako unikátní se jeví soubor kamnových kachlů datovaný rámcově do období renesance. Jádro domu pochází z období kolem roku 1300, od této doby až do zplanýrování dům prošel nejméně čtyřmi fázemi přestavby, které archeologický výzkum zachytil. Zděnému domu předcházel pravděpodobně dřevohliněný objekt, z něhož se podařilo zachytit podlahu sklepa (druhá polovina 13. století). Východně obou staveb se nacházel průjezd do dvora parcely. Bylo zde dokumentováno několik štětových úrovní zpevňujících povrch komunikace, respektive odpadních vrstev, které se v tomto prostoru vytvořily v průběhu 2. poloviny 13. století.

V ploše dvorku 02 byl dokumentován opět půdní typ a na něj nasedající souvrství náležející 13. století. V západní části byla tato situace porušena dvěma jímkami z 15. a 17. století. Plocha 03 je situována do sklepů domu východně od dvora. Zde byly dokumentovány pozůstatky objektů časově zařadi-

Obr. 50. Ulice Pánská (A100/2003). Vydřevená odpadní jímka ze 16. století.
Panská-Straße (A100/2003). Ausgezimmerte Kloake aus dem 16. Jahrhundert.

Obr. 52. Ulice Trnitá (A101/2003). Celkový pohled na výkop kolektoru.
Trnitá-Straße (A101/2003). Gesamtansicht des Aushubs für den Kollektor.

telných do počátku a průběhu 13. století. Byl zjištěn také pozůstatek suterénu dřevohliněného domu. Plochy 04 a 05 zabírají prostor sklepů západně a severozápadně od dvora domu Pánská 6-8. V jejich prostoru bylo dokumentováno celkem 6 odpadních jímek náležejících období 13.-16. století. Jeden z objektů je možné považovat za druhotně použitou studnu.

Terénní část výzkumu pokračuje i v počátečních měsících roku 2004 (Holub – Kolařík – Merta – Polánka - Sedláčková – Rokoská – Zůbek 2003).

Trnitá, Úzká [akce A0101/2003]

V souvislosti s výstavbou úseku kolektoru při ulici Trnité a Úzké probíhá záchranný archeologický výzkum. V roce 2003 výzkum v podstatě jen začal, jeho podstatná část se odehraje až v roce 2004. Blíže o něm tudíž budeme referovat v budoucnu.

Předběžně můžeme konstatovat, že prozatímní výsledky výzkumu korespondují s představou, která se o daném prostoru začíná vytvářet na základě čím dál četnějších archeologických výzkumů (zde referovány např. A006/2002, A088/2002, A010/2003, A021/2003, A044/2003; Polánka – Štourač – Zůbek 2003).

Jánská, Minoritská, Orlí (Minoritský klášter), parc. č. 162, 176, 177, 198 [akce A0106/2003]

V souvislosti se statickým zajištěním zdiv komplexu minoritského kláštera probíhá záchranný archeologický výzkum. V roce 2003 výzkum v podstatě jen začal, jeho podstatná část se odehraje až v roce 2004. Shrnutí předběžných výsledků bude následovat po ukončení akce.

Dosud bylo uskutečněno pouze několik sond na ulici Jánské a uvnitř „Lorety“. Odhalily středověký terén a aktivity, které předcházely výstavbě kláštera reprezentované suterénem dřevohliněného domu i domu zděného. Je dokumentován i středověký a raně novověký hřbitov (Holub – Polánka – Zůbek 2003a).

Radnická 8 (Stará radnice), parc. č. 439, 440, 441 [akce A0107/2003]

V souvislosti s obnovou kanalizační sítě ve dvoře Radnické 8 probíhá záchranný archeologický výzkum. Část proběhla na konci roku 2003, výzkum pak bude pokračovat i v roce 2004. Blíže o něm budeme referovat v budoucnosti.

Zatím se podařilo dokumentovat klenbu a koruny zdiv původně plochostropého vrcholně středověkého sklepa, který byl zaklenut valeně v renesanci za Radnickou č. 12. Severně od něho se snad podařilo zachytit suterén dřevohliněného domu. Odkryto bylo také několik dalších výkopů, a to i ze samého počátku 13. či dokonce ještě ze 12. století (Holub – Polánka – Zůbek 2003b). Výzkum tak rozšířil poznatky získané výzkumem Muzea města Brna r. 1990 (Loskotová 1993).

Božetěchova 2 (Kartuziánský klášter – kostel Nejsvětější Trojice) [akce A110/2003]

V souvislosti s výkopy pro odvlhčení zdiv kostela Nejsvětější Trojice v areálu kartuziánského kláštera v Králově Poli proběhla v měsíci listopadu 2003 dokumentace odkrytých archeologických situací.

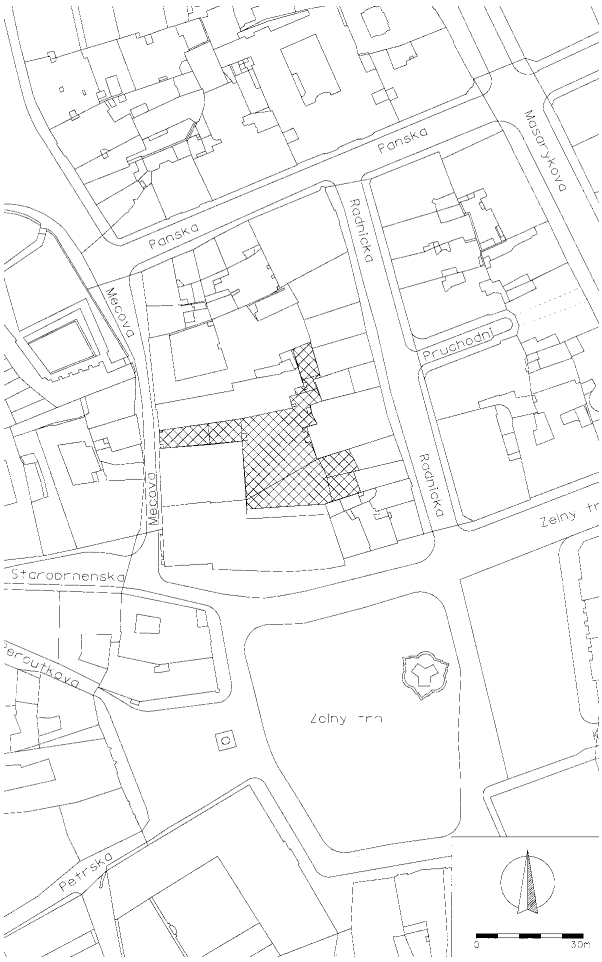

Obr. 53. Ulice Radnická (A107/2003). Prostor dvora Staré radnice.
Radnická-Straße (A107/2003). Hof des Alten Rathauses.

Obr. 54. Ulice Radnická (A107/2003). Odhalená klenba sklepa.
Radnická-Straße (A107/2003). Freigelegtes Kellergewölbe.

V sledovaném prostoru areálu kláštera se uskutečnilo již několik záchranných archeologických výzkumů. Doposud největší akce proběhla v roce 1971 v době celkové rekonstrukce klášterního areálu. Výzkum provádělo Muzeum města Brna pod vedením Dany Cejnkové (Bukovský – Cejnková 1975). V roce 2000 bylo v souvislosti s rekonstrukcí interiéru části severního a západního křídla ambitu dokumentováno snižování podlah a odkryté obvodové zdivo (Sadílek 2000). V druhé polovině roku 2001 proběhl poměrně rozsáhlý plošný archeologický výzkum v rámci výstavby poslucháren VUT ve dvoře komplexu (Holub 2002). V roce 2002 se v areálu kláštera realizovaly dvě akce v souvislosti s rekonstrukcí jižního křídla velkého ambitu (Holub – Merta 2002; Holub – Merta 2003) a na jaře 2003 pak stavebně-historický průzkum bývalého hospodářského dvora (Merta – Sadílek 2003).

Klášter kartuziánů sv. Trojice (Campus regius, Cella trinitatis) byl založen moravským markrabětem Janem Jindřichem, který povolal roku 1369 z dolnorakouského Gamingu Gotlfrieda z Anasu a ustanovil ho rektorem kláštera, jehož zakládací listinu vydal roku 1375. Na fundaci se podíleli i jeho synové Jošt, Jan Soběslav a Prokop. Vznikl zde areál s typickou dispozicí této specifické mnišské komunity, s kostelem Nejsvětější Trojice v ose, jehož výstavba patrně předcházela budování konventu. Kostel se dochoval v původním rozsahu s barokními úpravami. V první etapě bylo vystavěno z lomového kamene kněžiště s lodí, jejíž západní štít je z vysokých „buchtovitých" cihel, a severní kaple (někdejší sakristie). Ve druhé etapě jižní kaple, původně kapitulní síň. Markrabě věnoval klášteru kromě hospodářské základny též svoje zdejší sídlo, jehož zbytky údajně nalezl archeologický výzkum v letech 1971-1973 jihozápadně od kostela. Fundace byla určena pro převora a 12 otců. Roku 1387 stálo nejméně 7 cel a chybělo dokončit ohradní zeď kláštera (Kuča 2000, 411).

Na konventní chrám se sakristií a kapitulní síní navazuje rozvinutý komunikační systém vymezující obvod tří vnitřních dvorů. Nejmenším z nich je dvorek přímo za kostelem, kde byli kartuziáni pohřbíváni. Východně se nachází velký ambit, který se skládá z jednotlivých cel otců. Cela s přilehlou hrazenou zahrádkou byla určena výhradně svému obyvateli – otci kartuziánovi, který v ní trávil o samotě větší část svého života. Bez zvláštního povolení nebyla přístupná nikomu kromě převora (Bukovský 1991, 82).

V květnu 1645 byl nějakou dobu klášter sídlem hlavního stanu švédské armády generála Torstensona (Žák 1929, 82). Po vyplenění v období stavovského povstání a třicetileté války (1619-1620, 1643 a 1645) byl klášter ve 2. polovině 17. století

Obr. 55. Ulice Božetěchova, kostel Nejsvětější Trojice (A110/2003). Výkopy pro odvlhčení zdiv kostela.
Božetěchova-Straße, Dreifaltigkeitskirche (A110/2003). Aushübe zur Entfeuchtung des Kirchenmauerwerks.

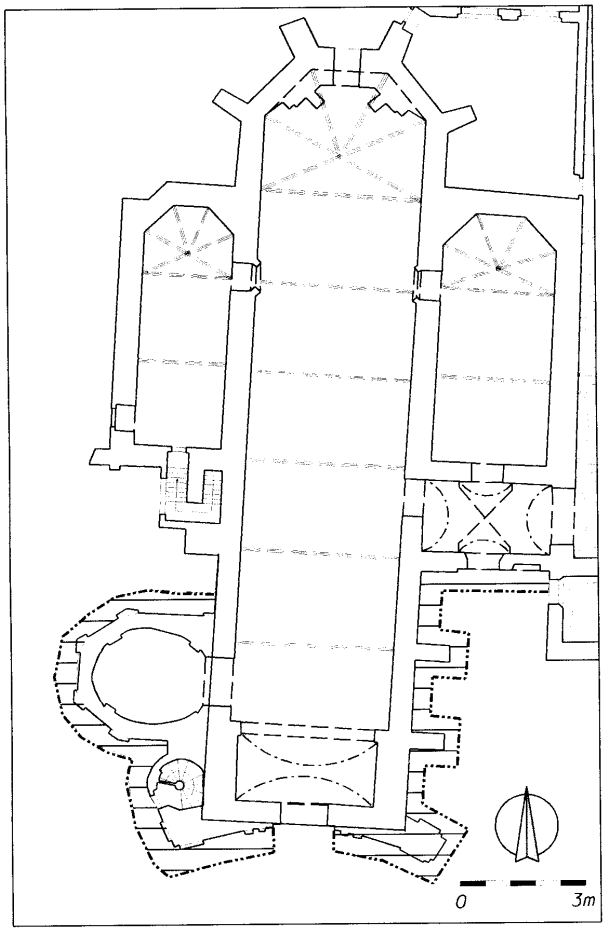

Obr. 56. Ulice Božetěchova, kostel Nejsvětější Trojice (A110/2003). Celkový rozsah výkopů pro odvlhčení kostela.
Božetěchova-Straße, Dreifaltigkeitskirche (A110/2003). Übersichtsplan der Aushübe zur Entfeuchtung des Mauerwerks.

obnoven a rozšířen. Tehdy byla znovu postavena celá jižní hospodářská část kláštera s nárožními polygonálními věžicemi, v této části byla sladovna s pivovarem, pekárna, kuchyně, sklady a sýpka. Stavební akci, která zcela překryla středověký původ této části areálu, datuje letopočet 1688. Infulovaný převor a prelát Athanas Gottfried provedl v letech 1760-1770 rozsáhlou přestavbu a barokizaci kostela Nejsvětější Trojice včetně průčelí a přístavby kaple Panny Marie, která se nazývá též Švédská (Kuča 2000).

V rámci akce byl uskutečněn dohled nad výkopem podél průčelí a lodě kostela. Byly zachyceny pozůstatky středověkých a novověkých zdiv, novověké zásypy jam a jeden pravděpodobně středověký, blíže nedatovaný objekt. Ten patrně předchází výstavbě kostela, můžeme ho tedy datovat nejpozději do 3. čtvrtiny 14. století. Výzkum také odhalil starší základ tzv. Švédské kaple. Výzkum je v současné době ve fázi zpracování (Holub – Kolařík 2003b).

Běhounská, parc. č. 32 [akce A111/2003]

V návaznosti na hloubení výkopu při opravě inženýrské sítě na ulici Běhounské (před č.p. 1) v Brně proběhl v prosinci 2003 archeologický dohled.

Obr. 57. Ulice Pekařská 16 (A112/2003). Zachycení dokumentovaného výkopu.
Pekařská-Straße 16 (A112/2003). Abbildung des dokumentierten Aushubs.

Sledovaný výkop se nacházel v úseku dnešní ulice Běhounské, který je vymezen domovními bloky 33 a 34 (parc. č. 32).

Poněvadž výkopové práce nebyly včas nahlášeny, dostali se pracovníci společnosti Archaia Brno k nálezové situaci teprve ve chvíli, kdy již byl vlastní výkop z velké části zasypán. Mohla být proto dokumentována jen horní úroveň (cca 0,50 m) profilů.

V jihozápadním a severozápadním rohu výkopu byla na zkoumaných částech profilu zachycena aktivita, kterou by bylo možné interpretovat jako kamennou zeď (s.j. 900). Probíhala při západním okraji výkopu ve směru J-S. Šlo by vlastně o zeď zástavby, která zde určovala někdejší západní uliční čáru Běhounské ulice (Zůbek 2004b).

Pekařská, parc. č. 958 [akce A112/2003]

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí" byla v únoru 2003 na Pekařské ulici před domem č.p. 16 vyhloubena šachta. Měla zpřístupnit chodbu, která probíhá pod Pekařskou ulicí a spojuje objekty Pekařskou 16 a Kopečnou 64. Výkop šachty byl archeologicky dohledován pracovníky společnosti Archaia Brno, o.p.s.

Ve středověku spojovala Pekařská ulice Staré Brno s vlastním městem, do kterého ústila v místě Brněnské městské brány.

V těchto místech vznikla řada církevních ústavů (špitál při kostele sv. Ducha, johanitská komenda, kostel Všech svatých, klášter dominikánek s kostelem sv. Anny). Vlastní Pekařská ulice se dělila na tři části. Úsek podél kláštera dominikánek se jmenoval Proti Sv. Anně. Jako Pekařská, později Velká Pekařská, se označovala až část začínající na dnešní vidlici s Anenskou ulicí. Zahrnovala tedy pouze stoupající úsek ulice, přičemž nejhořejší část se nazývala Před branou Brněnskou. Toto rozdělení existovalo nejméně od 15. století. Konstituovaná Pekařská ulice podléhala městu, ale byla řízena vlastním rychtářem a konšely a tvořila vždy nejvýznamnější brněnské předměstí (Kuča 2000, 479).

Jako metoda výzkumu byl zvolen dohled nad hloubením šachty, které prováděla stavební firma. Průběžně byly dokumentovány stěny šachty.

Na klenbu chodby narazila šachta v hloubce cca 4,70 m pod stávající úrovní vozovky. Nad ní se nacházelo 3 m silné souvrství (s.j. 100, 101, 102), které lze označit za geologické podloží. Blíže by se k němu mohl vyjádřit pouze specialista. Do svrchní úrovně souvrství bylo zahloubeno základové zdivo s.j. 900. Jeho přesný účel nebyl objasněn. Dále už byly zachyceny pouze recentní aktivity (Zůbek 2004c).

Moravské náměstí, parc. č. 1516 [akce A113/2003]

Při výstavbě parkovacího domu na „volné" parcele na Moravském náměstí probíhá záchranný archeologický výzkum. V roce 2003 výzkum v podstatě jen začal, jeho podstatná část se uskuteční až v roce 2004. Podrobněji o něm budeme referovat v budoucnosti.

V prosinci 2003 byly dokumentovány tři statické sondy podél stávající zástavby. Kromě recentních zásahů zachytily úroveň sprašového podloží a na něho dosedající půdní typ. Na něm pak ležela vrstva interpretovaná jako zahradní horizont. Byl datován do 15. či 16. století (Zůbek 2003m).

Obr. 58. Ulice Trnitá, areál továrny Vaňkovka (A114/2003). Demolice továrních budov.
Trnitá-Straße. Fabrikareal Vaňkovka (A114/2003). Demolition der Fabrikgebäude.

Trnitá (Vaňkovka) [akce A114/2003]

V souvislosti s výstavbou Obchodní galerie Vaňkovka probíhá při ulici Trnité záchranný archeologický výzkum, který navazuje na referovanou akci A010/2003. Tato etapa se vzhledem k postupu stavby soustřeďuje na dílčí dokumentaci postupné demolice zástavby a rekognoskaci hlubších výkopů při odstraňování jejích základů. Výzkum započal v roce 2003, bude však plynule pokračovat i v roce 2004. Budeme o něm informovat po jeho ukončení.

Předběžně lze konstatovat, že prozatímní výsledky výzkumu se nevymykají představě, která se o daném prostoru začíná vytvářet na základě čím dál četnějších odkryvů (zde referovány např. A088/2002, A010/2003, A021/2003, A044/2003, A101/2003, Zůbek 2003n).

Kapucínské náměstí, parc. č. 294 [akce A115/2003]

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí" probíhá dokumentace šachty, která má zpřístupnit sklepní prostory při domě Kapucínské náměstí 1. Výzkum započal v roce 2003, bude však plynule pokračovat i v roce 2004. Podrobnější informace budou následovat po ukončení akce (Holub - Zůbek 2003).

Merhautova, [akce A116/2003]

V souvislosti s výkopy inženýrských sítí na Merhautově ulici byly v dubnu 2003 dokumentovány archeologické situace.

Lokalita se nachází ve svahu, který klesá západním směrem k údolí Ponávky. Ještě koncem 18. století tu existoval souvislý pás vinic. Novodobá urbanizace Černých Polí započala v 60. letech 19. století. Počátkem 40. let 20. století došlo k přímému průrazu Merhautovy ulice do třídy Milady Horákové. V letech 1949-1953 byl vybudován areál Dětské nemocnice.

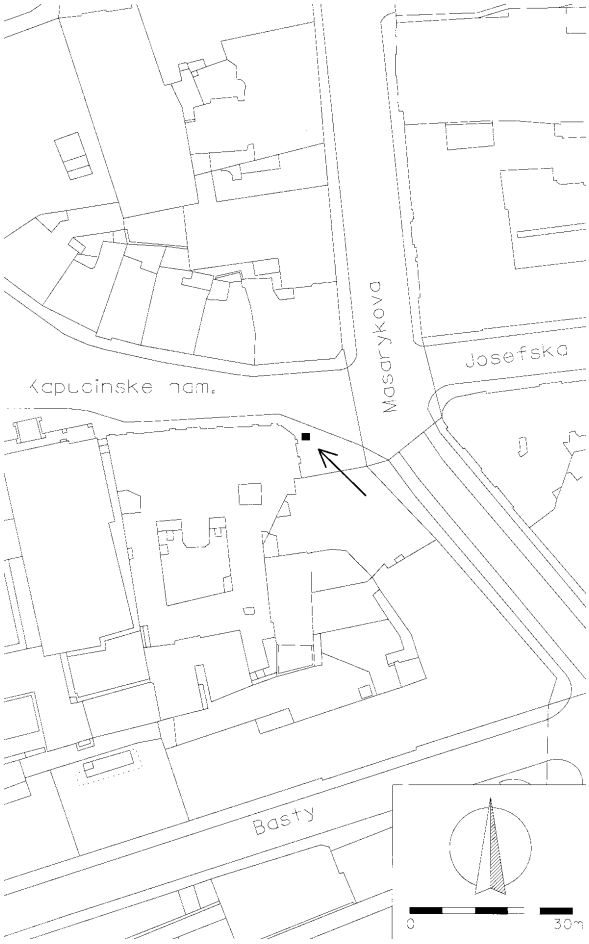

Obr. 59. Kapucínské náměstí (A115/2003). Umístění sondy ve stávající zástavbě.
Kapucínské náměstí (A115/2003). Situierung des Schürfschacht in der bestehenden Bebauung.

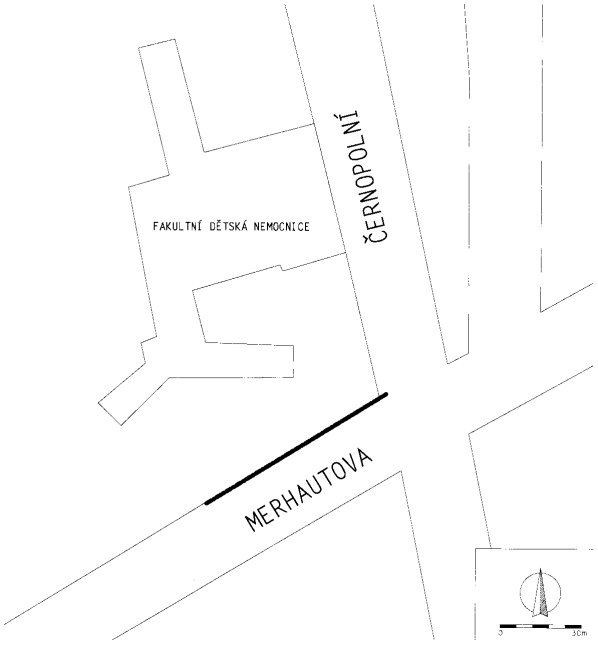

Obr. 60. Ulice Merhautova (A116/2003). Trasa výkopu IS.
Merhautova-Straße (A116/2003). Trasse des Aushubs für Versorgungsnetze.

Obr. 61. Mojmírovo náměstí (A117/2003). Výkop pro betonový základ kříže.
Mojmírovo náměstí (A117/2003). Aushub für das Betonfundament des Kreuzes.

Obr. 62. Husova ulice (A003/2004). Celkový pohled na opravovaný úsek hradby od jihozápadu.
Husova-Straße (A003/2004). Gesamtansicht des reparierten Abschnitts der Stadtmauer vom Südwesten.

Realizovala se jím část funkcionalistického komplexu, který v letech 1947-1948 projektoval Bedřich Rozehnal (Kuča 2000, 324-329). Při stavbě nemocnice se uskutečnil archeologický výzkum, který odhalil část sídliště a pohřebiště únětické kultury a sídliště středodunajské mohylové kultury (Stuchlík 1994, 135, 138).

Ve své části před dnešní Fakultní dětskou nemocnicí výkop narazil na výplně několika jam zahloubených do sprašového podloží (s.j. 101, 102, 103, 105, 106). K jejich interpretaci se na základě dokumentovaných segmentů nelze vyjádřit. Nebyl také získán žádný datační materiál. Závěrem proto musíme konstatovat, že danému prostoru je do budoucna nutno věnovat archeologickou pozornost (Zůbek 2004d).

Mojmírovo náměstí [akce 117/2003]

Archeologický dohled, který proběhl dne 26.11. 2003, byl vyvolán vyhloubením výkopu pro základový sokl kříže stojícího dnes v parku na Mojmírově náměstí.

V místech dnešního kříže stával v minulosti kostel sv. Víta, který byl postaven jako oratorium johanity, vysvěcen roku 1279 Jindřichem, biskupem varmiňským v zastoupení biskupa Bruna. Sešlý kostel byl zrušen roku 1783, zbořen roku 1785. Kamenný kříž na jeho místě stojí od roku 1791 (Kuča 2000, 411).

Nadmořská výška na ploše výzkumu se pohybuje kolem 222 m n. m. Předmětný prostor se nachází na severním konci

Obr. 63. Husova ulice (A003/2004). Dokumentovaný úsek městské hradby.
Husova-Straße (A003/2004). Dokumentierter Abschnitt der Stadtmauer.

Mojmírova náměstí, poblíž tzv. budovy zámečku hospodářského dvora kláštera kartuziánů. Samotný klášter se nachází nedaleko severovýchodně.

Výkopem byly narušeny nejméně 3 hrobové jámy, z nichž jedna (s.j. 500) byla stavebními dělníky vytěžena až na dno a lidské ostatky vybrány. Další dvě jámy (s.j. 501, 502) byly ponechány „in situ“. Niveleta stavby se nepatrně zvedla, aby neohrožovala případné další archeologické památky. Ostatky pocházející z hrobové jámy s.j. 500 byly zpět uloženy na místě pod betonovou základovou desku. Hroby náležejí hřbitovu obklopujícímu původní kostelík sv. Víta, lze je tedy datovat nejpozději do poloviny 18. století (Holub 2004).

Husova 10, parc. č. 493, 495, 496 [akce A003/2004]

V průběhu prací na zajištění torza středověkých městských hradeb (očištění, zpevnění koruny zdiva a přespárování) na dvoře domu Husova č. 10 byla 27. 11.-4. 12. 2003 provedena jeho kresebná, písemná a fotografická dokumentace.

Brněnské hradby jsou písemně doloženy již od 40. let 13. století a počátek jejich budování lze posunout až do let třicátých. Dokončeny byly někdy ve 2. polovině 13. století (Kuča 2000, 34; Procházka 2000, 122-124). Do této doby lze pravděpodobně datovat i zmíněné zbytky hradeb na Husově ulici.

Dokumentované torzo hradby se nachází za domem Husova č. 10 (dnes Střední umělecko-průmyslová škola) na východním úpatí Špilberku, které zde přechází v mírný, k východu klesající svah, tvořený sprašovou návějí, na níž vzniklo vlastní středověké město. Při rušení hradebního pásma a následném proražení Husovy ulice (40.-50. léta 19. století) došlo k velkým terénním změnám, patrným právě i na dvoře domu Husova č. 10 (Hálová-Jahodová 1975, 133-135; podrobně Zatloukal 1997, 35-118). Husova ulice zde byla roku 1911 zaříznuta minimálně 4 m do původního terénu. Hradba, stojící dnes na malé terase, má místy odhalenou základovou spáru, téměř 2 m nad okolním terénem. Zmíněný zásah zničil v těchto místech i parkánovou hradbu a horní partie městského příkopu.

V součinnosti s rekonstrukčními pracemi byl dokumentován západní, tedy vnější líc dochovaného úseku hradby a přibližně uprostřed z něho vybíhající relikt hranolové věže. Dále byly zhotoveny dva příčné řezy, které především objasňují značné terénní změny, které v nejbližším okolí proběhly (Holub – Kolařík 2003). V současné době je výzkum ve fázi zpracování.

Literatura

Brno. Staré pohlednice 6, Brno, nedat.

Bukovský, J. 1991: Kartuziánská architektura v Čechách a na Moravě, část 2. Kartouzy založené panovnickým rodem Lucemburků na Smíchově a v Králově Poli, Památky a příroda 9, 520-534.

Bukovský, J. – Cejnková, D. 1975: Středověké nálezy v obvodu bývalého kartuziánského kláštera v Králově Poli, Památková péče 35, 235-249.

Castelin, K. 1953: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300-1471). Praha.

Cejnková, D. – Loskotová, I. 1993: Archeologický výzkum na Starém Brně, Brno v minulosti a dnes 11, 23-28.

Cejnková, D. – Měřínský, Z. – Sulitková, L. 1984: K problematice počátků města Brna, Český časopis historický.32, 150-160.

Dostál, E. 1928, Umělecké památky Brna.

Emödiová, R. 1983: Historický vývoj zeleně v městě Brně. Brno.

Flodrová, M. 1997: Brněnské ulice a vývoj jejich názvů od 13. století po dnešek. Brno.

Gottwald, L. a kol. 1972: Vodovody a kanalizace města Brna. Brno.

Hálová-Jahodová, C. 1947: Brno, stavební a umělecký vývoj města. Brno.

Hálová-Jahodová, C. 1975: Brno, dílo přírody, člověka a dějin. Brno.

Himmelová, Z. – Kundera, L. – Procházka, R. – Unger, J. 1993: Záchranné výzkumy v Brně v roce 1991 (okr. Brno-město), Přehled výzkumů 1991, 85-88.

Hlaváč, F. 1988: Když padaly bomby na Brno, Brno v minulosti a dnes 10, 113-118.

Holub, P. v tisku: Nález dvou parvů Jana Lucemburského v Brně, Mozartově ulici, Numismatický sborník.

Holub, P. – Kolařík, V. – Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Zapletalová, D. – Zůbek, A. 2004: Systematický archeologický výzkum města Brna, Forum Urbes Medii Aevi I., 57-96.

Holub, P. – Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. – Zapletalová, D. – Zůbek, A. v tisku: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2002, Přehled výzkumů 44 (2002).

Holub, P. – Merta, D. – Peška, M. – Zapletalová, D. – Zůbek, A. 2003: K otázce topenišť v dřevohliněných domech ze 13. století v Brně, … aneb proč nevěříme na zemnice, Svorník 1, 75-84.

Hurt, R. 1972: O poloze starého kostela Panny Marie, Časopis moravského muzea 57, vědy společenské, 221-229.

Jan, L. – Procházka, R. – Samek, B. 1996: Sedm set let brněnské kapituly. Brno.

Jordánková, H. 2002: Brněnská předměstí Cejl a Radlas – stručné dějiny do poloviny 17. století, Brno v minulosti a dnes 16, 285-338.

Konečný, L. 1996: Počátky Brna ve světle nejnovějších poznatků, Forum Brunense 1995/96, 7-20.

Krejčí, J. 1993: Geologické a fyzickogeografické poměry území města Brna, Brno v minulosti a dnes 11, 127-220.

Kuča, K. 2000: Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic. Praha – Brno.

Loskotová, I. 1993: Než vznikla Stará radnice, Forum brunense 1993, 207-215.

Merta, D. – Kováčik, P. – Peška, M. – Procházka, R. – Sadílek, J. 2001: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2000, Přehled výzkumů 42 (2000), 75-107.

Merta, D. – Peška, M. 2003: Několik poznámek k architektonickému vývoji bývalého kláštera augustiniánů v Brně a jeho nejbližší okolí, Brno v minulosti a dnes XVI, 97-119.

Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Sadílek, J. 2000: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzku-

mů v Brně v roce 1999, Přehled výzkumů 41 (1999), 35-61.

Merta, D. – Peška, M. – Zůbek, A. 2004: K zásobování města Brna vodou z Kartouz, Archeologia technica 15, 70-77.

Merta, D. – Rybníček, M. – Zůbek, A. 2004, Ke stavebnímu založení kostela Nanebevzetí Panny Marie v Brně-Zábrdovicích, Ve službách archeologie V, 146-150.

Michna, P. 1995: Nález středověké studny v Brně, Brno v minulosti a dnes XIII, s. 209-216.

Nemovité kulturní památky Jižní Moravy, svazek 12, město Brno, Brno 2002.

Pešlová, L. 2002: Hmotná kultura brněnského měšťana na přelomu 16./17. století, dipl. práce FFMU v Brně.

Procházka, R. 2000: Zrod středověkého města na příkladu Brna (k otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech), Mediaevalia archaeologica 2, 7-158.

Richter, V. 1936: Z počátků města Brna, Časopis Matice moravské 60, 257-314.

Richter, V. 1948: Cecilie Hálová-Jahodová: Brno. Stavební a umělecký vývoj města, Časopis Matice moravské 1948, 68, 400-409.

Samek, B. 1994: Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A-I). Praha.

Samek, B. – Hrubý, K.O. 1982: Brno. Proměny města. Brno.

Sejbal, J. 1966: Moravská drobná mince grošového období, in: Sborník I. numismatického sympozia, Brno.

Slovák, A. 1899: U modrého lva. Brno.

Stuchlík, S. 1994: Vývoj osídlení Brněnské kotliny ve starší a střední době bronzové, Pravěk Nová řada 4, 127-153.

Svoboda, A. – Černoušková, D. 2001: Brno. Historická mapa podzemí.

Šujan, F. 1928, Dějepis Brna. Brno.

Unger, J. – Procházka, R. 1995: Počátky katedrály sv. Petra a Pavla v Brně ve světle archeologických výzkumů 1991-1992, Brno v minulosti a dnes 13, 90-111.

Vičar, O. 1965: Místopis Brna v polovici 14. století (prostor uvnitř městských hradeb), Brno v minulosti a dnes 7, 242-283.

Vičar, O. 1966: Místopis Brna v polovici 14. století (předměstí), Brno v minulosti a dnes 8, 226-275.

Vičar, O. 1975: K nejstarší topografii Starého Brna. Vlastivědný věstník moravský 27, 75-78.

Vitula, P. 1993: Rettungsgrabungen auf der Bratislavská Gasse in Brno (Bez. Brno-město), Přehledy výzkumů 1991, 59.

Zatloukal, P. 1997: Brněnská okružní třída. Brno.

Zůbek, A. 1998: „Spor“ o svatopetrský chrám v Brně. Bakalářská práce Masarykovy univerzity v Brně. Brno

Žák, K. 1929: Dějiny Kartouze královopolské. Nové Město na Moravě.

Prameny, nálezové zprávy a terénní dokumentace

Ambroz, M. – Kroupa, P. 1990: Stavebně-historický průzkum Nové radnice, rukopis uložený v Muzeu města Brna.

Anneis, J. – Zehentner, J.: Mapa královského města Brna a jeho předměstí. Moravský zemský archiv, fond D22 – Sbírka map a plánů, sign. 364.

Anonym: Altbrünner Herrschaft Gebiet 1740-1750. Archiv města Brna, t. č. nepřístupný. Použit přetisk in: Kalivoda, F.1959: Brno. Vůně jednoho města, 187. Brno.

Anonymní plán Brna s prospektem předměstí, in: Martin Zeiler: Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae. Vydal Matheus Merian, Frankfurt n. Mohanem 1650. Muzeum města Brna, i. č. 3913.

Anonymní plán Brna z knihy Relatione dell assedio di Bruna e della fortezza di Spilberg... Vídeň 1672. Moravská zemská knihovna i. č. St 2-18.958.

Beyer, H. B. – Zeiser, H. J.: Obléhání Brna Švédy r. 1645. Pohled z ptačí perspektivy od jihovýchodu. Olejomalba z r. 1645-1646? Muzeum města Brna, i. č. 2284, t. č. v expozici.

Borský, P. 2002: Stavebně-historická rešerše k bloku 44, rkp., Brno.

Borský, P. – Černoušková D. 1997: Objekt Starobrněnská 2/4 – Mečová 10 v bloku tzv. Velkého špalíčku v Brně (stavebně-historický průzkum).

Brno. Historická mapa podzemí. Brno 2001.

CDM: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae 5, ed. A. Boček, Brno 1850.

Čižmářová, J. 1978: Brno – Křížová ulice. Nálezová zpráva č. 3/78 uložená v archivu Muzea města Brna.

Geisler, M. 1979: Brno – Václavská – Křížová ulice. Nálezová zpráva č. 3/79 uložená v archivu Muzea města Brna.

Geislerová, K. – Procházka, R. 1994a: Brno – Petrov č. 2. Nálezová zpráva č. j. 84/94 uložená v archivu Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Geislerová, K. – Procházka, R. 1994b: Brno – Petrov č. 8. Nálezová zpráva č. j. 85/94 uložená v archivu Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Geislerová, K. – Procházka, R. 1995: Brno – Petrov, kanalizace. Nálezová zpráva č. j. 71/95 uložená v archivu Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Geislerová, K. – Procházka, R. 1996: Brno – kanalizační sběrač I. stavba, Nálezová zpráva č. j. 129/96 uložená v archivu Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Hanák, L. 1979: Brno, stavebně historický průzkum. Brno.

Hanžl, P. – Vit, J. – Gilíková, H. 2003: Vaňkovka – geologická zpráva, Česká geologická společnost, pobočka Brno.

Hlaváč, F. 1988: Když padaly bomby na Brno, Brno v minulosti a dnes X, s. 113-118.

Holub, P. 2002: Brno-Královo Pole, Božetěchova ul. výstavba areálu FEI VUT. Nálezová zpráva č. j. 6/02 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. 2003: Brno – Palackého 126. Terénní dokumentace z akce A27/2003 uložená v archivu Archaie Brno o.p.s.

Holub, P. 2004: Brno – Mojmírovo náměstí – rekonstrukce kříže. Nálezová zpráva č. j. 11/04 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Kolařík, V. 2003a: Brno, Petrov – kanalizace. Nálezová zpráva č. j. 48/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Kolařík, V. 2003b: Brno – Královo Pole, kostel Nejsvětější Trojice. Terénní dokumentace z akce A110/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Kolařík, V. 2003c: Brno, Husova 10. Terénní dokumentace z akce A3/2004 uložena v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Kolařík, V. – Merta, D. – Peška, M. – A. Zůbek 2003: Brno – Zelný trh. Terénní dokumentace z akce A14/2002 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Kolařík, V. – Merta, D. – Polánka, P. – Sedláčková, L. – Rokoská, P. – Zůbek, A. 2003: Pánská 6-8, náměstí Svobody 16. Terénní dokumentace z akce A100/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Kolařík, V. – Polánka, P. – Rokoská, P. – Sedláčková, L. – Zůbek, A. 2003a: Brno – blok 39. Terénní dokumentace z akce A35/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Kolařík, V. – Polánka, P. – Rokoská, P. – Sedláčková, L. – Zůbek, A. 2003b: Brno – Jakubské náměstí. Terénní dokumentace z akce A57/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Merta, D. 2002: Brno – Královo Pole, Božetěchova 2, VUT FEI, Klauzura L. Nálezová zpráva č. j. 34/02 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Merta, D. 2003: Brno-Královo Pole, Božetěchova 2, VUT FEI, Klauzury I a K. Nálezová zpráva č. j. 1/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Merta, D. – Zapletalová, D. – Zůbek, A. 2003: Brno – Mozartova ulice, rekonstrukce vozovky a IS. Nálezová zpráva č. j. 29/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Merta, D. – Zůbek, A. 2003: Brno – Česká. Terénní dokumentace z akce A47/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Polánka, P. – Sedláčková, L. – Rokoská, P. – Zůbek, A. 2003: Běhounská, náměstí Svobody, Zámečnická. Terénní dokumentace z akce A03/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Polánka, P. – Zůbek, A. 2003a: Brno – minoritský klášter. Terénní dokumentace z akce A106/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Polánka, P. – Zůbek, A. 2003b: Brno – Stará radnice. Terénní dokumentace z akce A107/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Procházka, R. – Zůbek, A. 2002: Brno – Opuštěná. Terénní dokumentace z akce A88/2002 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Sedláčková, L. 2004: Brno – Trnitá ulice, OG Vaňkovka. Nálezová zpráva č. j. 10/04 uložená v archivu společnosti Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Zůbek, A. 2002: Brno, Bratislavská 30, 32 (přestavba Divadla Radost). Nálezová zpráva č. j. 07/02 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Holub, P. – Zůbek, A. 2003: Brno – Kapucínské náměstí. Terénní dokumentace z akce A115/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Indikační skica stabilního katastru, Staré Brno 1825. Originál v Ústředním archivu zeměměřičství a katastru v Praze.

Indikační skica stabilního katastru, Jircháře 1843. Originál v Moravském zemském archivu Brno, fond D9 – Indikační skici.

Kolařík, V. – Peška, M. – Zapletalová, D. 2003: Brno – Křížová, Václavská, Mendlovo náměstí. Terénní dokumentace z akce A41/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Kováčik, P. 2001: Brno, vnitroblok 42 – sanace podzemí. Nálezová zpráva č. j. 21/01 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Kováčik P. 2001: Brno – Jezuitská 13, rekonstrukce výměníkové stanice LS JmL a.s. Nálezová zpráva č. j. 26/01 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Merta, D. 1998: Brno, Veselá 24 (přípojka parovodu). Nálezová zpráva č. j. 4/98 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Merta, D. 1999: Brno, blok 26, 35. Nálezová zpráva č. j. 7/99 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Merta, D. 2004, Jiráskova č. 38, Nálezová zpráva uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Merta, D. – Sadílek, J. 2003: Brno – Královo Pole, Božetěchova 1-3 (dvůr). Stavebně-historický průzkum č. 18/03 uložený v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Merta, D. – Veselá, P. – Zůbek, A. 2002: Brno – blok 40. Terénní dokumentace z akce A57/2002 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Merta, D. – Zůbek, A. 2003a: Sanace Brněnského podzemí, blok 39a. Nálezová zpráva č. j. 12/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Merta, D. – Zůbek, A. 2003c: Sanace Brněnského podzemí, blok 44a. Nálezová zpráva č. j. 10/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Merta, D. – Zůbek, A. 2003a: Sanace Brněnského podzemí, blok 44b. Nálezová zpráva č. j. 11/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Merta, D – Zůbek, A 2003, Brno Zábrdovice, kostel Nanebevzetí Panny Marie, statické sondy, Nálezová zpráva č. j. 75/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Peška, M. 1997: Brno, Sukova, Kobližná, Vachova, Jánská; Blok 25, 36. Nálezová zpráva č. j. 54/97 uložená v archivu Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Peška, M. 2000: Brno, Blok 31. Nálezová zpráva č. j. 8/00 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Peška, M. 2001: Brno, blok 42 (vozovka Česká, Jakubská, Rašínova a Solniční). Nálezová zpráva č. j. 22/00 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Peška, M. 2002: Sanace brněnského podzemí, blok 32. Nálezová zpráva č. j. 26/02 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Peška, M. 2003: Blok 33, Nálezová zpráva č. j. 13/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Peška, M. – Zapletalová, D. 2003a: Kolektor Kobližná – akce A001/2003, terénní dokumentace uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s..

Peška, M. – Zapletalová, D. 2003b: Kolektor Zelný trh – akce A002/2003, terénní dokumentace.

Polánka, P. – Sedláčková, L. – Zůbek, A. 2003: Brno – Trnitá. Terénní dokumentace z akce A44/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Polánka, P. – Štourač, D. – Zůbek, A. 2003: Terénní dokumentace z akce A101/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Polánka, P. – Zůbek, A. 2003: Terénní dokumentace z akce A73/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Procházka, R. 1992: Brno, Veselá 12. Nálezová zpráva č. j. 1477/92 uložená v archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně.

Procházka, R. 1995: Brno – Petrov č. 2. Nálezová zpráva č. j. 42/95 uložená v archivu Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Procházka, R. 1996a: Brno – Petrov č. 2, Nálezová zpráva č. j. 3/96 uložená v archivu Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Procházka, R. 1996b: Brno – Petrov č.p. 2, 8. Nálezová zpráva č. j. 136/96 uložená v archivu Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Procházka, R. 1996c: Brno – Petrov, kanalizace. Nálezová zpráva č. j. 144/96 uložená v archivu Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Procházka, R. 2001, Zábrdovice, Vojenská nemocnice, kanalizace, Nálezová zpráva č. j. 2/01 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s..

Rybníček, M. 2003, Kostel Nanebevzetí Panny Marie – Brno Zábrdovice, závěrečná zpráva.

Sadílek, J. 2000: Brno, Královo Pole – kostel Nejsvětější Trojice. Nálezová zpráva č. 6/00 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Sedláčková, L. – Zapletalová, D. – Zůbek, A. 2003: Brno. Pekařská 72. Terénní dokumentace z akce A75/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Sedláčková, L. – Zůbek, A. 2003: Brno. Česká 3. Terénní dokumentace z akce A79/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Unger, J. 2001, Kaple sv. Kunhuty, Nálezová zpráva uložená v archivu ÚAPP Brno.

Veselá, P. – Zůbek, A. 2002: Brno. Trnitá ulice, parc. č. 878. (Odlučovač ropných látek ORL). Nálezová zpráva č. j. 39/02 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zapletalová, D. 2003a: Brno, Polní 3. Terénní dokumentace z akce A70/2002 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zapletalová, D. 2003b: Brno, Kamenná 55. Terénní dokumentace z akce A32/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zapletalová, D. 2003c: Brno, Křížová, Polní, Václavská, Vídeňská. Terénní dokumentace z akce A36/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zapletalová, D. 2003d: Brno, Vinohrady, Vídeňská, Vojtova. Terénní dokumentace z akce A91/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zapletalová, D. 2003e: Brno, blok 95a. Terénní dokumentace z akce A92/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zapletalová, D. – Zůbek, A. 2003: Brno – Jánská. Terénní dokumentace z akce A45/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2002: Brno, ulice Spálená – kolektor. Nálezová zpráva č. 1/02 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003a: Nálezová zpráva o provedení archeologického výzkumu při stavbě „Kolektory a technické sítě pro I. etapu výstavby v Jižním centru, 3. stavba kolektor Opuštěná – Metropol“. Nálezová zpráva č. j. 47/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003b: Brno. Vachova (kanalizace a rekonstrukce povrchu). Nálezová zpráva č. j. 28/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003c: Brno. Rekonstrukce Denisových sadů a Studánky. Nálezová zpráva č. j. 56/02 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003d: Brno – blok 49. Terénní dokumentace z akce A4/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003e: Brno. Malinovského náměstí (oprava inženýrské sítě). Nálezová zpráva č. j. 15/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003f: Brno – Trnitá. Terénní dokumentace z akce A21/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003g: Brno – Jánská, Minoritská. Terénní dokumentace z akce A31/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003h: Brno – náměstí Svobody. Terénní dokumentace z akce A30/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003i: Brno. Stará (oprava vodovodních přípojek). Nálezová zpráva č. j. 52/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003j: Nálezová zpráva o provedení archeologického výzkumu při výstavbě parkovacího objektu stavby Hybešova 42, parc. 1741 a 1742. Nálezová zpráva č. j. 61/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003k: Brno. Solniční 9 (rekonstrukce sklepa). Nálezová zpráva č. j. 71/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003l: Brno. Běhounská (havárie vody). Nálezová zpráva č. j. 50/03 uložená v archivu Archaie Brno o.p.s

Zůbek, A. 2003m: Brno – Moravské náměstí. Terénní dokumentace z akce A113/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2003n: Brno – Trnitá (areál Vaňkovky). Terénní dokumentace z akce A114/2003 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2004a: Brno – Křížová 18. Brno. Křížová 18 (výstavba kanalizace). Nálezová zpráva č. j. A51/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s.

Zůbek, A. 2004b: Brno. Běhounská (oprava inženýrské sítě). Nálezová zpráva č. j. 70/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s

Zůbek, A. 2004c: Brno. Pekařská, sonda před č.p. 16. Nálezová zpráva č. j. 73/03 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s

Zůbek, A. 2004d: Brno. Merhautova (výkopy inženýrských sítí). Nálezová zpráva č. j. 12/04 uložená v archivu Archaie Brno, o.p.s

Resumé

Der vorliegende Beitrag stellt sich – ähnlich wie in vorigen vier Jahren – das Ziel, über die Ergebnisse archäologischer Rettungsgrabungen zusammenfassend zu informieren, die durch die gemeinnützige Gesellschaft Archaia Brno im historischen Stadtkern von Brünn und im Raum seiner historischer Vorstädte durchgeführt wurden. Perspektiven, Konzeptionen und

Methoden der systematischen archäologischen Erforschung des Zentrums Brünns blieben unverändert.

Vorläufige Ergebnisse einzelner Grabungsaktionen (in der Reihenfolge des Kodes):

Běhounská , Rašínova Strasse, Parzelle N. 32, 549/1 (Aktion 156/2001)

Im Zusammenhang mit dem Projekt der "Bauhistorischen Erforschung und Erhöhung der Zugänglichkeit der Häuser im Hausblock 33 wurde eine Rettungsgrabung realisiert. Der Hausblock befindet sich zwischen den Strassen Rašínova, Běhounská, Jakubské a Svoboda Platz. Seine Gestaltung stellt das Ergebniss des Umbaus im Rahmen der Sanierung des Stadtkerns von Brno anfangs des 20. Jahrhunderts. Die Ausgrabung wurde auf die Erforschung einzelner Schürfschächte beschränkt.

Im Schürfschacht A3 wurde ein neuzeitlicher Keller geräumt. Im Schürfschacht A4 wurden eine gotische Fundamentmauer des ehemaligen Huses N. 9 und gotischer Keller des Nachbarhauses N. 7. dokumentiert.

Im Schürfschacht B1 wurde ein Mauerwerk eines verschűtteten gotischen Kellers freigelegt, der auch dem ehemaligen Haus N. 7 anhőrte.

Im Schürfschacht C1 wurde eine nicht ganz klare Gruppe der neuzeitlichen Mauern erfasst, dabei auch eines neuzeitlichen Kanals.

Im Schürfschacht D1 beafand sich eine ziegelgemauerte Kloake, die im 18. Jahrhundert verschüttet wurde. Es wurde auch eine ziegelgemauerte Wasserleitung zum Merkur-Brunnen auf der Svoboda Platz erfasst.

Im Schürfschacht D2 wurde ein gotischer Keller gefunden, der neuzeitlich geteilt wurde.

Auch im Schürfschacht E1 wurde ein Teil eines gotischen Kellers freigelegt, der später ein Bestandteil des Liechtenstein Palastes wurde.

Im Schürfschacht E2 wurde eine Grube aus dem 13. Jahrhundert dokumentiert und ein 8 m langer Abschnitt eines wahrscheinlich gotischen Kellerganges erfasst, der in der 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts verging.

Im Schürfschacht E4 wurde der bister grösste Keller freigelegt, der aber erst im 17. oder 18. Jahrhundert enstand.

Dornych-, Spálená-, Úzká- Straße, Parzellen Nr. 1002, 1057, 1059, 1060 [Aktion A006/2002]

Die archäologische Grabung wurde durch den Aufbau von „Kollektoren und technischen Netzen für die 1. Etappe des Aufbaus des Südzentrums – 3. Bau, Kollektor Opuštěná – Metropol“ veranlaßt. Der betreffende Raum liegt südlich des mittelalterlichen Stadtkerns.

Die Grabung bestätigte eine intensive Besiedlung aus der Zeit von ca 1000-50 Jahren v. Chr. „Schwerpunkt“ der urzeitlichen Besiedlung der Fundstätte fällt in die jüngere Eisenzeit. Auf demselben Gebiet wurde auch die Besiedlung aus dem 8.-12. Jahrhundert festgestellt. Erforscht wurden Siedlungsaktivitäten in Form verschiedener Gruben unbekannter Funktion und „Kulturschichten“. Ein ausgeprägtes Element stellten Relikte von Palissadenzäunen aus Stangenholz dar. Ihre Datierung ist jedoch nicht eindeutig. Manchmal schienen sie urzeitlich zu sein, anderesmal wiesen sie Merkmale der letztgenannten Periode auf. Es kann jedoch nicht ausgeschlossen werden, daß sie erst aus dem 13. Jahrhundert stammen.

Das 13. Jahrhundert brachte eine Intensivierung der Besiedlung des verfolgten Raums. Ihr Umfang überschreitet den Raum der Spálená-Straße und reicht weit südlich in Richtung der Dornych-Straße. Das hängt mit der Gründung der Stadt und der Entstehung der Vorstädte zusammen, wovon die Sladovnické-Vorstadt bis hier reichte. Es wurden Überreste oberirrdischer Holzlehmarchitektur entdeckt, die ohne Zweifel die Bebauung der erwähnten Vorstadt gebildet hatte. Erkannt wurden wenigstens sechs ihrer Phasen (aus der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts) als Ergebnis des Brandes oder bloßen Umbaus. Die Besiedlung des 13. Jahrhunderts geht fließend in jüngere Perioden über. Von jenen Zeiten stammen meistens Abfallgruben aus dem 14.- 18. Jahrhundert, in zwei Fällen können hypothetisch auch Gruben erwogen werden, die primär zu Lederbearbeitung dienten. Entdeckt wurden auch zwei mittelalterliche Brunnen und zwei Kalkgruben.

Die Grabung stellt einen wichtigen Einblick in die Geschichte des Gebiets südlich des historischen Stadtkerns von Brünn dar; sie bestätigte die bekannte Tatsache, daß dieser Raum eine der bedeutendtesten archäologischen Fundstätten im Brünner Becken ist.

Zelný trh, Parzelle Nr. 397 [Aktion A014/2002]

Im Zusammenhang mit dem Projekt „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden bisher 9 auf dem Platz angelegten Schürfschächte dokumentiert. Es handelte sich u.a. um den Komplex hochmittelalterlicher Keller, die dem heute abgerissenen Haus Nr. 17 angehörten, welchem ein holzlehmisches Untergeschoß aus der Mitte des 13. Jahrhunderts vorangegangen war.

Zábrdovice, Mariä Himmelfahrtskirche [Aktion A016/2002]

Im Zusammenhang mit Statikstörungen des Mauerwerks der Mariä Himmelfahrtskirche im Areal des ehemaligen Prämostratenserklosters In Brünn-Zábrdovice wurden drei Schürfschächte angelegt, die anschließend archäologisch dokumentiert wurden.

Eine kleine Grabung ergänzte die Baugeschichte der Mariä Himmelfahrtskirche. Sie bestätigte die angenommene Gründung des Renaissance-Baus auf den Fundamenten einer ursprünglich frühgotischen Kirche (oder eines Klosters?) im Raum des Schiffes. Die Grabung trug auch zur Erklärung der Ursache der Statikstörung des Gebäudes bei. Sie lag in ungleichen Bedingungen der Gründung der Renaissance-Kirche. Während das Schiff, das auf der stabilen Substruktion der älteren Kirche steht, im Prinzip unbeschädigt ist, begann die Westfront mit zwei Türmen, die auf Anschwemmungen der Svratka auf einer Holzkonstruktion steht, infolge der Veränderungen des Wasserregimes nach der Flußregulierung in den 40er Jahren des 19. Jahrhunderts mäßig in Richtung Westen zu neigen.

Block 391, Parzellen Nr. 74, 75 [Aktion A047/2002]

Im Zusammenhang mit dem Projekt „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden im Straßenblock 39a 9 Schürfschächte angelegt. Die Sonde nördlich des Presbyteriums der Kirche wurde erweitert, damit ein größerer Teil des dort ent-

deckten Renaissance-Kellers freigelegt werden könnte. Der Block 39a befindet sich im Nordostteil des historischen Stadtkerns, im Areal des ehemaligen Herburger (Augustinianerinnen) Klosters im Raum der Běhounská-Straße. Das Kloster Cella Sanctae Mariae wurde 1240 gegründet.

Die allmähliche Erhöhung des Terrains im 13. Jahrhundert belegten Situationen im Nordteil der Straße. Dort wurden Relikte von „Kulturschichten“ und Aushubsaktivitäten unbekannter Funktion festgestellt. Darin war an der Ostseite der Straße ein relativ umfangreicher Keller eines steinernen Hauses eingelassen, das gegen Ende des 13. Jahrhunderts erbaut wurde. In den restlichen Schürfschächten wurden nur noch Relikte mittelalterlicher Aushübe entdeckt.

An dem Presbyterium der Mariä Himmelfahrtskirche wurden ausgedehnte Kellerräume entdeckt. Es handelte sich wahrscheinlich um den Bestandteil umfangreicherer Keller, die mit der Renaissance-Phase des Umbaus der Kirche bzw. der Jesuitenschule zusammenhingen. Im Keller wurde ein Relikt einer mittelalterlichen Steinmauer aus dem Ende des 13. Jahrhunderts dokumentiert; ihr Mauerwerk war Bestandteil eines heute unbekannten oberirrdischen Baus im Klosterareal.

Die meisten Schürfschächte legten Relikte von Einzelbauten frei, die zum Ostteil des Komplexes der in der Barockzeit errichteten Jesuitenschule gehörten, die im 19. Jahrhundert für die Bedarfe der Armee umgestaltet wurde.

Block 43, Parzellen Nr. 604, 610 [Aktion A048/2002]

Im Zusammenhang mit dem Projekt „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden im Straßenblock 43 insgesamt 8 Schürfschächte angelegt bzw. dokumentiert.

Alle Schürfschächte legten Überreste der Besiedlung aus dem 13. Jahrhundert frei, ältere Aktivitäten wurden nicht festgestellt. Die Besiedlung des 13. Jahrhunderts hängt mit der Entstehung und Entwicklung der Stadt zusammen. Für die interessanteste Siedlungsaktivität wird das Objekt im Suchschnitt A2 gehalten, das als Untergeschoß eines holzlehmigen Hauses interpretiert wird. Es handelt sich um das bisher nördlichste so interpretierte Objekt aus dem 1. Drittel des 13. Jahrhunderts. Der Bau mußte später der neu errichteten Stadtbefestigung Platz machen, deren Verlauf in derselben Sondage dokumentiert wurde. Der Kalkofen (Suchschnitt A4) wurde entweder aus demselben Grund planiert oder er kann auch im Raum des Burggrabens (Raum zwischen den Befestigungsmauern) untergebracht worden sein; eine ähnliche Situation ist aus der Solniční-Straße bekannt, wo ebenfalls ein Kalkofen im Burggraben entdeckt wurde.

Drei Schürfschächte entdeckten die gesuchten Kellerräume. Im Schürfschacht A2 wurde ein kleiner spätgotischer Keller mit Brunnen saniert. Schürfschacht C3 legte ein Keller frei, der um 1300 errichtet und in der Renaissance sowie in den späteren Periode renoviert worden war.

Block 44a, Parzellen Nr. 592, 593/2, 593/3 [Aktion A049/2002]

Im Zusammenhang mit dem Projekt „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden im Straßenblock 44a insgesamt 7 Schürfschächte untersucht bzw. dokumentiert, die im Raum des Parkplatzes an der Veselá-Straße angelegt worden waren.

Direkt auf der Sohle wurden Siedlungsaktivitäten aus dem 13. Jahrhundert konstatiert, in einem Fall in Form von Kommunikations- (Fußboden-) herrichtungen eines näher unbestimmten oberirrdischen Baus. Überreste der mittelalterlichen Bebauung des betreffenden Raums dokumentieren die oben erwähnten Strassenniveaus. In höheren Schichten wurde dann die Fußbodenherrichtung eines oberirrdischen Holzlehmhauses festgestellt, die durch eine Branddestruktion überdeckt war. Von steinerner Bebauung wurde nur ein kleines Relikt mittelalterlichen Mauerwerks entdeckt.

Auf die Besiedlung des 13. Jahrhunderts knüpfte ein ausgeprägtes Horizont des 15. und 16. Jahrhunderts an. Im 16. Jahrhundert begann in dem betreffenden Raum eine neue gemauerte Bebauung zu entstehen. Die meisten Sonden legten ihre Überreste frei und dokumentierten teilweise auch ihre allmähliche Entwicklung. Die fand ihren Höhepunkt mit der Errichtung der Altstädtischer Kaserne in der Mitte des 18. Jahrhunderts. Ein ausgeprägtes Horizont bildeten dann Aufschüttungen und Terrainherrichtungen aus dem 19. und 20. Jahrhundert, die auch die planierte Destruktion der älteren Bebauung einbezogen.

Block 40, Parzellen Nr. 59, 13/2, 67/1, 102 [Aktion A57/2002]

In Anknüpfung auf gegrabene Schürfschächte des Projekts „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurde eine archäologische Rettungsgrabung durchgeführt. Insgesamt wurden 13 Suchschnitte dokumentiert, die in den Straßen Beethovenova, Dvořákova, Jezuitská und Kozí sowie im Hof des Hauses Beethovenova Nr. 3-5 angelegt wurden. Die Grabung ist bisher nicht bearbeitet.

Vachova-Straße, Parzellen Nr. 102, 111 [Aktion A061/2002]

Im Zusammenhang mit der Renovierung des Kanalisationsnetzes und der anschließenden Rekonstruktion der Oberfläche der Vachova-Straße erfolgte im Sommer 2002 eine archäologische Rettungsgrabung.

Dokumentiert wurden Teile von drei eingetieften Untergeschossen holzlehmiger Häuser. Sie fielen wahrscheinlich alle noch im 13. Jahrhundert einem Brand zum Opfer. Entdeckt wurde auch ein mittelalterlicher, in den natürlichen Löss eingetiefter Keller. Relativ zahlreich waren Abfallgruben – es wurden insgesamt 5 entdeckt und sie stammten aus dem 13., 14., 15., 16. und 18. Jahrhundert. Die Grabung dokumentierte auch Teile untergegangener gemauerter Architektur wahrscheinlich neuzeitlichen Alters und einige Aushübe unbekannter Funktion, die in das 13. Jahrhundert datiert wurden oder nicht näher bestimmt werden konnten.

Mozartova-Straße, Parzelle Nr. 75 [Aktion A063/2002]

Die älteste auf der Fundstelle belegte Aktivität stellen Überreste des „kultivierts“ Bodentyps aus der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts dar.

Der ausgeprägteste Horizont der Fundstelle gehört der Wende des 13. und 14. Jahrhunderts, eventuell dem Anfang des 14. Jahrhunderts an. Freigelegt wurde ein Teil des Untergeschosses eines holzlehmigen Hauses, dessen Untergang an die Wende des 13. und 14. Jahrhunderts datiert wird. In der Destruktion wurden Fragmente grün glasierter Verkleidungs-

platten oder Fliesen entdeckt, die z.B. als gut zu erhaltende Verkleidung der Heinzanlage (des Ofens) gedient haben können. Die archäologischen Grabung legte zwei Wände des Untergeschosses frei, und entlang ihnen zwei Reihen von Pfostengruben der Vertikalkonstruktion des Kellers, eventuell des ganzen Hauses. Die Entstehung des Untergeschosses wird in die Mitte des 13. Jahrhunderts datiert, sein Untergang helfen dann zwei Münzen von Johann von Luxemburg an den Anfang des 14. Jahrhunderts zu datieren. Ein weiteres Relikt eines ähnlichen Baus befand sind im Südteil der Straße.

Es wurden auch Überreste zweier gemauerter Untergeschosse mittelalterlicher Häuser aus der Zeit um 1300 erfaßt Auf die verschüttete Destruktion des Untergeschosses knüpfen Ausgleichsschichten und Strassenbegehungsschichten mit Überresten leichter Bauherrichtungen an. Über dem Niveau des Ausgleichsschichten, bzw. in deren Oberteil wurde das Relikt einer Produktionsanlage – eines aus Ziegeln gebauten Ofens entdeckt. Der Ofen wurde mehrmals repariert.

Im Laufe des Mittelalters wurden besonders im Nordteil der Straße einige Abfallgruben abgeteuft. Zwei davon können in die 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts datiert werden. Eine weitere gehört an die Wende des 13. und 14. Jahrhunderts. An den Anfang des 14. Jahrhunderts ist eine einzige zu datieren. Die restlichen Abfallgruben lieferten kein zuverlässiges Datierungsmaterial.

Die jüngsten auf der Fundstelle festgestellten Aktivitäten sind zahlreiche Mauerwerkstücke, die mit dem Aufbau der Jesuitenschule zusammenhängen. Davon konnte die südliche Umfassungsmauer der Schule interpretiert werden, sowie das Mauerwerk zweier Klosterhöfe. In das 16. Jahrhundert ist anhand der in der Ausfüllung des Aushubs gefundenen Keramik der steinerne Brunnen im Mittelteil der Straße zu datieren sowie die Abfallgrube mit Ziegelpfeilern in den Ecken des Aushubs, die die oberirrdische Konstruktion trugen. Nur ein wenig älter (Wende des 15. und 16. Jahrhundets) sind die Ausfüllungen zweier Abfallgruben.

Polní-Straße 3, Parzellen Nr. 430, 431, 432/2, 421, 424 [Aktion A070/2002]

Anfang 2003 erfolgte die Grabung im Westteil der Baufläche, wo die meisten mittelburgwallzeitlichen Gräber und das Produktionsareal aus der jüngeren Burgwallzeit, event. aus der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts freigelegt wurde. Auf dieser Stelle wurden an der Oberfläche der Lößwächte Überreste spätpaläolithischer Besiedlung entdeckt.

Untersucht wurde teilweise auch der Raum des neuzeitlichen Friedhofs, woher zerstreute menschliche Knochen und deren Anhäufungen herausgehoben wurden.

Block 44b, Parzellen Nr. 599, 601, 602 [Aktion A071/2002]

Im Zusammenhang mit dem Projekt „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden im Straßenblock 44b insgesamt 14 Schürfschächte angelegt.

Es wurde eine 1,40 m dicke mittelalterliche Schichtenfolge entdeckt, in einem der Schürfschächte wurde die Abfallgrube aus dem 13. Jahrhundert dokumentiert. Aus der mittelalterlichen Bebauung konnten Relikte von wahrscheinlich zwei steinernen Häusern aus der Wende des 13. und 14. Jahrhunderts dokumentiert werden. Es folgte der Horizont des 15. und 16. Jahrhunderts, der durch eine Abfallgrube belegt war. Seit dem 16. Jahrhundert begann in dem betreffenden Stadtteil neue gemauerte Bebauung zu entstehen. Sie wurde mit der Errichtung der Altstädter Kaserne in der Mitte des 18. Jahrhunderts und den Bauherrichtungen der Häuser im Nordteil des Blocks am Anfang des 20. Jahrhunderts (Hotel Slavia) abgeschlossen. Die Grabung brachte wichtige Erkenntnisse zur Frage des Befestigungssystems der Stadt. In den nördlichsten Suchschnitten wurden Segmente mittelalterlicher Stadtmauer festgestellt. Neu entdeckt und ausgeräumt wurde die spätmittelalterliche Bastei Weisser Pulwer Thurm, die sich an der Nordwestecke der Befestigung befand.

Bašty-Straße, Denis-Park, Studánka-Straße, Parzellen Nr. 352, 353/1, 1147 [Aktion A073/2002]

Im Zusammenhang mit Aushubsarbeiten während der Aktion „Rekonstruktion des Denis-Parks und der Studánka-Straße, Wasserwirtschaft und öffentliche Beleuchtung“ verlief im betreffenden Raum eine archäologische Rettungsgrabung.

Die zu dokumentierenden Aushübe für Leitungsnetze verliefen meistens in Aufschüttungsschichten, die während der Umwandlung des gegebenen Raums in einen Park im 19. Jahrhundert zustande gekommen waren. Im Westteil der Bašty-Straße wurde das Mauerwerk einer spätmittelalterlichen Bastei freigelegt, die zur Stadtbefestigung gehörte. In der Nähe der Bastei wurde das Relikt der eigenen Burggrabenmauer entdeckt. Die Mauer war in die Ausfüllung des Aushubs unbekannter Funktion eingesetzt. Es wurde zwar kein Datierungsmaterial gewonnen, aber der Charakter des Mauerwerks entspricht dem Mittelalter.

Petrov-Hügel, Parzellen Nr. 299, 311, 315, 316 [Aktion A082/2002]

Im Zusammenhang mit der Renovierung der Kanalisation im Hof des Hauses Petrov Nr. 2 und der Rekonstruktion der Terrassen auf dem Osthang des Petrov-Hügels wurde eine archäologische Rettungsgrabung durchgeführt. Sie brachte zahlreiche wertvolle Erkenntnisse und bestätigte die Ergebnisse vorheriger Grabungen. Bereichernd war besonders das Studium historischer Mauerwerke, das zur Feststellung führte, daß bereits im Laufe des 14. Jahrhunderts die Basis der gegenwärtigen Umfassungsmauer der Parzelle entstand, die in der Spätgotik als Grundlage einer Ziegelmauer mit Zinne genutzt wurde. Neben der ortsweise sehr reichen Schichtung des archäologischen Terrains wurde auch die Destruktion einer technischen Anlage entdeckt, die ans Ende des 13. Jahrhunderts zu datieren ist. In keinem der Suchschnitte wurde jedoch das damit zusammenhängende Ziegelmauerwerk festgestellt.

Bei der Rekonstruktion des Bischofsgrabmals an der Nordwestecke der Katedrale wurden drei in die Felsensohle eingehauenen Gräber freigelegt, die wohl mittelalterlichen Alters waren. In der Südostecke des Suchschnitts wurde ein Relikt des hochmittelalterlichen Mauerwerks entdeckt, das als Überrest des Stützpfeilers einer der älteren Bauphasen der Kirche interpretiert wird.

Opuštěná-, Trnitá-Straße [Aktion A88/2002]

Die Grabung hängt mit dem Aufbau des Kollektors „Opuštěná-Metropol“ zusammen. Bis auf einige wenige neuzeitliche

Gruben und Überreste historischer Bebauung entdeckte die Grabung im Prinzip kein archäologisches Terrain. Es wurde jedoch neue Erkenntnisse über die Entwicklung und den Charakter des Innundationsterrains und der Terrasse des Flusses Svratka gewonnen. Die Grabung ergänzte die Mosaik der allmählichen Rekonstruktion der historischen Topographie des südlichen Vorfelds der Stadt.

Koblížná, Sukova, Dvořákova, Kozí Strasse, Parzelle N. 128, 101, 102, 144, 59 (Aktion A001/2003)

Beim Ausbau des behandelten Abschnitts des sekundären Kollektors wurde auch eine Rettungsgrabung durchgeführt . Im Unterteil der Koblížná Strasse wurden Fundamente der mittelalterlichen Pforte erfasst. An der Ecke der Koblížná und Sukova Strasse wurden Reste eines gotischen Hauskellers freigelegt. Dasselbe gelang es an der westlichen Strasenflucht der Sukova Strasse und der östlichen Linie der Poštovská Strasse. Im Raum der Sukova Strasse wurden auch einige Latrinem dokumentiert, andere Objekte, ein Brunnen eingerechnet, kamen in der Koblížná Strasse zutage. Als eine hervorragende Entdekkung kann man ein Graben der neolitischen Kultur mit mährischer bemalten Keramik bezeichnen. Mittels Lenka Lisá aus dem Geologischen Institut der Akademie der Wissenschaften der tschechischen Republik wurde auch Geologie des Kollektors verfolgt

Zelný trh, Kapuziner Platz und Starobrněnská Strasse, Parzelle N. 397, 294, 392 (Aktion A002/2003).

Ein anderer Abschnitt der des sekundären Kollektors wurde auch archäologisch verfolgt. Es wurde die nördliche Strassenflucht des Zelný Marktes erfasst, als auch der gotischen Bebauung des Areals des barocken Dietrichstein Palastes. Im Platz selbst wurde ein Brunnen und einige barocke Keller gefunden. Auch im unteren Teil der Starobrněnská Strasse bei der Mündung der Peroutka Gasse wurde die mittelalterliche Hauslinie dokumentiert. Zu wichtigen Feststellungen gehört auch das Fakt, das im Raum der Starobrněnská Strase und besonders des Zelný Marktes kamen keine Siedlungsreste zu Erscheinung.

Běhounská-Straße, Náměstí Svobody (Freiheitsplatz), Zámečnická-Straße, Parzellen Nr. 32, 528, 537 [Aktion A003/2003]

Im Zusammenhang mit dem Aufbau des Kollektors auf dem Freiheitsplatz und in der Zámečnická-Straße verlief im Jahre 2003 in dem betreffenden Raum eine archäologische Rettungsgrabung. Sie wird auch im Jahre 2004 fortsetzen. Beim Aufbau des Kollektors wird die Methode des Untertagebaus verwendet. Einzelne Strecken werden bergwerkartig vorgetrieben.

Bisher erfolgte die Flächenfreilegung von vier Abbauschächten (ca 5 x 5 m) auf dem Freiheitsplatz, sämtliche Umlagerungen der Leitungsnetze sowie die eigenen Vortriebe, die 3-7 m unter der heutigen Oberfläche erfolgen, verlaufen unter archäologischer Fachaufsicht.

Die Grabung legte Überreste der intensiven Nutzung des Platzes von dem 13. Jahrhundert bis heute frei. Ältere Aktivitäten wurden nicht festgestellt. Wichtige Erkenntnisse über die Entwicklung der mittelalterlichen Bebauung des Platzes sowie der anliegenden Zámečnická-Straße brachte die Dokumentation der Umlagerungen der Leitungsnetze. In Vortrieben werden nur die tiefer befindlichen Objekte gefunden, wie Abfallgruben, Brunnen und Keller. Hier kommt die Zusammenarbeit mit einem Geologen zur Geltung (Mag. L. Lisá).

Block 49, Parzellen Nr. 32, 800 [Aktion A004/2003]

Im Zusammenhang mit dem Projekt „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden im Straßenblock 49 insgesamt 4 Schürfschächte in der Běhounská-Straße und auf dem Moravské náměstí angelegt. Sie entdeckten Überreste einer älteren (neuzeitlichen) Bebauung, der Schurfschächte an der Rašínova-Straße legte dann einen Teil der Stadtmauer frei.

Trnitá-Straße (Areal von Vaňkovka), Parzellen Nr. 885, 886, 899, 902, 907 [Aktion A010/2003]

Die archäologische Rettungsgrabung wurde durch den beabsichtigten Aufbau der Kaufgalerie Vaňkovka im Areal einer aufgehobenen Metallgußfabrik veranlaßt. Ihr Ziel war mittels günstig situierter Suchschnitte die eventuelle historische Besiedlung zu überprüfen und die geologische Entwicklung der Svratka-Aue zu dokumentieren.

Die archäologische Grabung verfolgte auch die sandigen Einschwemmungen. Im Rahmen der Grabungsflächen S2, S3 und S5 wurden Sondagen in die Sohle eingetieft.

In vier Suchschnitten (S1, S2, S3 und S4) wurden insgesamt 5 eingetiefte Objekte auspräpariert sowie eine mächtige (ca 0,5 m dicke) Kulturschicht bzw. ihre späte, eneolithische Phase, die dem Volk mit mährischer bemalter Keramik zugeschrieben wird. Die Schicht knüpft direkt auf die Sandsohle an (sie kann von dem eventuellen fossilen Bodentyp nicht unterschieden werden).

Nach einem langen Hiatus erscheint die Besiedlung anhand archäoloscher Funde erst an der Wende des 13. und 14. Jahrhunderts. Sie wurde nur im Suchschnitt S6 festgestellt, die Intensität der mittelalterlichen Besiedlung ist dort erelativ hoch: in zwei kleinen Teilsondagen wurden insgesamt 6 Objekte identifiziert (4 Pfostengruben, eine Rinne und wohl ein seichter Graben). Die spätmittelalterliche und neuzeitliche Besiedlung dehnt sich schon in dem ganzen Areal aus. Aus dem 15. Jahrhundert stammen Überreste von Abfallgruben. Dann wurde die Fundstelle mit dem sog. Gartenhorizont des 16.-18. Jahrhunderts überdeckt. Darüber gibt es nur noch Aufschüttungen des 19. und 20. Jahrhunderts, die meistens mit der ehemaligen Fabrik zusammenhängen.

Malinovský-Platz, Parzelle Nr. 94 [Aktion A018/2003]

In dem Aushub für Leitungsnetze im Raum des Malinovský-Platzes wurden Ablagerungen festgestellt, die als Aufschüttungsschichtenfolge aus dem 16.-19. Jahrhundert interpretiert werden.

Trnitá-Straße, Parzelle Nr. 94 [Aktion A021/2003]

Im Zusammenhang mit dem Aufbau der Kanalisation in der Trnitá-Straße verlief dort eine archäologische Rettungsgrabung, die gegenwärtig bearbeitet wird.

Palackého-Straße 126 [Aktion A027/2003]

Im Laufe der Arbeiten an der Rekonstruktion des Kulturhauses Semilasso (Palackého-Straße 126) wurden Aushubsprofile dokumentiert. Es wurden keine urzeitlichen oder mittelalterlichen archäologischen Befunde festgestellt. Auf die urzeitliche Besiedlung können nur Steine und Lehmbewurf im Bodentyp, sowie die Ausfüllung unerkannter urzeitlicher Objekte aufmerksam machen. Gegenwärtig wird die Grabung bearbeitet.

Jánská-, Minoritská-Straße, Parzellen Nr. 128, 162, 293 [Aktion A031/2003]

Im Zusammenhang mit Anschlüssen der Hochspannungsleitung in den Kollektor in der Jánská- und Minoritská-Straße wurden 6 Schürfschächte dokumentiert, die in der Minoritská-Straße historische Kommunikationsoberflächen freilegten, in der Jánská-Straße Relikte mittelalterlicher Bebauung dokumentierten. Die Grabungsergebnisse werden gegenwärtig bearbeitet.

Kamenná-Straße, Parzellen Nr. 932/1, 932/2 [Aktion A032/2003]

Die archäologische Rettungsgrabung verlief in Form der Fachaufsicht beim Abraum. Die Ergebnisse waren negativ.

Block 39, Parzellen Nr. 32, 800 [Aktion A004/2003]

Im Zusammenhang mit dem Projekt „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden im Straßenblock 39 insgesamt 10 Schürfschächte in der Beethovenova-, Dvořákova- und Jezuitská-Straße angelegt. Sondagen A4 und A5 wurden erweitert und es erfolgte dort eine archäologische Flächenfreilegung.

Die meisten Schürfschächte legten Relikte des ehemaligen Klosterkomplexes frei, der Anfang des 20. Jahrhunderts demoliert worden war. Im Nordteil der Beethovenova-Straße und in der Jezuitská-Straße entdeckte man auch mittelalterliche Aktivitäten, die dem Aufbau des Klosters in der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts vorangegangen waren. Im Suchschnitt A4 wurde u.a. das Untergeschoß eines Holzlehmhauses dokumentiert, das später durch ein oberirrdisches Haus gestört wurde. Die Grabungsergebnisse werden gegenwärtig bearbeitet.

Náměstí Svobody (Freiheitsplatz), Parzelle Nr. 537 [Aktion A030/2003]

Im Zusammenhang mit dem Projekt „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurde ein Schürfschacht dokumentiert, der die Kellerräume unter dem Haus Nr. 8 zugänglich machen sollte.

Neben der Sohle entdeckte die Grabung Aktivitäten, die mit der Entwicklung der Platzoberfläche von dem 13. bis zum 20. Jahrhundert zusammenhängen. Die Grabungsergebnisse werden gegenwärtig bearbeitet.

Křížová-, Polní-, Václavská-, Vídeňská-Straße [Aktion A036/2003]

Im Juni 2003 wurden in den genannten Straßen Havarien und Umlagerungen der Wasserleitung dokumentiert, die chronologisch der Rekonstruktion der Kreuzung Křížová- Václavská vorangingen (Aktion A041/2003).

Mittels der in der Václavská-Straße angelegten Suchschnitte wurden Kulturschichten belegt, die frühmittelalterliche Keramik beinhalteten.

Beide Grabungen sind noch nicht in Form eines Fundberichts bearbeitet, sie werden also nachträglich ausgewertet und publiziert werden.

Havarien in der Vídeňská- und Polní-Straße betrafen meistens ältere Ausfüllungen der Aushübe für Leitungsnetze. Nur in der Sonde vor dem Haus Vídeňská 16 wurde ein Pflasterfragment und die darauf liegende Schicht neuzeitlicher Keramik entdeckt. Im Suchschnitt an der Südecke der Vídeňská- und Polní-Straße wurde ein Überrest eines holozänen Bodentyps und eines seicht eingetieften Objekts festgestellt, das anhand der bescheidenen Keramik wohl in das Spätmittelalter zu datieren ist.

Křížová-, Václavská-Straße, Mendel-Platz [Aktion A041/2003]

Die Grabung wurde durch die Rekonstruktion des Straßenbahnstrecke und die gleichzeitig verlaufende Renovierung der Leitungsnetze veranlaßt.

Der unbestritten größte Beitrag der Grabung beruht in der Entdeckung des Grundmauerwerks, vereinzelt auch des oberirrdischen Mauerwerks der St. Prokop-Kirche und der Umzäunung ihres Friedhofs. Die letztgenannte wurden in vier Suchschnitten festgestellt und dank dieser Tatsache konnte das Friedhofsareal vom Westen, Osten und Süden abgegrenzt werden. In zwei Fällen wurde die stratigraphische Zeitfolge dieses Mauerwerks nach jungburgwallzeitlichen Kulturschichten und Schichten oder Aushüben aus der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts bewiesen.

Von dem Mauerwerk des eigenen Sakralbaus wurde nur ein kleiner Teil entdeckt.

Das erwähnte Mauerwerk stellt den bisher ältesten entdeckten Sakralbau auf der Fundstätte dar. Dem dortigen Sakralareal gingen Kulturschichten und Gruben aus dem 10.-12. Jahrhundert sowie aus dem 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts voran. An der Stelle des Wirtschaftshofs des Klosters wurde das Mauerwerk eines Hausblocks festgestellt, dessen Bebauung tief in die heutige Kommunikation reichte. Sein Nordteil ist älter, der Südflügel wurde erst nach dem Durchbrechen der Václavská-Straße im 2. Viertel des 19. Jahrunderts zugebaut. Auf dem Mendel-Platz wurden im beschränkten Maße Grundlagen des Altbrünner Rathauses aus dem 17. Jahrhundert dokumentiert.

An der Ecke der Křížová- und Křídlovická-Straße wurde das Kellergewölbe der Gaststätte Zum blauen Löwen entdeckt. Mittelalterliches Mauerwerk kam hier nicht vor.

Gestörtes mächtiges Bruchsteinmauerwerks mit vereinzelt verwendeten Ziegelfragmenten wurde in der Fahrbahn an der Kreuzung der Křížová-, Poříčí- und Ypsilantiho-Straße entdeckt. Es handelt sich um die Bebauung, die auf der Karte Brünns aus dem Jahre 1815 bezeichnet ist, und die dem Bau der Lehreranstalt im Jahre 1878 zum Opfer fiel.

Die Ergebnisse der Grabung sind bisher nicht in Form eines Fundberichts ausgewertet, sie werden jedoch bald publiziert werden.

Trnitá-Straße [Aktion A044/2003]

Im Zusammenhang mit dem Aufbau des Gebäudes des Katastralamtes Brno-Land in der Trnitá-Straße verlief eine archäologische Rettunsgrabung.

Neben den freigelegten Relikten der alten abgerissenen Bebauung wurde eine Schichtenfolge dokumentiert, deren Oberteil als Gartenhorizont interpretiert wird. Das Datierungsaterial reiht sie in die Neuzeit. Der untere Teil der Schichtenfolge konnte nicht datiert werden, ebenso wie zwei Gruben unbekannter Funktion. Es ist jedoch ihr eher urzeitliches Alter anzunehmen. Gegenwärtig werden die Grabungsergebnisse bearbeitet.

Jánská, Parzelle Nr. 128 [Aktion A045/2003]

Im Aushub für Leitungsnetze in der Jánská-Straße wurde im Profil ein Fragment historischen Terrains dokumentiert. Die Grabungsergebnisse werden gegenwärtig bearbeitet.

Stará-Straße, Parzelle Nr. 464 [Aktion A046/2003]

Im Zusammenhang mit der Reparatur zweier Wasserleitungsanschlüsse in der Stará-Straße wurden archäologische Situationen dokumentiert.

Beide Suchschnitte stoßen auf die geologische Sohle - die Lößwehe und den anknüpfenden Bodetyp. Der letztgenannte war teilweise „kultiviert“ – es handelte sich wohl, wenigstens teilweise, um eine urzeitliche Kulturschicht. Auf dem Bodentyp beruhten Relikte von wahrscheinlich mittelalterlichen Schichten, die ebenfalls als Kulturschichten interpretiert werden können.

Zukünftig ist dieser Bereich zu verfolgen und als ein Raum zu betrachten, wo archäologische Befunde vorkommen (Zůbek 2003i).

Česká-Straße, Parzelle Nr. 543 [Aktion A047/2003]

Im Zusammenhang mit der Rekonstruktion eines Teils der Kellerräume im Haus Česká Nr. 6 wurde ein Mauerrelikt eines mittelalterlichen Hauses identifiziert. Bei der Freilegung des Fußbodenniveaus wurden dann drei Abfallgruben dokumentiert.

Hybešova-Straße, Parzellen Nr. 1741, 1742 [Aktion A051/2003]

Die archäologische Grabung wurde durch den Aufbau der Parkplatzanlage veranlaßt. Die Grabung bestätigte, daß das Terrain der betreffenden Fläche durch Aufschüttungen gebildet war, die wenigstens teilweise mit der allmählichen Errichtung und Destruktion dortiger Bebauung zusammenhingen. Die Aufschüttungen sind überwiegend in das 20., gegebenenfalls vielleicht auch in das 19. Jahrhundert zu datieren. Unmittelbar darunter befand sich die Schichtenfolge der Auelehme. Die archäologische Grabung bestätigte, daß das betreffende Gebiet für die Besiedlung nicht besonders attraktiv war. Es wurden keine urzeitlichen, mittelalterlichen oder neuzeitlichen Siedlungsaktivitäten festgestellt. Urbanistisch wurde dieser Raum erst im 19. Jahrhundert genutzt.

Solniční-Straße, Parzelle Nr. 565 [Aktion A054/2003]

Bei der Kellersenkung stieß man meistens auf die Lößsohle und auf „rezente“ Belege, die wahrscheinlich mit dem Hausaufbau zusammenhingen. Nur im Ostteil des Keller konnten Ausfüllungen von Gruben unbekannter Funktion entdeckt werden.

Jakubské náměstí (Jakobs-Platz), Parzelle Nr. 44 [Aktion A057/2003]

In der ersten Etappe verlief eine Flächenfreilegung nördlich der Kirche. Sie ging der Vernichtung archäologischer Befunde durch relativ zahlreiche Aushübe neuer Leitungsnetze voran. Die ältesten dokumentierten Aktivitäten stammten erst aus dem 13. Jahrhundert. Eine davon ist der seichte Graben, von welchem wir bisher meinen, daß er das Areal der ältesten Kirche abgrenzte. Interessant war die Entdeckung eines Kalkofens, der sich wohl zum Aufbau der Kirche im 13. Jahrhundert bezieht. Untersucht wurde weiter ein Teil des Friedhofs, es konnte das nördliche Grundmauerwerk der Kirche aus der Zeit um 1300 entdeckt werden, zu welcher wohl im 15. Jahrhundert eine Kapelle zugebaut wurde. Dokumentiert wurde ebenfalls das Relikt eines ursprünglich mittelalterlichen Hauses und seines Hinterlands, vor allem Abfallgruben.

Běhounská-Straße, Parzelle Nr. 32 [Aktion A070/2003]

Der beaufsichtigte Aushub verlief ungefähr in der Mitte der heutigen Běhounská-Straße. Dokumentiert wurden zwei Ziegelkanäle. Der jüngere wird als Bestandteil der städtischen Wasserleitung interpretiert, die von Kartouzy aus führte.

Křížová-Straße, Parzelle Nr. 922 [Aktion A072/2003]

Die Grabung dokumentierte Überreste der Besiedlung des betreffenden Raums im 11. und 12. Jahrhundert. Es handelte sich um die in die Sohle eingetieften Aushübe und eine Abfallschicht. Weiter wurde Aufschüttung / Terrainherrichtung oder Gartenhorizont neuzeitlichen Alters festgestellt.

Dvořákova-Straße, Parzelle Nr. 112 [Aktion A073/2003]

Bei der Terrainsenkung im Haushof wurde eine wahrscheinlich mittelalterliche Abfallgrube dokumentiert.

Pekařská-Straße Nr. 72, Parzellen Nr. 999, 1000 [Aktion A075/2003]

Im Zusammenhang mit dem Aufbau von Garragen auf der Parzelle des Hauses Pekařská Nr. 72 verlief im September 2003 eine archäologische Rettungsgrabung. Die Grabungsergebnisse werden gegenwärtig bearbeitet.

Das archäologische Terrain war auf der betreffenden Fläche praktisch vernichtet durch den Aufbau des Hauses im 19. Jahrhundert, dessen Relikte einschließlich des Kellers entdeckt wurden. Archäologische Befunde wurden nur im Profil an der Nordkante der Baustelle dokumentiert. Die interessanteste Entdeckung war das Objekt des gemauerten Beinhauses, das zur Kirche und zum Spital gehört hatte, die dort im 13. Jahrhundert gegründet worden waren.

Česká-Straße Nr. 3, Parzelle Nr. 614 [Aktion A079/2003]

Sehr interessant waren besonders Befunde in der Sohle. Darin wurden Aktivitäten beobachtet, die als Aushübe bezeichnet werden können. Ihre Interpretation war jedoch nicht klar. Von "klassischen" archäologischen Befunden wurde nur eine Abfallgrube entdeckt.

Jiráskova-Straße Nr. 38 [Aktion A081/2003]

Im Zusammenhang der der Totalrekonstruktion des Hauses Jiráskova Nr. 38 erfolgte im November 2003 eine archäologische Aufsicht der Aushubsarbeiten.

Es wurde das Nordprofil des Kanalisationsaushubs im der Durchfahrt des Hauses dokumentiert. Die archäologische Aufsicht brachte keine Erkenntnisse über Siedlungsaktivitäten, die älter wären als das Ende des 19. Jahrhunderts.

Joštova 10, Parzelle N. 777 (Aktion A88/2003)

Während der Rekonstruktion des Hauses Joštova N. 10 das Gebäude der medizinischer Fakultät der Masaryk´ s Universität in Brno wurde eine Rettungsgrabung ausgeführt. Das Areal gehörte im Mittelalter zur Vorstadt Schwabengasse. Im Raum des Haushofes gelang es nur, Rest eines Ofens (Backofen?) aus dem 17. Jahrhundert freizulegen. In anderen Sondagen und Bodeneingriffen wurden keine archäologische Situationen entdeckt. Die Fläche wurde im Rahmen der Demolierung der barocken Stadtbefestigung nach 1867 wesentlich erhöht.

Vinohrady-, Vídeňská-, Vojtova-Straße [Aktion A091/2003]

Im Oktober 2003 verlief eine Retungsgrabung im Zusammenhang mit Aushüben für die Ampeln.

Es wurden neuzeitliche Grundmauerwerkfragmente dokumentiert, die die südliche und östliche Straßenlinie der Nordekke der Straßen Vinohrady und Vídeňská abgrenzten.

Es wurde kein Mauerwerk oder Knochenfund festgestellt, die mit dem Friedhof und der St. Wenzel-Kirche zusammenhängen könnten, die dorthin situiert werden.

Block 95a [Aktion A092/2003]

Im Rahmen der Sanierung der Kellerräume des Hausblokks 95 wurden 7 Schürfschächte untersucht. Sie wurden mit Rücksicht auf die Lage des historischen Hausblocks situiert mit dem Ziel, die eventuelle Existenz unterirrdischer Räume zu überprüfen.

Die Schächte in der Anenská-Straße bewiesen neuzeitliche Aufschüttungen von ca 2-3,5 m und neuzeitliches Mauerwerk, das die Bebauung des historischen Hausblocks vor dem Durchbrechen des Ostteils der Anenská-Straße belegt. Die komt jedoch nur in Schürfschächten A1, B1 und B2 vor, was mit historischen Karten übereinstimmt, auf welchen das Blockinnere nicht bebaut ist. In Schächten B1 und B2 im Westteil der Anenská-Straße erhielt sich unter den Aufschüttungen eine hochmittelalterliche Kulturschicht im Hangenden des Bodentyps, der auch im Schacht A2 festgestellt wurde. Die Kulturschicht beinhaltete zerstreute Kohlen und Fragmente gebranten Tons, vereinzelt auch Bruchstücke nicht allzu typischer mittelalterlicher Keramik. Der Bodentyp wies ein bescheidenes Pollenspektrum auf, vorwiegend Getreide und Unkraut, sowie Überreste von Bodenedaphon, Würmen und Pilzen. De Analysenergebnisse zeugen von einer landwirtschaftlichen Nutzung des Terrains.

Im Raum der Jircháře-Straße ging der Bebauung ein nasses Terrain vor. Das wird besonders durch die wasserreiche Schicht 112 bzw. ihren Unterteil 113 belegt (die totale erforschte Mächtigkeit ca 0,5 m), wo Pollen und pflanzliche Makroreste, ggf. Eimer und Körperrelikte von Insekten, Krustentieren, Fischen und kleinen Wirbeltieren bestimmt werden konnten. Ihre Zusammensetzung verrät die Existenz einer kleineren Wasserfläche. Aus dem Oberteil der verfolgten Schicht 112 stammen weiter Fragmente neuzeitlicher Keramik, das eventuelle höhere Alter des unteren Niveaus ist jedoch nicht auszuschließen. Es handelt sich hier also um eine Lackerwiese (event. sog. Froschwiese), die schriftlich bis zum 19. Jahrhundert belegt ist. Die Bebauung beruhte auf dieser Stelle auf einem Holzrost, der dendrochronologisch an den Anfang des 19. Jahrhunderts datiert wird (der Baum wurde 1802-1812 gefällt) und es ging ihr eine gewisse Aufschüttung des Terrains vor.

Panská-Straße Nr. 6-8, náměstí Svobody (Freiheitsplatz) Nr. 16, Parzellen Nr. 520, 523 [Aktion A100/2003]

Die archäologische Grabung wurde durch den beabsichtigten Aufbau der Kaufgalerie Rozkvět veranlaßt.

Die archäologische Grabung verlief auf der Fläche des Hofes Panská 6-8, im Hof zwischen dem Haus Panská 8 und dem Freiheitsplatz 16 und in Kellern der Häuser Panská 6-8 und Freiheitsplatz 16. Dort wurden Fundamente eines ursprünglich hochmittelalterlichen Hauses entdeckt, das in den 70er Jahren des 17. Jahrhunderts gründlich umgebaut worden war. Der Hauskern stammt aus der Zeit um 1300 und machte wenigstens vier Umbauten durch, bevor es planiert wurde. Dem gemauerten Haus ging wahrscheinlich ein holzlehmiger Bau vor, von welchem der Kellerfußboden entdeckt wurde (2. Hälfte des 13. Jahrhunderts). Östlich der beiden Bauten befand sich die Durchfahrt in den Hof der Parzelle. Es wurden dort mehrere Schotterschichten dokumentiert, die die Kommunikationsoberfläche gefestigt hatten, bzw. Abfallschichten, die sich in diesem Raum im Laufe der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts herausgebildet hatten.

Im Hinterland der Häuser wurden insgesamt 8 Abfallgruben aus dem 13.-16. Jahrhundert dokumentiert. Ein unikater Befund stellt die Kollektion von Renaissance-Ofenkacheln aus der Ausfüllung des Hauses dar. Die Grabung setzt fort.

Trnitá-, Úzká-Straße [Aktion A0101/2003]

Im Zusammenhang mit dem Aufbau des Kollektors im Raum der Trnitá- und Úzká-Straße verläuft eine archäologische Rettungsgrabung.

Jánská-, Minoritská-, Orlí-Straße (Minoritenkloster), Parzellen Nr. 162, 176, 177, 198 [Aktion A0106/2003]

Im Zusammenhang mit der statischen Sicherung des Mauerwerks des Komplexes des Minoritenklosters verläuft eine Rettungsgrabung. Bisher wurden nur ein Paar Suchschnitte in der Jánská-Straße und innerhalb der Lorettokapelle angelegt. Sie legten mittelalterliches Terrain und Aktivitäten frei, die dem Klosteraufbau vorangegangen waren.

Radnická-Straße Nr. 8 (Altes Rathaus), Parzellen Nr. 439, 440, 441 [Aktion A0107/2003]

Im Zusammenhang mit der Renovierung des Kanalisationsnetzes im Hof des Alten Rathauses verläuft eine archäologische Rettungsgrabung. Dokumentiert wurde ein mittelalterlicher Keller, ursprünglich mit flacher Decke hinter dem Haus Radnická 12, der in der Renaissance-Zeit mit Tonnengewölbe versehen worden war. Nördlich davon gelangte es, das Untergeschoß eines Holzlehmhauses zu entdecken. Freigelegt wurden

ebenfalls einige weitere Objekte aus dem frühen 13. oder späten 12. Jahrhundert.

Božetěchova-Straße Nr. 2 (Kartusianerkloster - Dreifaltigkeitskirche) [Aktion A110/2003]

Im Rahmen der Aktion wurde der Aushub entlang der Westfront und des Schiffes der Kirche dokumentiert. Entdeckt wurden Überreste mittelalterlichen und neuzeitlichen Mauerwerks, neuzeitliche Grubenausfüllungen und ein wahrscheinlich mittelalterliches, näher undatiertes Objekt. Das geht wohl dem Aufbau der Kirche vor, so kann es spätestens in das 3. Viertel des 14. Jahrhunderts datiert werden. Die Grabung bestätigte auch den älteren Ursprung der sog. Schwedischen Kapelle. Die Grabungsergebnisse werden gegenwärtig bearbeitet.

Běhounská-Straße, Parzelle Nr. 32 [Aktion A111/2003]

Im Zusammenhang mit dem Aushub für die Reparierung der Leitungsnetze in der Běhounská-Straße Nr. 1 wurde ein Teil einer mittelalterlichen Mauer freigelegt, die die ehemalige westliche Straßenlinie gebildet hatte.

Pekařská-Straße, Parzelle Nr. 958 [Aktion A112/2003]

Im Zusammenhang mit dem Projekt der Sanierung der Brünner Kellerräume wurde im Februar 2003 in der Pekařská-Straße vor dem Haus Nr. 16 ein Schürfschacht abgeteuft, der den unter der Straße führenden unterirrdischen Gang zugänglich machen sollte.

Moravské náměstí (Mährischer Platz), Parzelle Nr. 1516 [Aktion A113/2003]

Im Zusammenhang mit dem Aufbau von Garragen verläuft auf der „freien" Parzelle auf dem Mährischen Platz eine Rettungsgrabung. Dokumentiert wurden statische Sondagen entlang der bestehenden Bebauung. Neben rezenten Eingriffen entdeckten sie das Niveau der Lößsohle und den anknüpfenden Bodentyp. Darauf lag eine Schicht, die als Gartenhorizont interpretiert und in das 15. oder 16. Jahrhundert datiert wird.

Trnitá-Straße (Vaňkovka) [Aktion A114/2003]

Im Zusammenhang mit dem Aufbau der Kaufgalerie Vaňkovka verläuft im Raum der Trnitá-Straße eine archäologische Rettungsgrabung. Sie knüpft eingentlich auf die oben beschriebene Aktion A010/2003 an. Diese Etappe konzentriert sich mit Rücksicht auf den Fortgang der Bauarbeiten auf die Teildokumentation der allmählichen Demolition der Bebaung und die Rekognoskation tieferer Aushübe bei der Entfernung ihres Grundmauerwerks.

Kapucínské náměstí (Kapuziner-Platz), Parzelle Nr. 2946 [Aktion A115/2003]

Im Zusammenhang mit dem Projekt der Sanierung der Brünner Kellerräume wird ein Schürfschacht dokumentiert, der die Kellerräume im Haus Kapucínské náměstí 1 zugänglich machen soll. Die Arbeiten sind noch nicht zu Ende.

Merhautova-Straße [Aktion A116/2003]

Im Zusammenhang mit Aushüben für Leitungsnetze verlief in Merhautova-Straße eine Rettungsgrabung.

Die Fundstelle befindet sich im Hang, der in westlicher Richtung zum Ponávka-Tal sinkt.

Vor dem Fakultäts-Kinderkrankenhaus stieß der Aushub auf Ausfüllungen mehrerer Gruben, die in die Lößsohle eingetieft waren. Ihre Interpretation ist anhand der dokumentierten Segmente unklar. Es wurde auch kein Datierungsmaterial geborgen.

Mojmírovo náměstí (Mojmír-Platz) [Aktion A117/2003]

Die archäologische Aufsicht wurde durch den Aushub für den Sockel des Kreuzes veranlaßt, das heute im Park auf dem Mojmír-Platz steht.

Der Aushub störte wenigstens 3 Grabgruben. Die Gräber gehören dem Friedhof an, der die ehemalige St.Weit-Kirche umgab; sie können also spätestens in die Mitte des 18. Jahrhunderts datiert werden.

Husova-Straße Nr. 10, Parzellen Nr. 493, 495, 496 [Aktion A003/2003]

Im Laufe der Arbeiten an der Sicherung des Torsos mittelalterlicher Stadtmauer im Hof des Hauses Husova Nr. 10 wurde deren Dokumentation durchgeführt.

Die Brünner Stadtmauer ist schriftlich seit den 40er Jahren des 13. Jahrhunderts belegt und die Anfänge ihrer Herrichtung